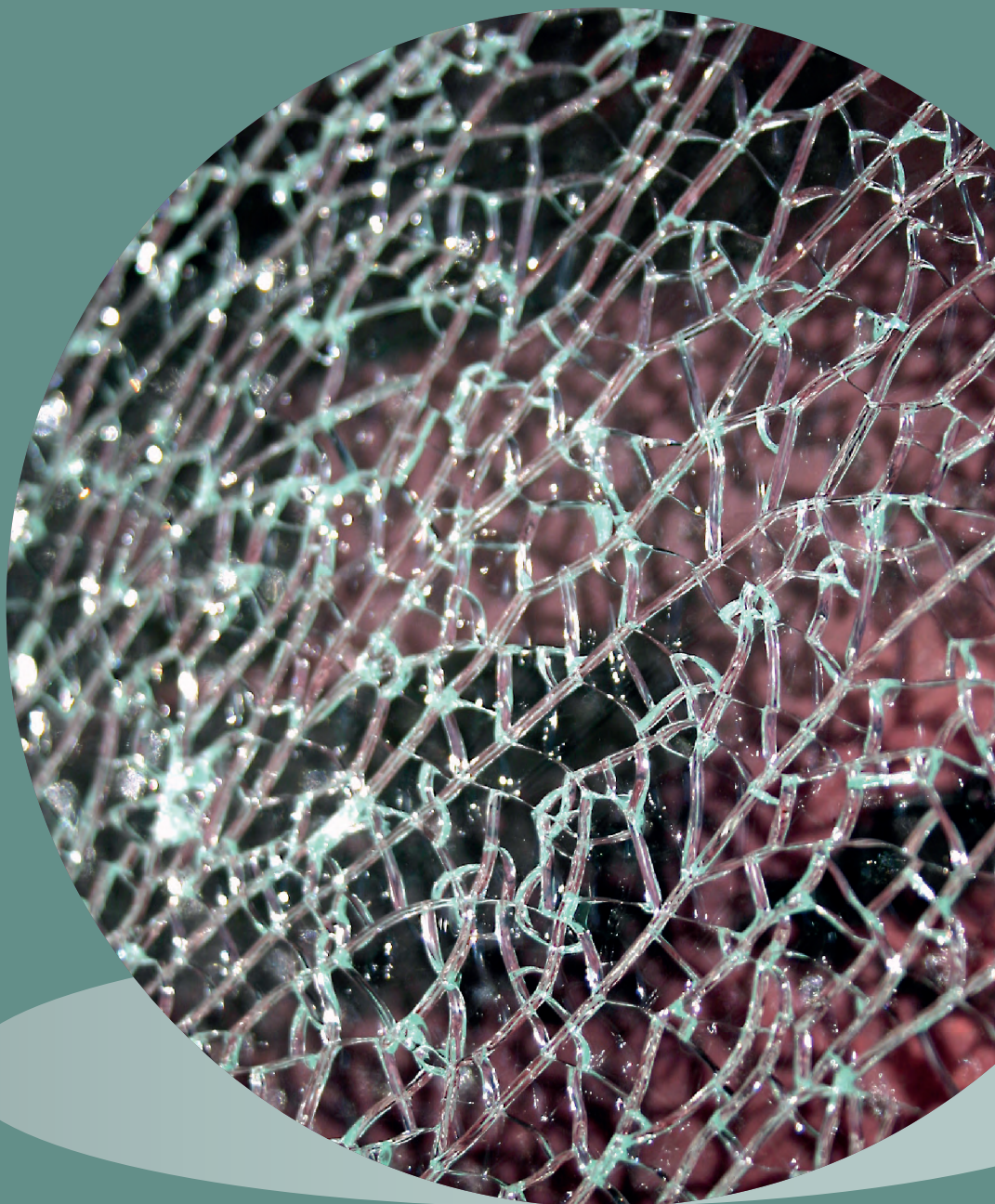

Riikka Laitinen
Leena Metsäpelto
Virpi Honkanen
Päivi Koivuranta-Vaara
Tiina Mäki
Tommi Reen
Antti Sajantila
Raili Sulkava
Antti Virtanen
Riitta Kauppila

Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa

RAPORTTI

Raportti 32/2014

Riikka Laitinen, Leena Metsäpelto, Virpi Honkanen, Päivi Koivuranta-Vaara,
Tiina Mäki, Tommi Reen, Antti Sajantila, Raili Sulkava, Antti Virtanen,
Riitta Kauppila

Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittajat ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva: Mari Kiviniemi, THL

ISBN 978-952-302-399-4 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-302-400-7 (verkkojulkaisu)

ISSN 1798-0089 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-400-7>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2014

441 729
Print product

Kirjoittajat

Riikka Laitinen, Leena Metsäpelto, Virpi Honkanen, Päivi Koivuranta-Vaara, Tiina Mäki, Tommi Reen, Antti Sajantila, Raili Sulkava, Antti Virtanen, Riitta Kauppila

TYÖRYHMÄ

Kauppila, Riitta	<i>Puheenjohtaja</i> , ylilääkäri, Oikeuslääkintäyksikön päällikkö, THL
Virtanen, Antti	<i>Varapuheenjohtaja</i> , oikeuslääkäri, Oikeuslääkintäyksikön varapäällikkö, THL
Autere, Heli Handolin, Lauri	rikoskemisti, KRP, Rikostekninen laboratorio osastonylilääkäri, Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS)
Harjola, Veli-Pekka	klinikkaryhmän johtaja, Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS)
Honkanen, Virpi Hämäläinen, Esa Illman, Mika	projektikoordinaattori, THL ylilääkäri, HUSLAB valtionsyyttäjä, Valtakunnansyyttäjänvirasto (1.12.2012 – 30.11.2013) käräjätuomari, Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus (1.12.2013 – 31.5.2014)
Koivuranta-Vaara, Päivi Laitinen, Riikka Lunetta, Philippe	hallintoylilääkäri, Suomen Kuntaliitto kehittämispäällikkö, THL professori, Helsingin yliopisto, Hjelt-instituutti (1.12.2013 – 31.5.2014)
Metsäniemi, Päivi Metsäpelto, Leena Mäki, Tiina Reen, Tommi Sajantila, Antti	lääketieteen lisensiaatti, Suomen Terveystalo valtionsyyttäjä, Valtakunnansyyttäjänvirasto ylilääkäri, HUSLAB poliisitarkastaja, Poliisihallitus professori, Helsingin yliopisto, Hjelt-instituutti (1.12.2012 – 30.11.2013)
Sulkava, Raili	rikoskemisti, KRP, Rikostekninen laboratorio

Työryhmä kuuli kokouksissaan seuraavia asiantuntijoita:

Ewalds, Helena	kehittämispäällikkö, Lasten, nuorten ja perheiden palvelut – yksikkö, THL
Illman, Mika	valtiosyyttäjä, Valtakunnansyyttäjänvirasto
Lehtonen, Lasse	terveysoikeuden professori, hallintoylilääkäri, Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS)
Leppilahti, Antti	ylikomisario, Helsingin poliisilaitos
Matveinen, Katri	linjapäällikkö, KRP, Rikostekninen laboratorio
Myllynpää, Arja	esittelijäneuvos, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)
Rautava, Katja	DI, Yhtyneet Medix laboratoriot
Sinkkonen, Minna	kehittämispäällikkö, Lasten, nuorten ja perheiden palvelut – yksikkö, THL
Stoor, Håkan	vanhempi oikeusasiamiehen sihteeri, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
Sulkava, Raili	rikoskemisti, KRP, Rikostekninen laboratorio
Särkioja, Terttu	ylilääkäri, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)

Esipuhe

Tämä raportti sisältää oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskevan nykytilanteen selvityksen, näytteenotto-ohjeet sekä ehdotuksen asiaa koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. Nykytilanteen kartoitus sekä muutosehdotukset on koottu raportin ensimmäiseen osaan ja näytteenotto-ohjeistus osaan kaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kokosi tehtävää varten asiantuntijatyöryhmän sosiaali- ja terveysministeriön antaman toimeksiannon mukaisesti. Taustalla on poikkihallinnollisessa naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa esiin noussut tarve laatia määräys oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta ja säilyttämisestä.

Tehdyn nykytilaa koskevan selvityksen perusteella todettiin, että oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan suhteellisen harvoin ja että käytännöt vaihtelevat toimintayksiköittäin. Työryhmän laatiman ohjeistuksen käyttöönotto ei edellytä muutoksia asiaa koskevaan lainsäädäntöön. Näin ohjeita on mahdollista noudattaa ennen aikaa vievän lainsäädäntötyön valmistumista. Ohjeiden käyttöönotto kaikissa toimintayksiköissä mahdollistaa yhtenäiset menettelytavat koko maassa. Oikeuslääketieteellisillä näytteillä on merkittävä rooli muun muassa poliisin suorittamassa rikostutkinnassa. Poliisin ja tuomioistuimen näkökulmasta hyvät näytteenottokäytännöt parantavat osaltaan myös rikostutkintaprosessin laatua. Yhtenäiset, vakiintuvat käytännöt parantavat näytteitä ottavien tahojen toimintavarmuutta ja näytteenotto-prosessin laatua sen kaikissa vaiheissa. Uusi ohjeistus auttaa terveydenhuollon henkilökuntaa hahmottamaan selkeämmin kaksoisroolinsa toisaalta potilaan sairauden tai vamman hoitajana, toisaalta toimijana rikoksen selvitysprosessissa.

Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskeva lainsäädäntö on hajanainen ja puutteellinen eikä sellaisenaan sovellu nykyiseen, muutosvaiheessa olevaan terveydenhuollon toimintaympäristöön. Työryhmän raporttiin on koottu asiaa koskevat säädökset eri laeista. Tämä auttaa selkiyttämään toimijoiden asemaa näytteenotto-oikeuden ja velvollisuuden näkökulmasta. On tärkeää, että terveydenhuollon toimintakenttä tiedostaa velvollisuutensa järjestää oikeuslääketieteellinen näytteenotto-toiminta. Laaditun ohjeistuksen käyttöön ottamisen lisäksi työryhmä ehdottaa säädös-muutoksia. Ehdotuksen mukaan oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta voi vastata ja virka-apua antaa myös terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä lääkäri, joka ei ole työntaajaansa virkasuhteessa tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö lääkärin valvonnassa. Toteutuessaan tämä työryhmän ehdottama lainsäädäntömuutos osaltaan helpottaa toiminnan järjestämistä. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi lääkärin velvollisuudesta tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus ja ottaa näytteet myös uhrin omasta aloitteesta sekä lääkärin oikeudesta ottaa näytteet tajuttomalta tai muuten tahdonmuodostukseen kykenemättömältä henkilöltä. Näin rikoksen uhrin asema vahvistuu. Lisäksi työryhmä ehdottaa, että oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytysajasta eräissä tilanteissa ja näytteenoton kirjaamisesta säädetään.

Raportti auttaa muodostamaan kokonaiskuvan oikeuslääketieteellisen näytteenoton prosessista, toimintaan liittyvistä tahoista sekä asiaa koskevasta lainsäädännöstä. Mikäli työryhmän ehdotus toteutuu ja toiminnan koordinoinnista tulevaisuudessa vastaa nimetty taho, on toimintakäytäntöjä ja -ohjeita mahdollista päivittää joustavasti tarpeen mukaan.

Oikeuslääketieteellinen näytteenotto on osa poliisin suorittamaa rikostutkintaa tai muuta suurempaa toimintakokonaisuutta, jolla on henkilölle oikeudellista merkitystä. Terveydenhuollon toimintayksiköiden työryhmän kyselyyn antamista vastauksista voidaan päätellä, että näytteenotto-ohjeille on selkeä tarve. Yhtenäiset, laadukkaat käytännöt tähtäävät oikeuslääketieteellisen näytteenoton kohteena olevien henkilöiden oikeusturvan parantumiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun. Työryhmän tuottamien ohjeiden käyttöönotto terveydenhuollon toimintayksiköissä ja oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta ja neuvonnasta vastaavan kansallisen tahon määrittäminen edellyttävät kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriön päätöstä. Pitkän aikavälin toimenpiteitä on ministeriön käynnistämä lainsäädäntöuudistusten valmistelu, johon raportti antaa selkeitä perusteita.

Oikeuslääketieteellinen näytteenottotyöryhmä

Tiivistelmä

Riikka Laitinen, Leena Metsäpelto, Virpi Honkanen, Päivi Koivuranta-Vaara, Tiina Mäki, Tommi Reen, Antti Sajantila, Raili Sulkava, Antti Virtanen, Riitta Kauppila. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 32/2014, 137 sivua. Helsinki 2014. ISBN 978-952-302-399-4 (painettu), 978-952-302-400-7 (verkkopainettu)

Sosiaali- ja terveysministeriö antoi toukokuussa 2012 Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle tehtävän koota asiantuntijaryhmä oikeuslääketieteellisen näytteenoton nykykäytäntöjen ja olemassa olevan, asiaa koskevan lainsäädännön kartoittamiseksi sekä uusien ohjeiden ja lainsäädäntöuudistuksen tarpeen määrittämiseksi.

Toimeksiannon mukaan työryhmän tehtävänä oli selvittää, kartoittaa ja laatia yhteenvedon nykyisistä käytännöistä oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa sekä laatia valtakunnalliset ohjeet yhtenäisiksi menettelytavoiksi. Ohjeiden tulee sisältää kartoituksessa esiin nousseiden seikkojen lisäksi näytteiden ottovelvollisuutta, säilyttäjätahoa, säilytyspaikkaa, -tapaa sekä säilytysvelvollisuuden pituutta koskevat asiat. Lisäksi työryhmän toimeksiannossa todettiin, että mikäli asia edellyttää säädösmuutoksia, työryhmän tulee laatia perusteltu ehdotus asiaa koskeviksi säädösmuutoksiksi.

Työryhmän työ käynnistyi selvittämällä eri tilanteet, joissa oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan. Asiaan perehtymiseksi ja ongelmakohtien selvittämiseksi näytteenottoprosessi erityyppisissä tapauksissa kuvattiin yksityiskohtaisesti. Nykytilannetta terveydenhuollon näkökulmasta selvitettiin sähköisellä kyselyllä, jossa muun muassa näytteiden ottotavasta, näytteiden merkitsemisestä, säilytyksestä ja luovutuksesta kysyttiin laajasti eri näytetyypeittäin. Nykytilanteen ja asiaan liittyvien keskeisten ongelmien selvittämiseksi työryhmän kokouksiin kutsuttiin eri alojen asiantuntijoita kuultaviksi. Näin saatiin selvitettyä, millaisia oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon liittyviä hankkeita on käynnissä ja mitä erilaisia haasteita näytteenottoon liittyy esimerkiksi poliisin, näytteitä tutkivien laboratoriorien tai valvovan viranomaisen näkökulmasta. Terveydenhuollossa ilmenneet käytännön ongelmat nousivat esiin kyselyn vastauksista sekä asiantuntijapuheenvuoroista. Työryhmä tutustui merkittävään määrään viranomaistahojen, yliopistojen ja terveydenhuollon toimintayksiköiden laatimia oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskevia ohjeita.

Asiaa koskevan lainsäädännön laajuus ja sisältö kartoitettiin perehtyen systemaattisesti Suomen lainsäädäntöön soveltuvien osien sekä EU-säädöksiin. Lisäksi kuultiin lainsäädäntöä tuntevia asiantuntijoita eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta ja Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiristä.

Työryhmä tuotti näytteenotto-ohjeet, joissa on huomioitu nykytilan kartoituksessa esiin nousseet tekijät ja ilmenneet käytännön ongelmat. Näytteenotto-ohjeet pyrittiin mahdollisuuksien mukaan perustamaan jo olemassa olevaan ohjeistukseen. Ta-

pauksissa, joissa nykylainsäädännön ja käytännön toteutuksen välillä havaittiin olevan ristiriitaa, tehtiin ehdotus lainsäädännön muuttamiseksi. Samoin pyrittiin systemaattisesti löytämään olennaiset puutteet lainsäädännössä ja tekemään esitys asian korjaamiseksi.

Nykytilaa koskevan selvityksen mukaan näytteenottokäytännöt vaihtelevat toimintayksiköittäin. Sähköiseen kyselyyn saatujen vastausten perusteella oikeuslääketieteellinen näytteenotto tapahtuu tavallisimmin virka-ajan ulkopuolella ja tehdään yhteispäivystyksissä. Valtaosa terveydenhuollon toimintayksiköissä otettavista näytteistä otetaan poliisin pyynnöstä, jolloin vastuu näytteiden asianmukaisesta käsitte-lystä ja säilytyksestä siirtyy poliisille. Nämä näytteenottotilanteet on koettu terveydenhuollossa melko ongelmattomiksi. Suurimpien kaupunkien päivystyksissä, joissa näytteenottotilanteita on eniten, valtaosa tilanteista liittyy liikennejuopumus- ja seksuaalirikosepäilyihin. Mahdolliset ongelmat ilmenevät silloin, kun näytteitä otetaan tutkittavan omasta pyynnöstä tai tajuttomasta henkilöstä sekä tilanteissa, joissa hoidolliset näytteet muuttuvat todistelunäytteiksi. Muuttuvassa terveydenhuollon kentässä epäselvyyttä on herättänyt myös kysymys, kuka voi käyttää julkista valtaa. Toimintayksiköissä ei ole selkeää käsitystä, voiko esimerkiksi ostopalvelulääkäri, joka ei ole virassa, tehdä oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia ja onko ostopalvelulääkärin laatimilla lausunnoilla juridista painoarvoa. Myös lääkärin erilaiset roolit rikoksen selvittämiseen osallistuvana toimijana ja potilaan hoitajana ovat hankaloittaneet prosesseja. Useasta vastauksesta nousi esiin, että kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus ja näytteenotto ovat usein päivystysaikana tapahtuvaa työtä ja tapauksia ilmenee harvoin. Valtakunnallisia, yhtenäisiä ohjeita pidettiin tarpeellisina ja tervetulleina. Työryhmä mietti ratkaisuja toimintakentällä ilmenneisiin epäselvyyksiin ja selvitti, miten asiaa koskevaa lainsäädäntöä on tulkittava esimerkiksi näytteenotto-oikeutta koskevassa asiassa. Se kokosi näytteenotto-ohjeen näytetyypeittäin. Ohjeet perustuvat käytössä oleviin, asiantuntijatyöryhmien tuottamiin näytteenotto-paketteihin ja -ohjeisiin sekä muihin ohjeisiin, joita oli käytettävissä. Niiltä osin, kun oli ohjeistettava asiasta, josta ei ole säädöstä tai virallista ohjetta, työryhmä teki oman ehdotuksensa kuultuaan asiantuntijoita. Tällaisia ovat esimerkiksi joidenkin näytetyyppien säilytysajat. Toimeksiannon mukaisesti ohjeet on laadittu myös koskien näytteiden ottovelvollisuutta, säilyttäjätahoa, säilytyspaikkaa, säilytystapaa sekä säilytysvelvollisuuden pituutta. Ohjeet laadittiin siten, että ne voidaan ottaa käyttöön ennen mahdollista lainsäädäntöuudistusta.

Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskeva lainsäädäntö on puutteellinen. Kliinisen oikeuslääketieteellisen näytteenoton osalta on olemassa vain muutamia säännöksiä, jotka ovat hajallaan eri laeissa. Täysi-ikäisiä henkilöitä koskevan kliinisen oikeuslääketieteellisen näytteenoton osalta sekä laatustandardeja että rikoksen uhrin koskemattomuutta ja yksityiselämän suojaa koskeva lainsäädäntö puuttuu kokonaan. Kliinisten oikeuslääketieteellisten näytteiden ja niiden analysoinnin laatu-kysymykset muodostavat paitsi rikoksen uhrin, myös rikoksesta epäillyn henkilön

keskeiset oikeusturvatakeet. Työryhmä ehdottaa laaditun ohjeistuksen käyttöönoton lisäksi tehtäväksi muutoksia asiaa koskevaan lainsäädäntöön. Työryhmän mielestä lainsäädökset tarvitaan muiden kuin virkasuhteisten lääkärien toimivallasta antaa poliisille virka-apua oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseksi, lääkärin velvollisuudesta tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus ja ottaa näytteet myös uhrin omasta aloitteesta, lääkärin oikeudesta ottaa näytteet tajuttomalta tai muuten tahdonmuodostukseen kykenemättömältä henkilöltä, oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytysajasta eräissä tilanteissa ja siitä, mihin tietojärjestelmään merkinnät tehdyistä tutkimuksista ja otetuista näytteistä tehdään.

Yhtenäiset, laadukkaat menettelytavat tähtäävät oikeuslääketieteellisen näytteenoton kohteena olevien henkilöiden oikeusturvan parantumiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun. Muutokset terveydenhuollon toimintakentällä edellyttävät asiaa koskevan lainsäädännön ajantasaistamista ja puutteiden korjaamista. Lainsäädännön uudistaminen mahdollistaa oikeuslääketieteellisen näytteenoton toteuttamisen säädösten mukaisesti ilman, että toiminnan järjestämisestä aiheutuu kohtuuttomia haasteita toimintayksiköille. Uudenaikaisen ja kattavan lainsäädännön olemassaolo selkiyttää ja yhtenäistää toimintaa niissä tilanteissa, jotka aiemmin edellyttivät tilannekohtaista päätöksentekoa ja ongelmanratkaisua. Tällaisia ovat esimerkiksi tapaukset, joissa näytteitä otetaan henkilöltä, jolta ei ole mahdollista saada suostumusta näytteenottohetkellä.

Työryhmän tuottamien ohjeiden käyttöönotto terveydenhuollon toimintayksiköissä tapahtuu sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä. Lisäksi ministeriön on määriteltävä oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta ja neuvonnasta vastaavat tahot. Käytännössä ohjeistus on päivitettävä säännöllisesti toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten vuoksi. Ohjeen päivytyksestä huolehtiminen olisikin määrättävä nimitylle toimijalle, joka vastaa päivytyksestä yhteistyössä eri tahojen asiantuntijoiden kanssa.

Sammandrag

Riikka Laitinen, Leena Metsäpelto, Virpi Honkanen, Päivi Koivuranta-Vaara, Tiina Mäki, Tommi Reen, Antti Sajantila, Raili Sulkava, Antti Virtanen, Riitta Kauppila. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa [Rättsmedicinsk provtagning i Finland] Institutet för hälsa och välfärd (THL). Rapport 32/2014, 137 sidor. Helsingfors 2014. ISBN 978-952-302-399-4 (tryckt), ISBN 978-952-302-400-7 (nätpublikation)

I maj 2012 gav social- och hälsovårdsministeriet Institutet för hälsa och välfärd (THL) uppgiften att sammankalla en expertgrupp för att kartlägga de förfaranden som används inom rättsmedicinsk provtagning och den befintliga lagstiftningen som gäller ämnesområdet samt för att definiera behovet av förändringar i lagstiftningen.

Arbetsgruppens uppdrag var att utreda och kartlägga informationen och göra en sammanställning av de gällande förfarandena inom rättsmedicinsk provtagning samt att utarbeta riksomfattande anvisningar för enhetliga förfaringsätt. Anvisningarna skulle omfatta de omständigheter som framkom vid kartläggningen samt skyldigheten att ta prov, den förvarande instansen, förvaringsplatsen, -sättet och -skyldigheten och förvaringens längd. I arbetsgruppens uppdrag ingick dessutom att om en fråga förutsätter ändringar i lagstiftningen, skulle arbetsgruppen utarbeta ett motiverat förslag till ändringar i den relevanta lagstiftningen.

Arbetsgruppen inledde sitt arbete genom att utreda olika situationer i vilka rättsmedicinska prov tas. För att sätta sig in i ämnet och utreda problempunkter beskrevs provtagningen i situationer av olika typer ingående. Nuläget i hälso- och sjukvårdens perspektiv utreddes med en elektronisk enkät som innehåll frågor bl.a. om sättet att ta prov och om sättet att märka ut, förvara och utlämna prov per provtyp. För att utreda nuläget och de viktigaste problemen i anslutning till ämnesområdet kallades sakkunniga i olika branscher till arbetsgruppens möten. På detta sätt kunde arbetsgruppen utreda de pågående projekten med anknytning till rättsmedicinsk provtagning och olika utmaningar som förknippas med provtagning med tanke på polisen, laboratorier som undersöker prov eller tillsynsmyndigheter. De praktiska problem som förekommit inom hälso- och sjukvården framgick av enkätsvaren och de sakkunnigas inlägg. Arbetsgruppen tog del av en avsevärd mängd anvisningar om rättsmedicinsk provtagning som utfärdats av myndigheter, universitet och verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården.

Omfattningen och innehållet av den relevanta lagstiftningen kartlades genom en systematisk genomgång av tillämpliga delar av Finlands lag och EU-bestämmelserna. Dessutom hördes i lagstiftningen insatta sakkunniga från riksdagens justitieombudsmans kansli, Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården och Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt.

Arbetsgruppen utarbetade provtagningsanvisningar som beaktar de omständigheter som lyfts fram i kartläggningen och de praktiska problem som förekommit. Arbetsgruppen strävade efter att i mån av möjlighet basera anvisningarna på de befintliga anvisningarna. I punkter i vilka den nuvarande lagstiftningen och det praktiska genomförandet konstaterades stå i konflikt med varandra gjordes ett förslag på ändring av lagstiftningen. Likaledes arbetade arbetsgruppen systematiskt efter att leta reda på väsentliga brister i lagstiftningen och utarbeta förslag för att åtgärda dem.

Enligt utredningen av nuläget varierar provtagningsförfarandena beroende på verksamhetsenhet. Utifrån svaren på den elektroniska enkäten sker rättsmedicinsk provtagning i de flesta fall utanför kontorstid, och åtgärderna utförs vid samjourer. Största delen av de prov som tas vid verksamhetsenheter för hälso- och sjukvården tas på polisens begäran, varvid ansvaret för att proven behandlas och förvaras på behörigt sätt övergår till polisen. Dessa provtagningssituationer har upplevts inom hälso- och sjukvården som relativt problemfria. I de största städernas jourer, där antalet provtagningssituationer är störst, anknäyer största delen av situationerna till misstanke om rattfylleri och sexualbrott. Eventuella problem uppstår när prov tas på den undersöktas egen begäran eller av en medvetlös person samt i situationer i vilka vårdmässiga prov ändras till prov som används för bevisföring. På fältet för hälso- och sjukvård, som befinner sig under förändring, har det också rått oklarhet om vem som får utöva offentlig makt. Verksamhetsenheterna har ingen klar uppfattning om huruvida exempelvis en läkare som arbetar utifrån en upphandlad tjänst och som inte innehar en tjänst får göra rättsmedicinska undersökningar och huruvida utlåtanden av en sådan läkare har juridisk vikt. Även läkarens olika roller som en aktör som medverkar i utredningen av ett brott och som patientens vårdare har försvårat processer. Av många svar framgick det att klinisk rättsmedicinsk undersökning och provtagning ofta utförs under jourtid, men att sådana fall är få. Riksomfattande enhetliga anvisningar betraktas som nödvändiga och välkomna. Arbetsgruppen diskuterade lösningar på de oklarheter som framkommit på verksamhetsfältet och utredde på vilket sätt den relevanta lagstiftningen ska tolkas exempelvis i frågor som gäller rätten att ta prov. Arbetsgruppen sammanställde en anvisning för provtagning per provtyp. Anvisningen bygger på av expertarbetsgrupper framtagna provtagningspaket och -anvisningar som är i användning samt på andra anvisningar som var tillgängliga. Där officiella regler saknas gav arbetsgruppen sitt eget förslag efter att ha hört sakkunniga. Sådana ärenden var exempelvis förvaringstiderna för vissa provtyper. I enlighet med uppdraget utarbetades även anvisningar om skyldigheten att ta prov, förvarande instans, förvaringsplats, förvaringssätt och förvaringsskyldighetens längd. Anvisningarna utarbetades på så sätt att de kan införas redan före en eventuell lagreform.

Lagstiftningen om rättsmedicinsk provtagning är bristfällig. Rörande klinisk rättsmedicinsk provtagning finns endast några bestämmelser som är utspridda i olika lagar. Vad gäller klinisk rättsmedicinsk provtagning av myndiga personer saknas

lagstiftningen om både kvalitetsstandarderna och okränkbarheten av brottsoffer och skyddet av privatlivet helt. Kvalitetsfrågorna gällande kliniska rättsmedicinska prov och analysen av dem utgör de främsta rättssäkerhetsgarantierna för både brottsoffret och den brottsmisstänkta. Arbetsgruppen föreslår att man utöver ibruktagandet av de utarbetade anvisningarna också gör ändringar i den relevanta lagstiftningen. Enligt arbetsgruppen behövs lagbestämmelser om behörigheten av andra än läkare i tjänsteförhållande att ge polisen handräckning för att ta rättsmedicinska prov, om läkares skyldighet att utföra en rättsmedicinsk undersökning och ta prov också på offrets begäran, om läkares rätt att ta prov av en medvetlös person eller av en person som av på annat sätt saknar förmåga att formulera och uttrycka sin vilja, om förvaringstiden för rättsmedicinska prov i vissa situationer och om hur anteckningar om utförda undersökningar och tagna prov görs i datasystemet.

Enhetliga, högklassiga förfaringsätt siktar på en förbättring av rättssäkerheten och en likvärdig behandling av personer som är föremål för rättsmedicinsk provtagning. Förändringar på verksamhetsfältet inom hälso- och sjukvården förutsätter att den relevanta lagstiftningen uppdateras och att bristerna i lagstiftningen åtgärdas. Lagstiftningsreformen gör det möjligt att utföra rättsmedicinsk provtagning i enlighet med bestämmelserna utan att anordnandet av verksamheten medför oskäliga utmaningar. Existensen av en modern och heltäckande lagstiftning gör verksamheten klarare och enhetligare i situationer som tidigare förutsatte beslut och problemlösning från fall till fall. Sådana fall är exempelvis tagning av prov av en person av vilken det inte är möjligt att få samtycke vid provtagningstillfället.

Införandet av de anvisningar som arbetsgruppen föreslår sker enligt social- och hälsovårdsministeriets beslut. Dessutom ska ministeriet slå fast de instanser som ansvarar för den rättsmedicinska provtagningen och rådgivningen. I praktiken måste anvisningarna uppdateras regelbundet på grund av förändringar i omvärlden. Ansvaret för uppdateringen av anvisningen borde läggas på en utsedd aktör som ansvarar för uppdateringen i samarbete med sakkunniga i olika instanser.

Abstract

Riikka Laitinen, Leena Metsäpelto, Virpi Honkanen, Päivi Koivuranta-Vaara, Tiina Mäki, Tommi Reen, Antti Sajantila, Raili Sulkava, Antti Virtanen, Riitta Kauppila. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa [Collection of forensic medical evidence in Finland]. National Institute for Health and Welfare (THL). Report 32/2014, 137 pages. Helsinki, Finland 2014.

ISBN 978-952-302-399-4 (printed), ISBN 978-952-302-400-7 (online publication)

In May 2012, the Ministry of Social Affairs and Health asked the National Institute for Health and Welfare to assemble a group of experts to review the current practices for the collection of forensic medical evidence, to examine the related legislation and to determine the need for new guidelines and legislative amendments.

The assignment for the working group was to examine, review and compile a summary of the current practices for the collection of forensic medical evidence. The group was also assigned to draw up national guidelines for uniform practices. The guidelines should discuss, in addition to issues arising from the review, the obligation to collect forensic medical evidence as well as the agency, location, method and statutory length concerning the storage of forensic medical evidence. The working group's assignment also mentions that should amendments to legislation be necessary, the working group should draw up a well-founded proposal for the amendments.

At the first stage of its work, the working group reviewed the different kinds of situations where forensic medical evidence is collected. The collection procedures for different kinds of cases were described in detail to form a comprehensive idea of the collection process as well as to detect potential problems. The current situation with regard to health services was examined with the help of an electronic survey with a broad range of questions on collection methods, documentation, storage and transfer of different types of samples. To review the current situation and the existing key problems, the working group invited experts in different fields to attend the group's meetings as consultants. In this way, the working group was able to find out about ongoing projects concerning the collection of forensic medical evidence as well as about different kinds of challenges relating to evidence collection from the perspective of the police, the laboratories analysing the evidence, and the supervising authority. Both the survey respondents and the expert consultants mentioned that there are practical problems when evidence are collected within health care services. Furthermore, the working group examined a substantial number of guidelines on the collection of forensic medical evidence drawn up by different authorities, universities and health care units.

The extent and content of the relevant legislation was reviewed through a systematic study of the relevant Finnish legislation and EU regulations. Moreover, the working group consulted legal experts from the Office of the Parliamentary Ombudsman, the National Supervisory Authority for Welfare and Health, and the Hospital District of Helsinki and Uusimaa.

The working group drew up guidelines on the collection of forensic medical evidence, taking into account issues and problems arising from the review of the current practices. The objective was that the new guidelines would be, where possible, based on existing guidelines. Proposals for legislative amendments were made where inconsistencies were identified between existing regulations and current practice. Further, the working group worked systematically in order to find deficiencies in the current legislation and to make proposals to amend them.

The review of the current situation revealed that the practices for evidence collection vary between operating units. According to respondents to the electronic survey, forensic medical evidence are usually collected outside office hours as part of joint emergency room services. The majority of forensic medical evidence collected in health care units are requested by the police, and in such cases the police has the responsibility for the appropriate processing and storage of the evidence. These situations are considered fairly unproblematic in health care units. In emergency rooms in major cities, where the volumes of the evidence collected are the greatest, most of the evidence are related to suspected cases of drunk driving and sexual assault. Problems can arise when samples are collected at the request of the subject or from an unconscious person. Also situations where samples collected for health care purposes become forensic medical evidence are considered problematic. With the ongoing changes in the health care sector, another unclear issue is the question of the right to exercise official authority. Health care units are uncertain whether physicians, whose services are purchased from the private sector and who are not office holders in the public sector, can perform forensic medical examinations and whether such physicians' opinions have any legal weight. The processes of evidence collection are further complicated by the physician's double role as an actor taking part in solving a crime and as someone who is responsible for treating the patient. Several respondents mentioned that clinical forensic examinations and collection of evidence are usually performed outside office hours and that the number of cases is low. The respondents felt that national uniform guidelines are both necessary and welcome. The working group considered different ways of solving problems arising in the field and reviewed how the relevant legislation should be interpreted concerning, for example, the right to collect forensic medical evidence. The group's guidelines for evidence collection are divided into sections by sample type. The guidelines are based on existing evidence collection kits and instructions produced by various expert groups as well as on other available instructions. Where there were no existing regulations or official guidelines, the working group drew up their proposals for new guidelines, after consulting relevant experts. These cases concerned, for example, storage times for specific types of samples. In accordance with its assignment, the working group has also produced guidelines concerning the obligation to collect evidence as well as the agency, location, method and statutory length concerning the storage of forensic medical evidence. The guidelines were constructed so that they can be taken into use prior to any legislative amendments.

There are deficiencies in the legislation concerning the regulations on the collection of forensic medical evidence. There are only few regulations on the collection of clinical forensic evidence, and these are spread out in various acts and decrees. Furthermore, there are no regulations on the collection of clinical forensic evidence

from adults, or on quality standards, or on the protection of the integrity and privacy of crime victims. The quality of both the clinical forensic evidence and the evidence analysis are key legal guarantees for both the victim and the suspected offender. The working group proposes that its guidelines are taken into use and that the legislation is amended. The working group is of the opinion that regulations should be introduced on the following issues: the right of physicians who hold no public office to give executive assistance to the police regarding the collection of forensic medical evidence; the obligation of physicians to perform a forensic medical examination and to collect evidence also at the request of the victim; the physician's right to collect evidence from unconscious persons or persons otherwise incapable of expressing their intent; storage times for forensic medical evidence in specific situations; and the database where data on performed examinations and collected samples are recorded.

Uniform practices of high quality aim to improve the legal protection and equal treatment of persons as subjects of forensic medical examinations and evidence collection. Ongoing changes in the health care sector require that the legislation is updated and any deficiencies in the regulations are addressed. Reforming the legislation enables operating units to collect forensic medical evidence in accordance with regulations without undue practical difficulties. Modern and comprehensive regulations streamline and harmonise activities in situations that previously required ad hoc decision-making and problem-solving, for example, where samples were collected from persons unable to give their consent at the time.

The guidelines drawn up by the working group will be taken into use in health care units in accordance with a Decision of the Ministry of Social Affairs and Health. Moreover, the Ministry will determine the actors responsible for the collection of forensic medical evidence and for related guidance. In practice, the guidelines must be updated regularly so that they comply with changes in the operating environment. A single actor should be assigned the responsibility to update the guidelines in collaboration with relevant experts.

Sisällys

Kirjoittajat.....	3
Esipuhe	5
Tiivistelmä	7
Sammandrag	10
Abstract.....	13
Osa I: Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa	21
1 Johdanto	22
2 Oikeuslääketieteelliset näytteet.....	24
2.1 Määritelmä	24
2.2 Tutkimus- ja näytteenotto prosessit	24
2.2.1 Poliisin virka-apupyynnönä suoritettava kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus- ja näytteenotto prosessi (Kaavio 1).....	24
2.2.2 Kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus ja näytteenotto prosessi tapauksessa, jossa pyytäjänä ei ole poliisi (Kaavio 2)	28
2.3 Näytteiden jäljitettävyys	31
3 Nykytilanteen kuvaus	32
3.1 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto terveydenhuollon toimijoiden näkökulmasta	32
3.2 Oikeuslääketieteelliset näytteet oikeuslääkärin ja valvovan viranomaisen näkökulmasta	34
3.3 SETU (SERI)- ja RATTI-paketti.....	35
3.4 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto poliisin näkökulmasta.....	36
3.5 Oikeuslääketieteelliseen näytteenoton laatu ja tekniset kysymykset	37
3.6 Lastenasiainalohe.....	38
3.7 Seksuaalisen väkivallan uhrin tutkiminen ja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma.....	39
3.8 Näytteenotokäytäntöjä koskeva kysely terveydenhuollon toimipisteisiin keväällä 2013	40
3.9 Keskeiset säädökset, määräykset ja ohjeet	42
3.9.1 Poliisilaki ja esitutkintalaki – poliisin toimivalta pyytää ja hyödyntää rikoksen uhrin oikeuslääketieteellisiä näytteitä	42
3.9.2 Terveydenhuoltolaki – lääkärin toimivalta ottaa ja luovuttaa poliisille rikoksen uhrin oikeuslääketieteellisiä näytteitä	43
3.9.3 Laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä.....	43
3.9.4 Oikeudenkäymiskaari – rikoksen uhrin suostumuksen merkitys.....	44
3.9.5 Pakkokeinolaki – suostumusta ei tarvita.....	45
3.9.6 Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta.....	45

3.9.7 Laki ja asetus kuolemansyyn selvittämisestä.....	46
3.9.8 Asetus potilasasiakirjoista.....	47
3.9.9 Valtioneuvoston asetus oikeuslääkeopillisista tutkimuksista suoritettavista korvauksista.....	47
3.9.10 Lääkintöhallituksen ohjekirje oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta ja lähettämisestä.....	48
3.9.11 Lääkärin eettiset ohjeet.....	48
3.9.12 Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston sääntely.....	49
3.9.13 Vireillä olevat lainsäädäntömuutokset.....	49
4 Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskevan lainsäädännön uudistaminen.....	51
4.1 Kliinistä oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskevan lainsäädännön puutteet.....	51
4.2 Ehdotus lainsäädännön uudistamiseksi.....	52
4.2.1 Muiden kuin virkasuhteisten lääkärin toimivalta antaa poliisille virka-apua rikoksen uhrin ja rikoksesta epäillyn henkilön tutkimiseksi ja kliinisten oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseksi.....	52
4.2.2 Rikoksen uhri yksin näytteenoton pyytäjänä.....	54
4.2.3 Oikeuslääketieteellisten näytteiden ottaminen ilman uhrin suostumusta.....	54
4.2.4 Rikoksen uhrista otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden ja niiden tutkimisesta kertyneiden tietojen säilytysaika.....	57
4.2.5 Kliinisestä oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta ja sen yhteydessä otetuista näytteistä tehtävät merkinnät.....	58
4.2.6 Vainajista otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytysaika.....	59
5 Ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi.....	60
Osa II: Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskeva ohjeistus.....	63
1 Johdanto.....	64
2 Näytteiden otto-oikeus ja velvollisuus.....	65
2.1 Näytteet rikoksen uhrista.....	65
2.2 Näytteet rikoksesta epäilystä.....	66
3 Näytteenoton yleiset periaatteet.....	67
4 Ohjeet eri näytteenottolanteisiin.....	69
4.1 Seksuaalirikostapaukset.....	69
4.1.1 Seksuaalirikostutkimus –pakkaus (SERI-paketti) -näytteenottolomake sekä ohjeet lääkärille ja poliisille.....	71
4.2 Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset.....	84
4.3 Liikennejuopumusnäytteet.....	85
4.3.1 Päihdetutkimuspakkaus (RATTI-paketti): päihdetutkimuspakkauksen käyttöohje ja päihdetutkimuslomakkeet A ja B.....	86

4.4 Huumaamis- ja myrkytysnäytteet.....	90
4.4.1 Ohjeita huume- ja lääkeainetutkimuksiin (THL).....	91
4.5 Työsuojeluun liittyvät näytteet: veri- ja eritealtistuminen.....	93
4.6 Oikeuslääketieteellinen isyystutkimus	94
4.7 Oikeuslääketieteellisen näytteiden ottaminen vainajasta	95
4.8 Työelämän huumausainetestaukseen liittyvä näytteenotto ja dopingnäytteenotto	97
Lopuksi	99
Liitteet.....	100
Liite 1. Kysely terveydenhuollon toimipisteisiin: Oikeuslääketieteellinen näytteenotto ja näytteiden säilytyskäytännöt terveydenhuollon toimintayksiköissä	100
Lähteet	137

Osa I: Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa

1 Johdanto

Oikeuslääketieteelliset näytteet ovat henkilöistä otettavia biologisia näytteitä, joilla voi olla yksilön kannalta oikeudellista merkitystä. Oikeuslääketieteellisiä näytteitä ovat seksuaalirikos-, väkivalta- ja pahoinpitelytapauksissa, liikennejuopumus-epäilyissä, myrkytys- ja huumausainepäilyissä, työtapaturmiin ja työsuojeluun liittyvissä tapauksissa sekä isyyden määrittämisissä otettavat näytteet. Oikeuslääketieteellisiä näytteitä voidaan ottaa myös kuolleesta henkilöstä terveydenhuollon toimintayksikössä potilaan menehdyttyä, ulkoisen ruumiintarkastuksen tai oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen yhteydessä. Tavallisimmin näytteitä otetaan verestä, virtsasta, tahroista, karvoista, eritteistä ja kudoksista. Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen yhteydessä taltioidaan joskus myös vaatteita, kuituja ja muita vierasesineitä.

Näytteitä otetaan rikoksen uhreista, rikoksesta epäillyistä ja muista henkilöistä. Näytteenotto tapahtuu useimmiten terveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon yksiköissä. Oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisen ja asianmukaisen säilyttämisen tavat vaihtelevat valtakunnallisesti ja toimintayksiköittäin.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) asetti Oikeuslääketieteellinen näytteenotto -työryhmän sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta marraskuussa 2012. Keskeisiä toimijoita edustava työryhmä asetettiin ajalle 1.12.2012–31.5.2014. Työryhmän puheenjohtajana toimi THL:n oikeuslääkintäyksikön päällikkö, ylilääkäri Riitta Kauppila. Työryhmän perustaminen liittyi sosiaali- ja terveysministeriön poikkihallinnollisen Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman tehtävään laatia määräys oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta ja säilyttämisestä.

Toimeksiannon mukaan työryhmän tehtävänä oli selvittää, kartoittaa ja laatia yhteenvedo nykyisistä käytännöistä oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa sekä laatia valtakunnalliset ohjeet yhtenäisiksi menettelytavoiksi. Ohjeiden tulee sisältää THL:n kartoituksessa esiin nousseiden seikkojen lisäksi näytteiden ottovelvollisuutta, säilyttäjätahoa, säilytyspaikkaa, säilytystapaa sekä säilytysvelvollisuuden pituutta koskevat asiat. Lisäksi työryhmän toimeksiannossa todettiin, että mikäli asia edellyttää säädösmuutoksia, työryhmän tulee laatia perusteltu ehdotus asiaa koskeviksi säädösmuutoksiksi.

Tehdyn nykytilaa koskevan selvityksen perusteella todettiin, että näytteenotto-käytännöt vaihtelevat toimintayksiköittäin. Lisäksi asiaa koskeva lainsäädäntö on puutteellinen. Laaditun ohjeistuksen käyttöönoton lisäksi työryhmä ehdottaa muutoksia asiaa koskevaan lainsäädäntöön. Tämän raportin ensimmäisessä osassa esitellään työryhmän selvitystyön keskeiset tulokset sekä ehdotus asiaa koskevan lainsäädännön muuttamiseksi ja jatkotoimenpiteiksi. Työryhmän kanta on, että lainsäädökset tarvitaan muiden kuin virkasuhteisten lääkäreiden toimivallasta antaa poliisille virka-apua oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseksi, lääkärin velvollisuudesta tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus ja ottaa näytteet myös uhrin omasta aloitteesta.

ta, lääkärin oikeudesta ottaa näytteet tajuttomalta tai muuten tahdonmuodostukseen kykenemättömältä henkilöltä, oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytysajoista sekä siitä, mihin tietojärjestelmään merkinnät tehdyistä tutkimuksista ja otetuista näytteistä tehdään.

2 Oikeuslääketieteelliset näytteet

2.1 Määritelmä

Oikeuslääketieteellisillä näytteillä tarkoitetaan biologisia näytteitä, joita otetaan muun muassa erityyppisissä rikosepäilytapauksissa rikoksen uhrista tai epäillystä tekijästä sekä muissa tilanteissa, joissa tutkimuksella voi tutkittavalle tai muulle osalliselle olla oikeudellista merkitystä, esimerkiksi isyystutkimuksissa. Oikeuslääketieteellisiä näytteitä ovat myös henkilöistä tutkimuksen yhteydessä taltioitavat vierasesineet. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto on usein osa suurempaa kokonaisuutta, oikeuslääketieteellistä tutkimusta, jonka poliisi pyytää. Sama näyte voi toimia paitsi rikostutkinnassa, myös potilaan hoitoa koskevana näytteenä.

Seuraavassa luvussa on kuvattu kaksi kliinistä oikeuslääketieteellistä näytteenottoprosessia. Ensimmäinen on kuvaus tilanteesta, jossa tutkimus ja näytteenotto tehdään poliisin virka-apupyynnöstä. Toisessa kuvatussa tilanteessa tutkimuksen pyytäjänä on muu toimija kuin poliisi.

2.2 Tutkimus- ja näytteenottoprosessit

2.2.1 Poliisin virka-apupyynnönä suoritettava kliininen

oikeuslääketieteellinen tutkimus- ja näytteenottoprosessi (Kaavio 1)

Oikeuslääketieteellinen tutkimus käynnistyy tavallisimmin poliisin virka-apupyynnöstä, jolloin poliisi rikosta epäillessään pyytää lääkäriltä rikoksen uhrin tai rikoksesta epäillyn kliinistä tutkimusta ja tarvittaessa sen yhteydessä oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamista. Näytteet luovutetaan poliisille, joka toimittaa ne rikostekniseen laboratorioon tutkittaviksi esitutkinnan perusteella. Mikäli tapauksesta ei aloiteta esitutkintaa, säilytetään otetut oikeuslääketieteelliset näytteet poliisin takavarikkovarastossa ja tieto otetuista näytteistä poliisin tietojärjestelmässä. Poliisi päättää, aloitetaanko esitutkinta ja esitutkinnan tulosten perusteella, viedäänkö asia syyttäjälle. Joissain tapauksissa tutkimuksen ja näytteiden ottamisen pyytäjinä voivat toimia tuomioistuin, tulli, rajavartiolaitos tai lastenvalvoja.

Tutkimus ja näytteenotto tapahtuvat terveydenhuollon toimintayksikössä, poliisin tiloissa tai muissa tiloissa. Lähtökohtaisesti henkilön tutkimuksen voi suorittaa ja virka-apuna otettavat näytteet ottaa valtion tai kunnan virassa toimiva lääkäri. Näytteet voi ottaa hänen valvonnassaan muu tehtävään perehdytetty terveydenhuollon ammattihenkilö. Käytännössä terveydenhuoltopalvelujen ulkoistamisen vuoksi toimintayksiköt noudattavat tätä periaatetta mahdollisuuksien mukaan. Päihde- ja raiskausnäytteiden ottoon on saatavilla valtakunnalliset näytteenottopaketit (SERI-paketti ja RATTI-paketti, ks. luku 3.3), jotka poliisi tuo pyydettyään mukanaan. Mikäli käytössä ei ole valmiita näytteenottopaketteja, käytetään tilanteeseen sopivaa

näytteenottovälineistöä. Tutkittavasta henkilöstä otetut tarttuvien tautien toteamiseksi ja hoidollisiin tarkoituksiin otetut näytteet sekä mahdollinen raskaustesti tutkitaan terveydenhuollon toimintayksikön laboratoriossa. Tieto henkilön tutkimisesta ja tutkimustulokset säilytetään terveydenhuollon toimintayksikön tietojärjestelmissä.

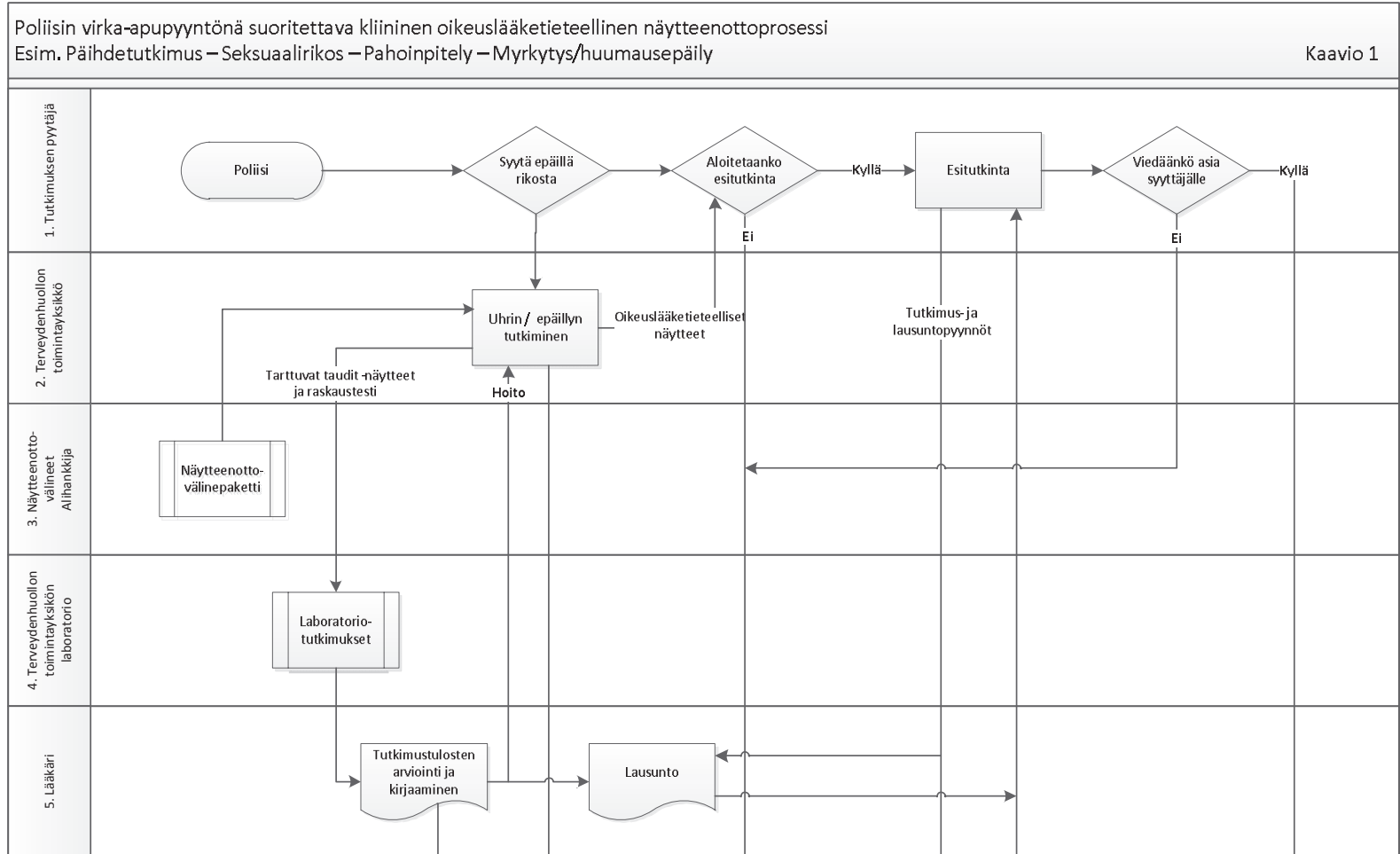
Tutkimuksensa perusteella lääkäri kirjaa tutkimustulokset ja arvioi löydökset sekä suunnittelee tarvittavan hoidon. Tulosten ja arvioinnin perusteella lääkäri laatii poliisille lausunnon.

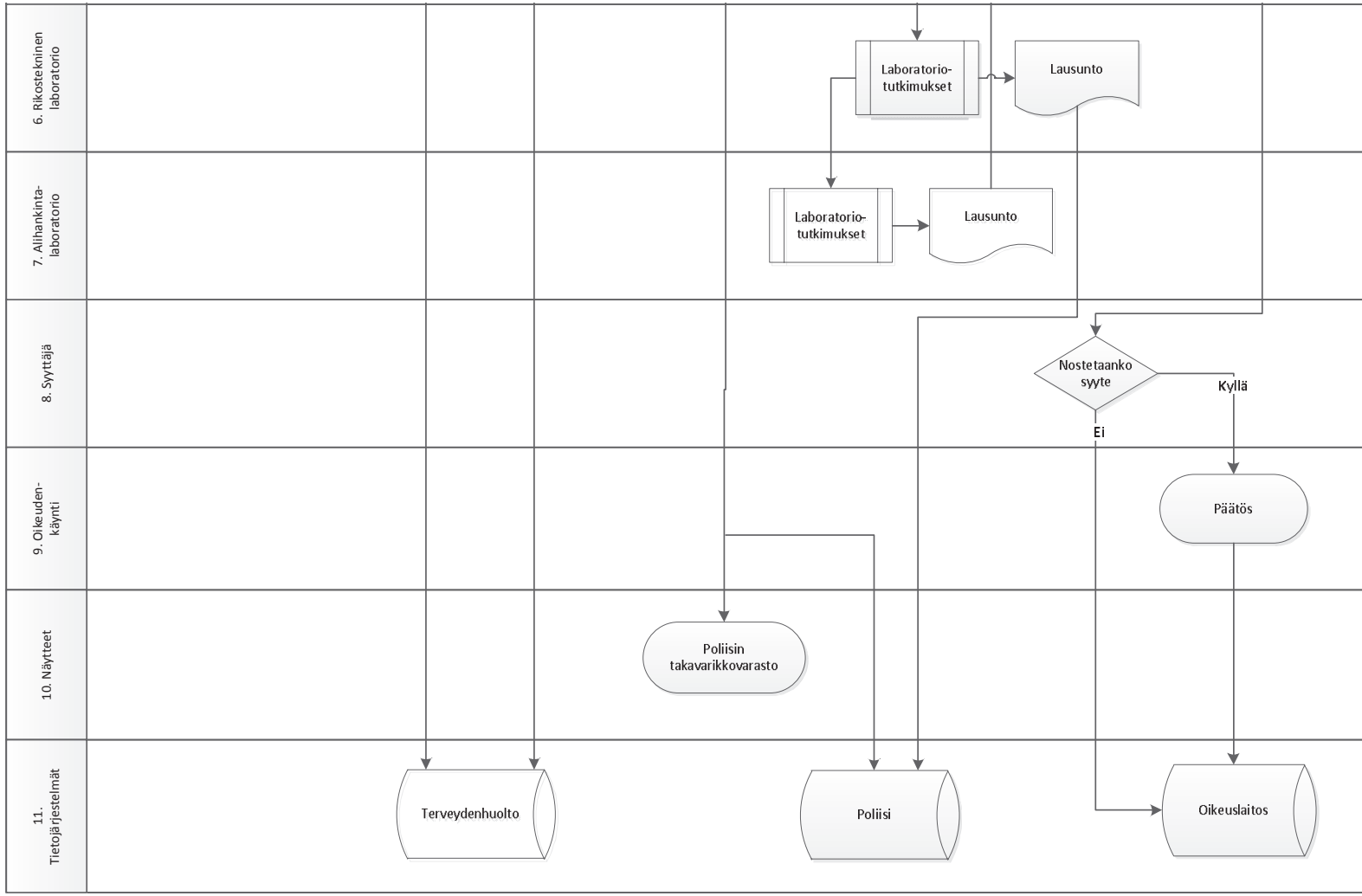
Rikostekninen laboratorio tutkii poliisin siltä pyytämät näytteet ja laatii niistä lausunnon. Lausunto toimitetaan poliisille ja säilytetään poliisin tietojärjestelmässä. Rikostekninen laboratorio lähettää tarvittaessa näytteitä tutkittaviksi alihankintalaboratorioihin, jotka antavat tutkimustuloksista lausunnon. Lausunto toimitetaan esitutkintaa suorittavalle poliisille. Esitutinnan ja muun muassa laboratoriotutkimusten tulosten perusteella poliisi päättää asian viemisestä syyttäjälle syyteharkintaan. Syyteharkinnan perusteella syyttäjä päättää syytteen nostamisesta tai syyttämättä jättämisestä.

Mikäli syytettä ei nosteta, asiaa koskeva päätös arkistoidaan syyttäjälaitoksen tietojärjestelmään, mutta kaikki muu tapaukseen liittyvä esitutkinta-aineisto mukaan lukien tutkimuslausunto säilytetään poliisin arkistossa.

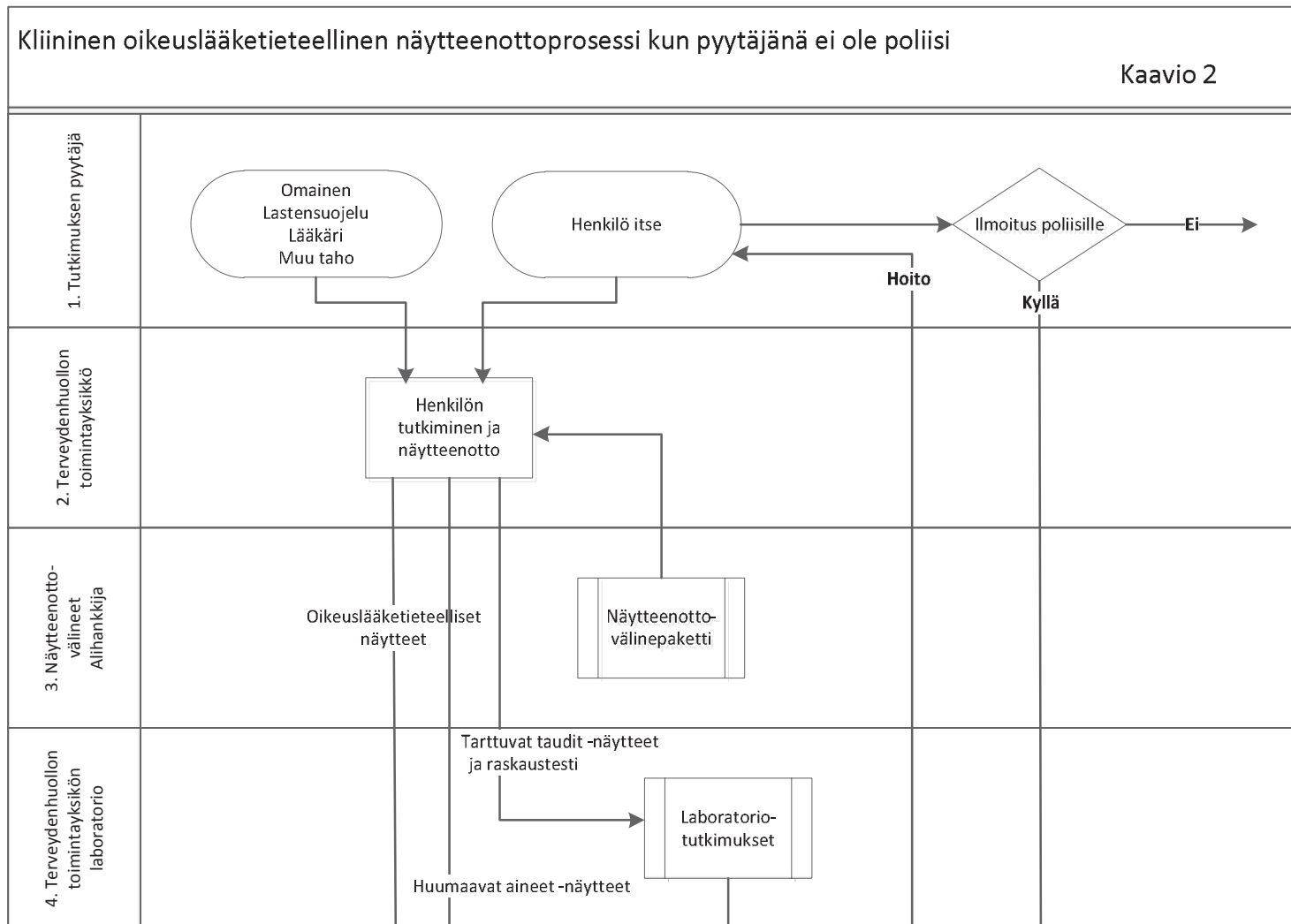
Mikäli syyte nostetaan ja asiasta saadaan tuomioistuimen päätös, säilytetään oikeudenkäyntiaineisto oikeuslaitoksen tietojärjestelmässä. Tällöinkin tapaukseen liittyvä esitutkinta-aineisto ja tutkimuslausunnot säilytetään pääsääntöisesti poliisin arkistossa. Tuomioistuimen arkistoissa säilytetään esitutkinta-aineistoa ainoastaan siltä osin, jos tätä aineistoa on riitautuksen jälkeen nostettu oikeudenkäyntiaineistoksi tai jos pääkäsittelyn aikana on jouduttu hankimaan uusia tutkimuslausuntoja.

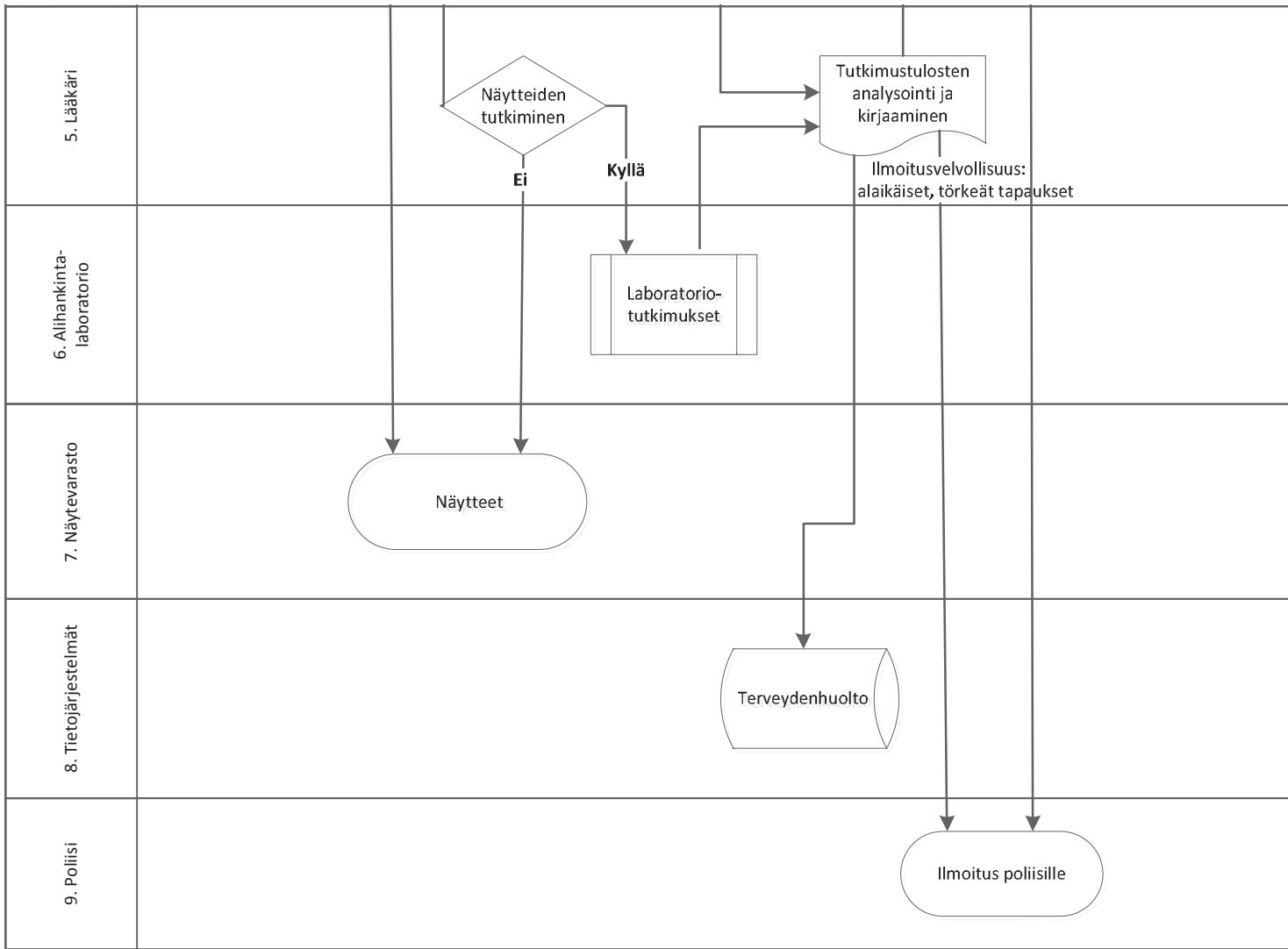
Kaavio 1. Poliisin virka-apupyynnönä suoritettava kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus- ja näytteenottoprosessi

Kaavio 2. Kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus- ja näytteenotto prosessi tapauksessa, jossa pyytäjänä ei ole poliisi

2.2.2 Kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus- ja näytteenotto prosessi tapauksessa, jossa pyytäjänä ei ole poliisi (Kaavio 2)

Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen pyytäjä voi olla tutkittava henkilö itse, lääkäri, uhrin omainen, lastensuojeluviranomainen tai jokin muu taho, joka epäilee, että henkilö on joutunut rikoksen uhriksi. Täysi-ikäinen henkilö voi harkita poliisi-ilmoituksen tekemistä myös myöhemmin. Lääkäriltä pyydetään henkilön tutkimista ja näytteiden ottamista. Tutkimus tehdään terveydenhuollon toimintayksikössä. Tutkimuksen yhteydessä voidaan ottaa oikeuslääketieteellisiä näytteitä, hoitoon liittyviä näytteitä sekä näytteitä huumaavien aineiden toteamiseksi. Raiskausnäytteiden ottoon on saatavilla valtakunnallinen näytteenottopaketti (SERI-paketti). Pakettia voi hankkia Keskusrikospoliisin rikosteknisestä laboratoriosta. Terveydenhuollon toimintayksikön laboratorioissa tutkitaan lääkärin päätöksellä näytteet tarttuvien tautien toteamiseksi ja todetaan mahdollinen raskaus. Lääkärin päätöksellä näytteet toimitetaan alihankintalaboratorioon analysoitavaksi huumaavien aineiden osalta tai terveydenhuollon toimintayksikön näytevarastoon. Tieto henkilön tutkimisesta ja tutkimustulokset säilytetään terveydenhuollon toimintayksikön tietojärjestelmissä. Tutkimustulosten perusteella lääkäri kirjaa tutkimustulokset ja suunnittelee hoidon. Alaikäisten ollessa kyseessä tai törkeiden rikosten kohdalla lääkäri tekee ilmoituksen poliisille.

Mikäli henkilö päättää tehdä rikosilmoituksen, otetut näytteet ja analyysitulokset luovutetaan poliisille.

2.3 Näytteiden jäljitettävyys

Teknistä rikostutkintaa kehitetään maailmanlaajuisesti, tavoitteena on paikkatutkinnan ja näytteenoton akkreditointi. Näytteiden tuloksia käytetään viranomaisten päätöksenteossa, joten tutkimustulosten tulee olla luotettavia ja vertailukelpoisia. Myös näytteiden jäljitettävyysketjun tulee olla aukoton ja tulosten samoja riippumatta siitä, missä laboratoriossa näytteet on tutkittu.

Rikoksen tai tapaturman uhri tarvitsee usein lääkärin hoitoa. Potilaan hoito on ensisijaista ja poliisin tutkintaan liittyvät tarpeet huomioidaan tilanteen ja mahdollisuuksien mukaan. Oikeuslääketieteellisen näytteenoton tarkoitus ei ole henkilön hoito, vaan näytteiden avulla pyritään esimerkiksi selvittämään, onko tapahtunut rikos, ja kuka on mahdollisen rikoksen tekijä.

Hoidolliset näytteet tutkitaan terveydenhuollon tavanomaisten käytäntöjen mukaan. Joissakin tapauksissa hoidolliset näytteet voivat muuttua oikeuslääketieteellisiksi näytteiksi, joten niillä on voitava olla todistelu-arvoa. Akuutissa tilanteessa on tiedostettava mahdollinen näytteiden myöhempi todistelukäyttö.

Oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa ja tulosten tulokinnassa ketju on pitkä: tutkittava henkilö - lääkäri ja sairaanhoitaja - terveydenhuollon toimintayksikön laboratorio - poliisi - Rikostekninen laboratorio - alihankintalaboratorio (SFS-EN ISO 15189) - tutkinnanjohtaja - syyttäjä - tuomioistuim.

Oikeusvarmuuden ja kaikkien asianosaisten oikeusturvan takia on äärimmäisen tärkeää, että oikeuslääketieteellinen näytteenotto tapahtuu niin pian kuin mahdollista, näytteet otetaan mahdollisimman kattavasti, näytteenotossa käytetään puhtaita, DNA-vapaita välineitä, näytteet merkitään yksiselitteisesti (kuka - mitä - missä - milloin), sinetöidään ja säilytetään, esikäsitellään ja tutkitaan ohjeiden mukaisesti. Kontaminaation riskit on tiedostettava ja minimoitava sekä näytteenotossa että laboratoriossa.

Oikeuslääketieteellisestä näytteestä annetun asiantuntijalausannon näyttöarvo on yleisesti ottaen merkittävä sekä syyteharkinnassa että tuomitsemisessa, vaikkakin lausunnon lopullinen konkreettinen merkitys todisteena riippuu epäillyn rikoksen näyttöasetelmasta. Näytteen ottamiseen, säilyttämiseen ja näytteen tutkimisessa käytettyihin menetelmiin ei tähänastisessa oikeuskäytännössä ole juurikaan kohdistettu kritiikkiä. Rikoksen asianosaiset, syyttäjät ja tuomarit lähtökohtaisesti luottavat siihen, että tutkimuksen kohteena on ollut oikealla tavalla ja oikea-aikaisesti otettu ja säilytetty kontaminoitumaton oikeuslääketieteellinen näyte. Rikoksen uhrin ja rikoksesta epäillyn oikeusturvan toteutumisen edellytys on, että näin myös tosiasiallisesti on tapahtunut.

3 Nykytilanteen kuvaus

Saamansa toimeksiannon mukaisesti työryhmä selvitti oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskevan nykytilanteen Suomessa. Työn käynnistämisvaiheessa kentällä vallitsevista toimintatavoista, niiden yhteneväisyydestä tai asiaa koskevan lainsäädännön olemassaolosta ja sisällöstä ei ollut selkeää käsitystä. Tilannetta päätettiin selvittää kutsumalla alan asiantuntijoita kuultaviksi työryhmän kokouksiin. Nykytilanteen kuvaus perustuikin asiantuntijapuheenvuoroihin sekä terveydenhuollon toimintayksiköihin suunnatun kyselytutkimuksen tuloksiin. Asiantuntijoita kutsuttiin esimerkiksi terveydenhuollon toimintakentältä, laboratorioista, syyttäjälaitoksesta, poliisista, Valvirasta ja keskusrikospoliisista. Näkökulma pyydetyissä puheenvuoroissa painottui lainsäädännöllisiin kysymyksiin, potilaan oikeuksiin, oikeuslääketieteellisen näytteenoton käytännön toteutuksen vaatimuksiin ja laatuun sekä aiheeseen läheisesti liittyviin käynnissä oleviin hankkeisiin, kuten lastenasiainaloite (LASTA) ja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma.

Keskeisiksi ongelmakohtiksi nousivat kysymys hoidollisten näytteiden muuttumisesta oikeuslääketieteellisiksi näytteiksi ja tähän liittyvä terveydenhuollon henkilöstön kaksoisrooli sen hoitaessa sairautta osallistuen samalla rikoksen tutkimiseen (vammojen tutkiminen ja oikeuslääketieteellisten näytteiden ottaminen). Lisäksi ongelmalliseksi osoittautui kysymys, voivatko muut kuin virassa olevat lääkärit ottaa oikeuslääketieteellisiä näytteitä (julkisen vallan käyttö). Uhrin suostumuksesta ja suostumuksen hankkimisesta takautuvasti näytteen ottamisen jälkeen tilanteessa, jossa uhri on näytteenottohetkellä tajuton tai muuten kykenemätön tekemään päätöstä, käytiin useita keskusteluja. Asiantuntijapuheenvuorot osoittautuivat merkityksellisiksi työryhmän muodostaessa kokonaiskuvaa oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon liittyvistä tekijöistä ja kehittämisaalueista.

3.1 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto terveydenhuollon toimijoiden näkökulmasta

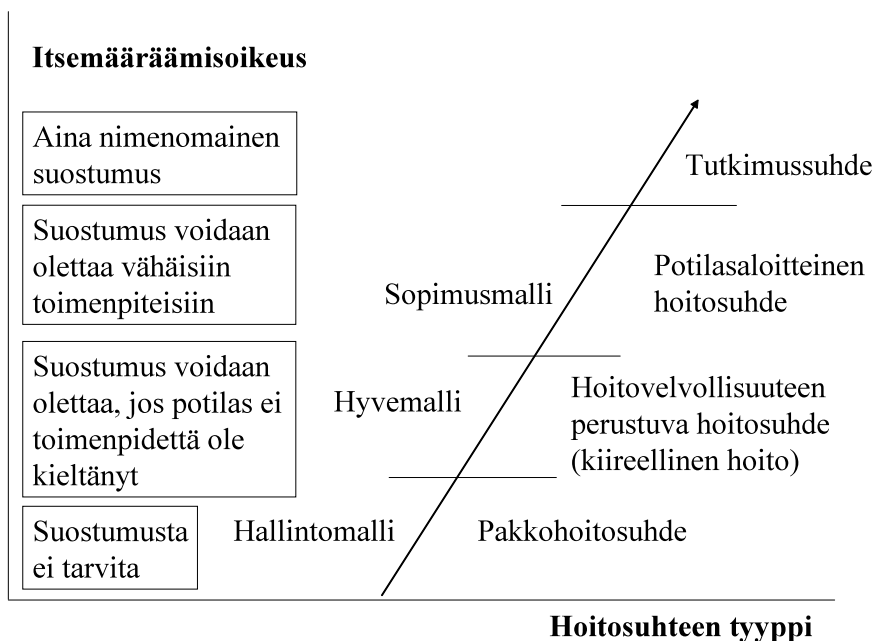
Potilaan oikeudet

Potilaan tai uhrin suostumus näytteenottoon on keskeinen ongelmakohta pohdittaessa näytteenottoa tilanteessa, jossa tutkittava on tajuton tai muuten tilapäisesti kyvyttöön päättämään itseensä kohdistuvista toimenpiteistä. Potilaan itsemääräämisoikeus ja terveydenhuollon ammattihenkilön (lääkärin) velvollisuus suojella henkeä ja terveyttä ovat toisinaan ristiriidassa. Lääkärillä on tietyissä tilanteissa todistamiskielto potilaastaan oikeudessa.

Hallintoylilääkäri Lasse Lehtonen on kuvannut itsemääräämisoikeutta erityyppisissä hoitosuhteissa (Kuva 1.). Hän on määritellyt hoitosuhteen tyypit seuraavasti:

potilasaloitteinen hoitosuhde, hoitovelvollisuuteen perustuva hoitosuhde, pakkohoitohitosuhde ja tutkimussuhde. Potilasaloitteinen hoitosuhde perustuu sopimusmalliin, jonka mukaan suostumus vähäisiin toimenpiteisiin voidaan olettaa. Hoitovelvollisuuteen perustuvaan hoitosuhteeseen (HYVE-malli) kuuluu muun muassa kiireellinen hoito. Suostumus voidaan olettaa, jos potilas ei ole kieltänyt toimenpidettä. Pakkohoitohitosuhde perustuu hallintomalliin, jossa potilaan suostumusta ei tarvita. Tutkimussuhde perustuu aina potilaan/tutkittavan nimenomaiseen suostumukseen.

Pakon käytössä yleisillä hallinto-oikeudellisilla periaatteilla, varsinkin suhteellisuusperiaatteella on suuri merkitys. Suhteellisuusperiaatteella tarkoitetaan niin sanottua lievimmän riittävän puuttumisen periaatetta, esimerkiksi tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarpeelliset toimenpiteet ovat sallittuja. Pakon käyttöä potilaan hoito- ja tutkimustilanteessa sanotaan henkilönkatsastukseksi. Henkilönkatsastuksen muotoja oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon liittyen ovat muun muassa puhalluskokeen suorittaminen ja veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottaminen. Useissa laeissa on säädetty mahdollisuudesta henkilönkatsastukseen. Hoitoon ja tutkimukseen liittyvästä hallintopakosta on säädetty muun muassa mielenterveyslaissa ja tartuntatautilaissa. Tutkimukseen ja henkilönkatsastukseen liittyvistä pakkokeinoista on säädetty pakkokeinolaissa, vankeuslaissa, mielenterveyslaissa, lastensuojelulaissa sekä asevelvollisuuslaissa. Omaa syyllisyyttään koskevien seikkojen selvittäminen tai todistaminen itseään vastaan ei ole rikosasiassa rikoksesta epäillyn vastuulla (itsekriminoinnin kieltö). Tämä on osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta kaikissa länsimaissa. Hoitoa varten otettujen näytteiden käytön oikeutus rikostutkinnassa on epäselvä itsekriminoinnin kiellosta johtuen. Uhrin näytteiden osalta asiassa ei käytännössä ole ollut ristiriitaa. Ongelmallisia ovat myös näytteenottotilanteet, joissa ei vielä ole tiedossa, kuka on uhri ja kuka syylliseksi epäilty tai syyllinen.

Kuva 1. Potilaan itsemääräämisoikeus erityyppisissä hoitosuhteissa (Lehtonen, 2001)

3.2 Oikeuslääketieteelliset näytteet oikeuslääkärin ja valvojan viranomaisen näkökulmasta

Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirasto Valvira ohjaa ja valvoo terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja toimintayksiköiden toimintaa sekä julkisessa että yksityisessä terveydenhuollossa. Valvontaa tehdään yksittäistapausten jälkivalvontana (esim. kanteluiden ratkaiseminen), suunnitelmiin perustuvana valvontana (valvontaohjelmat, omavalvonnan valvonta) ja annettavilla lausunnoilla. Valvira käsittelee kantelut silloin, kun hoitovirheen epäillään vaikuttaneen potilaan kuolemaan tai vakavaan vammautumiseen, tai kun asia on periaatteellisesti tärkeä ja laajakantoinen. Aluehallintovirastot käsittelevät muut kantelut. Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä on keskeisin säädös (559/1994). Valvonnasta säädetään kansanterveyslaissa (66/1972), erikoissairaanhoitolaissa (1062/1989), mielenterveyslaissa (1116/1990), tartuntatautilaissa (583/1986) ja yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa (152/1990).

Valviralle tulee usein kysymyksiä terveydenhuollon toimintayksiköistä oikeuslääketieteellisen näytteenoton toteutusta, suostumusta ja näytteiden säilytystä koskien. Kysymykset liittyvät esimerkiksi näytteiden säilytykseen tilanteissa, jossa aikuinen asiakas ei ole tehnyt rikosilmoitusta tai toimintaohjeisiin tilanteissa, jotka koskevat alaikäisen asiakkaan näytteiden säilytysaikoja. Valviraan on tullut tiedusteluja, kuka voi toimia alaikäisen edustajana näytteenottotilanteissa tai miten toimia työta-

paturmissa (neulan pistot) tai epäiltäessä virkamiehen altistumista tarttuville taudeille virkatehtävässä.

3.3 SETU (SERI)- ja RATTI-paketti

Suurin osa keskusrikospoliisin rikostekniseen laboratorioon lähetetyistä oikeuslääketieteellisistä näytteistä liittyy liikennejuopumus- ja päihdetilatutkimuksiin, seksuaalirikostutkimuksiin sekä raiskauksen jälkeisiin raskauden keskeytykseen liittyviin isyystutkimuksiin. Pääsääntöisesti rikostekniseen laboratorioon lähetetyt seksuaalirikosnäytteet on otettu uhrilta, mutta tutkittaviksi tulee myös rikoksesta epäillystä ja tapahtumapaikalta otettuja näytteitä. Kaikki näytteet tulevat laboratorioon poliisin kautta. Aikanaan laboratorio palauttaa poliisille takaisin ne näytteet, jotka on tutkimuspyynnössä pyydetty palauttamaan. Mikäli poliisi on antanut näytteille hävitysluvan, seksuaalirikosnäytteitä säilytetään rikosteknisessä laboratorioissa tutkimusten valmistumisen jälkeen kaksi vuotta.

Seksuaalirikoksiin liittyviä näytteenottotilanteita varten on olemassa poliisin ja rikosteknisen laboratorion SETU-paketti. Paketissa on ohjeet lääkärille ja poliisille, näytteenottolomake ja näytteenottovälineitä. Sama paketti ja ohjeistus ovat käytössä otettaessa näytteitä sekä uhrista että epäillystä. Paketteja myy KRP:n rikostekninen laboratorio, niitä voivat hankkia poliisin lisäksi myös sairaalat ja terveyskeskukset. Käytössä oleva SETU-paketti on uusittu edellisen kerran vuonna 2011. Paketin uudistushanke on käynnissä. Uusi pakkaus on nimeltään SERI-paketti. Lisäyksenä sisältöön tulee esitietolomake ja muistilista lääkärille. Uusitun SERI-paketin ohjeet ja lomakkeet on esitelty raportin näytteenotto-ohjeistusta koskevassa osassa kaksi, sivulla 69.

Oikeuslääketieteelliseen päihdetutkimukseen kuuluu veren alkoholipitoisuuden ja/tai veren lääkeaineiden ja huumeiden tutkimus sekä tarvittaessa kliininen päihdetutkimus. Päihdetutkimusnäytteiden ottamista varten poliisilla on tutkimuksessa mukanaan näytteenottopakkaus (RATTI -paketti), joka sisältää tarvittavat näytteenottovälineet, tutkimuslomakkeet ja käyttöohjeet. Päihdetutkimuspakkauksen käyttöohje ja lomakkeet on esitelty raportin toisessa osassa sivulla 85. Poliisi tilaa käytettävät paketit KRP:n rikosteknisestä laboratoriosta. Päihdetutkimuspakkauksia käytetään ainoastaan rikoksesta epäillyn henkilön veren alkoholi- ja lääkeainepitoisuuksien tutkimiseen. Päihdetutkimuspakkausta koskeva edellinen suurempi muutos tehtiin vuonna 2013, jolloin luovuttiin kokonaan virtsanäytteen otosta. Aikaisemmin virtsanäyte otettiin, mikäli epäiltiin tutkittavan nauttineen lääke- tai huumausaineita tai jos tutkittava esitti jälkinauttimisväitteen. Nykyisin tutkimukset tehdään ainoastaan verinäytteestä. Poliisin pyynnöstä tutkittuja rattijuopumusnäytteitä säilytetään kolme kuukautta.

3.4 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto poliisin näkökulmasta

Poliisi on keskeinen toimija näytteiden pyytäjänä ja tutkimustulosten käyttäjänä. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto tapahtuu tavallisimmin rikoksen selvittämiseksi. Näytteenottotyöryhmässä oli edustaja Poliisihallituksesta, lisäksi poliisin edustaja piti asiantuntijapuheenvuoron työryhmän kokouksessa selvittääkseen näytteenottoon liittyviä asioita sen toiminnan näkökulmasta. Tässä luvussa käsitellään näytteenotto-tilanteita olettaen, että näytteiden pyytäjänä on poliisi.

Lähtökohtana on, että uhrin tutkimiseen on oltava asianomaisen suostumus, vastentahtoisia tutkimuksia ei voida teettää. Jos uhri ilmoittaa, että ei tule tekemään ilmoitusta poliisille, näytteitä ei yleensä oteta. Uhrin kanta näytteenottoon voi muuttua myöhemmin, mikäli hän saa tietää esimerkiksi sukupuolitautilartunnasta raiskauksen yhteydessä. Jos uhri on tutkimushetkellä humalassa, tahdonilmaus ei ole välttämättä pitävä. Tällöin näytteiden ottaminen on perusteltua varmuuden vuoksi, jos tutkittava henkilö ei nimenomaan sitä kiellä. Tärkeää on kuitenkin varmistaa, että tarvittavat näytteet tulevat otetuiksi ajoissa, suostumuksen niiden tutkimiseen voi pyytää myöhemmin. Tutkittavan henkilön kannan perusteella päätehtään, mitä otetuille näytteille tehdään. Poliisi säilyttää näytteitä kunnes tutkitun henkilön kanta saadaan. Mikäli uhri on esimerkiksi pahoinpidelty tilaan, josta hän ei enää herää tai palaa entiselleen, omaiset antavat mahdollisen suostumuksen (lapset, vanhemmat ja sisarukset) näytteiden ottamiseen ja tutkimiseen.

SETU-pakkaus on kattava. Poliisin kannalta pakkauksia olisi hyvä olla valmiina terveydenhuollon yksiköissä. Useimmiten poliisi toimittaa pakkauksen terveydenhuollon toimintayksikköön tuodessaan tutkittavaksi henkilön, jolta näytteet on otettava. Poliisin näkökulmasta alkoholia, huumaavia aineita ja lääkeaineita koskevat näytteet olisi otettava säännönmukaisesti; poliisi päättää tapauskohtaisesti, tutkitaanko näytteet. Poliisin kokemuksen perusteella näytteitä otetaan pääsääntöisesti liian vähän. Rikoksesta epäiltyjen tutkimukset perustuvat pakkokeinolakiin (henkilökatsastus), tällöin lupaa tutkittavalta ei tarvita. Liikennejuopumusta epäiltäessä käytetään RATTI-pakettia.

Poliisin pyytämien näytteiden säilyttäminen on poliisin vastuulla. Näytteiden huolellisen pakkaamisen tarkoitus on varmistaa aukoton näyteketju. Poliisia on mahdollisuus konsultoida ympäri vuorokauden (poliisin johtokeskukset).

Potilaan hoito on luonnollisesti ensisijaista. Hoidon yhteydessä voidaan kuitenkin menettää jotain rikostutkinnallisesti merkittävää tietoa. Poliisin mukaan harvoin ilmeneviä intressiristiriitoja voidaan välttää edellä kuvattuja tutkimuspaketteja käyttämällä.

3.5 Oikeuslääketieteelliseen näytteenoton laatu ja tekniset kysymykset

Keskusrikospoliisin rikostekninen laboratorio: Näytteenoton akkreditointi ja standardointi
Peruslähtökohtana on laboratorion tutkimustulosten oikeellisuus ja luotettavuus, koska tuloksia käytetään viranomaisten päätöksenteossa. Akkreditointi toimii laboratorion pätevyyden osoittajana. Näytteenoton aukottomuuden on toteuduttava ja ohjeistuksen noudattaminen on välttämätöntä. Näytteitä ei tutkita rikosteknisessä laboratoriossa, jos todetaan, että näytteenotokset ei ole ollut kunnossa. Tutkimustulosten tulee olla luotettavia ja vertailukelpoisia riippumatta siitä, missä alan laboratoriossa ne on tutkittu.

Teknistä rikostutkintaa ollaan kehittämässä rikospaikkatutkinnan ja näytteenoton akkreditoinnin suuntaan. Teknisen rikostutkinnan näytteenotto on haasteellista, koska toimijoita on suuri määrä. Näytteiden ottajina toimivat sekä poliisihallinnon sisäiset että ulkopuoliset näytetaltioijat. Ulkopuolisia näytetaltiointitahoja ovat muun muassa terveydenhuollon henkilöstö, oikeuslääketieteellisiä ruumiinavauksia suorittava henkilöstö, THL ja Helsingin yliopiston Hjelt-instituutti. Näytetaltioinnin on oltava suunnitelmallista ja on tärkeää saada otettua edustava näyte.

Näytteiden jäljitettävyys

Rikostapauksiin liittyvän näytteenotoketjun on oltava tiedossa: kuka on ottanut näytteen, mistä ja milloin näyte on otettu ja missä näyte on kiertänyt (jäljitettävyys). Rikostekninen laboratorio testaa ja hyväksyy poliisin käytössä olevat menetelmät, välineet, laitteet ja tarvikkeet. Koulutuksella, ohjeistuksella ja ammatillisen osaamisen tason seurannalla pyritään varmistamaan teknisen rikostutkinnan laatu.

Kansainvälinen standardointi

Euroopassa on käynnissä rikosteknisten prosessien standardointityö, johon osallistuu 10 Euroopan maata. Ensimmäisen työkohteen tavoitteena on vähimmäisvaatimusten määrittäminen rikospaikkatutkinnalle, todistusaineiston käsittelylle ja hallinnalle. Suomessa ei ole vielä perustettu seurantaryhmää rikosteknisten prosessien standardointityölle. Suomen standardisoimisliitto selvittää seurantaryhmän perustamismahdollisuuksia.

DNA-näytteiden taltioinnissa ja tutkimuksissa käytettävien tuotteiden ja kulutus-tavaroiden (mm. taltiointivälineet, suojavaarusteet, tutkimustarvikkeet) valmistajille ollaan laatimassa omaa standardia maailmanlaajuisessa standardointihankkeessa.

Näytteenotto työelämän huumetestauksessa ja dopingnäytteenotto

Huume- ja dopingtestauksen näytteet voidaan pääsääntöisesti ottaa virtsasta ja verestä. Näytteenotto prosessi eroaa selkeästi esimerkiksi seksuaalirikostapauksiin liittyvästä näytteenotosta. Näytteenottajat ovat koulutettuja juuri kyseiseen näytteenottoon ja tarvittavat näytteenottovälineet ovat valmiina ja saatavilla näytteenotto-tilan-

teessa. Dopingnäytteenotto on tiukemmin valvottua kuin työelämän huumeetestaukseen liittyvä näytteenotto. Näytteenotto-prosessin dokumentointi ja jäljitettävyyden suoritetaan samalla tavoin kuin työelämän huumeetestauksessa.

3.6 Lastenasiainlohanke

THL koordinoi käynnissä olevaa Lastenasiainlohanke. Hanke on lapsilähtöisesti tuotettu erityispalvelu alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille, joiden epäillään kokeneen fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Palvelun tuottamiseen osallistuvat poliisi ja syyttäjäviranomainen sekä kunnalliset sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat. Hankkeessa luodaan eri viranomaisille yhteiset toimintatavat (kaltointokohdellun lapsen tutkinnan ja auttamisen toimintamalli). Hankkeen tavoitteena on vahvistaa viranomaistoiminnan ohjausta sekä uudistaa lainsäädäntöä ja palveluiden järjestämistä niin, että väkivallan lapsiuhrit ja heidän perheensä saavat tasavertaisesti ja tarpeenmukaisesti apua kaikkialla Suomessa. Tavoitteena on laatia ohjeistus muun muassa siitä, miten hoito saadaan toteutettua, ja missä vaiheessa näytteet otetaan siten, että lapsen oikeusturva ei vaarannu.

THL:n lisäksi hankkeen toteutukseen osallistuvat sosiaali- ja terveysministeriö, sisäasiainministeriö ja oikeusministeriö. Keskeisiä toimijoita ovat Turun yliopistollisen keskussairaalan (TYKS) lasten ja nuorten klinikka sekä lasten ja nuorten oikeuspsykiatrinen tutkimusyksikkö, TYKS:n erityisvastuualueen poliisilaitokset, syyttäjävirstot, kuntien lastensuojelu/sosiaalipäivystys ja aluehallintovirasto. Hanketta pilotoidaan vuosina 2014–2016 alueellisesti TYKS:n erityisvastuualueella. Pilotoinnista saatujen tutkimus- ja arviointitietojen perusteella toiminta implementoidaan valtakunnallisesti vuodesta 2017 alkaen.

Hankkeen toimenpiteissä sovelletaan lakia lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008). Kyseisellä lailla säädetään siitä, miten järjestetään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävä tutkimus epäillyn lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. Lakia sovelletaan lapseen, joka on tutkimuksen käynnistyessä alle 16-vuotias. Hankkeessa ja edellä mainitussa laissa lähtökohtana on, että tutkimus ja prosessi käynnistyvät, kun asiasta on tehty rikosilmoitus poliisille.

On olemassa mahdollisuus, että poliisin harkinnan jälkeen rikostutkinta ei etene kaikissa tapauksissa. Kiinnostava kysymys oikeuslääketieteellisen näytteenotto-työryhmän työn kannalta on, otetaanko näytteitä kuitenkin ennen kuin rikostutkinta on käynnistynyt. Työryhmä mietti, kuka tekee päätöksen näytteiden ottamisesta ja mitä tapahtuu näytteille, jotka on jo lähetetty tutkittavaksi.

Edellä mainitussa laissa määritellään, että tutkimuksia tekevät yksiköt säilyttävät laissa tarkoitettuja tietoja 12 vuotta hetkestä, jolloin tutkittava on tullut täysi-ikäiseksi. Laissa ei kuitenkaan ole määritelty, kuka säilyttää tietoja ja luetaanko myös näytteet säilytettäväksi tiedoiksi. Pahoinpitelyrikoksissa ilmoitusvelvollisuus

poliisille koskee vain vakavia tapauksia. Keskeinen ongelmakohta on, miten seurataan toistuvia lievempiä pahoinpitelyjä ja miten syntyy päätös ilmoittaa tällaiset tapaukset poliisille. Näytteenotto voi tapahtua myös eri toimintayksiköissä, tällaisissa tapauksissa mahdolliset toistuvat lievemmät pahoinpitelyt saattavat jäädä huomaamatta.

Kansallinen terveystietokanto terveystapahtumien tallennuksessa voisi ratkaista edellä kuvatun ongelman. Nykysäädösten mukaan terveystietokantaa saa käyttää ainoastaan potilaan terveydenhuoltoon. Tällöin on mahdollista, että tietoja jää viranomaisten ulottumattomiin. Erillinen rekisteri tutkintatapauksia varten voisi ratkaista ongelman.

3.7 Seksuaalisen väkivallan uhrin tutkiminen ja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma

Uhrin oikeusturvan ongelmakohdat

Seksuaalisen väkivallan uhrin lääketieteellisestä tutkimuksesta ja hoidosta sekä henkisestä ensiavusta vastaavat ensisijaisesti kunnalliset terveydenhuollon toimintayksiköt, kuten terveyskeskukset ja sairaaloiden päivystyspoliklinikat.

Seksuaalisen väkivallan uhrin oikeusturvan ongelmakohdat näytteenotossa liittyvät keskeisesti siihen, jääkö näytteiden otto yleensäkin tekemättä ja otetaanko näytteitä, jos poliisin määräystä ei ole. Esiin on tullut tilanteita, joissa asiakas on käännetty päivystyksestä, jos hän ei ole tehnyt rikosilmoitusta. Vastaavasti päivystystilanteissa poliisin ollessa kutsuttuna paikalle näytteet voivat jäädä ottamatta, jos poliisi alkukuulustelun yhteydessä toteaa, että kyseessä on asianomistajarikos eikä potilas vaadi rangaistusta. Seksuaalisen väkivallan mahdollisuus on otettava huomioon hoidettaessa pahoinpitelyn uhria. Kyseisissä tilanteissa huolellisesti tehdyn kliinisen tutkimuksen ja oikeuslääketieteellisten näytteiden otton merkitys korostuu. Myös asianomistajarikoksissa, joissa uhri ei vaadi rangaistusta, olisi tärkeää saada lääketieteellistä näyttöä, sillä taustalla on usein uhkailua ja uhrin painostusta.

Näytteenottotilanteissa ongelmia ja epäselvyyksiä ilmenee muun muassa seuraaviin asioihin liittyen: Näytteenoton tapahtuminen asianmukaisella tavalla, näytteidenottovälineiden saatavuus, näytteidenottokustannuksista vastaava taho eri tilanteissa, näytteiden säilytyspaikka, säilytysajan pituus ja säilytyksestä vastaava taho. Näytteiden säilytykseen liittyviä ongelmia muodostuu erityisesti tilanteissa, joissa poliisi ei ole kytkettynä asiaan. Asianomaisen oikeusturvan kannalta on tärkeää, että uhrilla on mahdollisuus tehdä rikosilmoitus myöhemmin akuuttitilanteen jälkeen. Hyväksi toimintakäytännöksi on ehdotettu, että asiakkaalle ilmoitettaisiin ennen kuin näytteet hävitetään.

RAP-kansio ja SENJA-koulutuspaketti

Akuuttihoitoa antavissa päivystyspisteissä on kehitetty hoitoa helpottavia apuvälineitä. Asiantuntijatyöryhmän kokoaman RAP-kansion (Raiskatun akuutti apu –

Seksuaalista väkivaltaa kokeneen tutkimus ja hoito terveydenhuollon toimipisteessä) tarkoitus on parantaa väkivallan uhrin akuutin hoidon laatua. Kun tarvittavat välineet ovat keskitetysti saatavilla ja vaativan tutkimuksen tekeminen on ohjattua, vapautuu hoitavan henkilön voimavaroja myös potilaan henkiseen tukemiseen. Seksuaalista väkivaltaa kokeneen potilaan kohtaamiseksi on laadittu SENJA-koulutuspaketti, joka on saatavilla eri kieliversioina. Senja-sensitiivisyysmalli antaa tietoa lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten uhriksi joutumisen vaikutuksista sekä toimintaohjeita niille, jotka ovat oikeusprosessissa yhteydessä uhreihin.

Euroopan neuvoston yleissopimuksen ratifiointi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta

Ulkoasiainministeriö on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on ollut selvittää ja valmistella ratifiointitoimenpiteet Euroopan neuvoston yleissopimuksen osalta. Yleissopimus sisältää selkeästi kirjoitettuja määräyksiä toimintaperiaatteista, väkivallan ehkäisystä sekä väkivallan uhrien suojelusta ja heille tarjottavista tukipalveluista. Työryhmä on laatinut esityksensä hallituksen esityksen muotoon.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma vuosina 2010 - 2015

Hallitus käynnisti poikkihallinnollisen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman hyväksyessään hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2008–2011. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmaa toteutetaan vuosina 2010–2015. Ohjelmassa esitellään 66 konkreettista toimenpidettä ja linjaukset naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Ohjelman tavoitteena on puuttua väkivaltaan ennakoivasti vaikuttamalla asenteisiin ja käyttäytymismalleihin, ehkäistä väkivallan uusiutumista, parantaa seksuaalisen väkivallan uhrien asemaa ja heille tarjottavaa kriisiapua ja tukea. Lisäksi pyritään kehittämään keinoja, joiden avulla voidaan tunnistaa ja puuttua haavoittuvassa asemassa olevien kokemaan väkivaltaan sekä lisäämään viranomaisten ja ammattilaisten tietoa ja osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä ja uhrin auttamisesta. Ohjelmassa esitetään seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön arviointia, koulutetaan poliisia, syyttäjiä ja tuomareita sekä kehitetään seksuaalisen väkivallan uhrin akuuttia hoitoa terveydenhuollossa ja lisätään terveydenhuollon viranomaisten osaamista työmenetelmistä (Raiskatun akuuttiapu -kansiosta). Uhrin aseman parantamiseksi ohjelmassa nostetaan esiin säädöstarve koskien oikeuslääketieteellisten näyttöjen ottamista ja säilyttämistä.

3.8 Näytteenotokäytäntöjä koskeva kysely terveydenhuollon toimipisteisiin keväällä 2013

Nykyisiä menettelytapoja oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa ja näyttöjen säilytyskäytännöissä selvitettiin perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon päivystyksyksiköihin sekä suurimmille yksityisille lääkäriasemille kohdistetulla sähköisellä kyselyllä keväällä 2013. Kyselyssä kartoitettiin näytteenotokäytäntöjen lisäksi,

onko toimintayksiköissä laadittu paikallisia ohjeita oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta. Kysymykset laadittiin webropol-kyselytyökalulla. Kysely lähetettiin sähköpostilla yhteensä 280 perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon päivystyksyksiköissä toimiville vastuulääkärille sekä yksityisten lääkäriasemien lääketieteellisille vastuuhenkilöille. Vastauksia saatiin yhteensä 133.

Kysely sisälsi yhteensä 88 valintakysymystä, jotka oli jaoteltu näytteenottotapauksittain. Näytteenottotapauksia olivat epäillyt seksuaalirikostapaukset, liikennejuopumukset, väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset, myrkytys- ja huumausainetapaukset, työtaturmat ja työsuojeluun liittyvät tapaukset sekä oikeuslääketieteellinen näytteenotto kuolleesta henkilöstä. Isyysnäytteet päätettiin jättää pois kysymyspatteristosta, koska toiminta on hyvin ohjeistettua ja tapahtuu pääsääntöisesti virka-aikana. Kyselyn ensimmäisessä osassa selvitettiin terveydenhuollon toimintayksikön yleisiä näytteenottokäytäntöjä, esimerkiksi kenen tai minkä tahon pyynnöstä oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan, otetaanko näytteitä tajuttomasta henkilöstä ja kirjataanko näytteenotto ja vastaukset potilastietojärjestelmiin. Yleisten kysymysten lisäksi kysyttiin tapauskohtaisesti erikseen lähes identtinen kysymyspatteristo, joka koski kyseisessä näytteenottotapauksessa otettavia näytteitä (mitä näytteitä otetaan), kuinka usein kyseinen näytteenottotilanne ilmenee toimintayksikössä, näytteenottotapahtumien määrää, tutkittavalle henkilölle tehtäviä testejä, oikeuslääketieteellisiä näytteitä ottavien henkilöiden ammattinimikettä, tutkittavan henkilöllisyyden toteamistapaa, tietojen merkitsemistä näytteisiin, näytteiden säilytystapaa ja – aikaa sekä näytteiden luovutusta ja hävitystä. Lisäksi seksuaalirikostapauksiin liittyvä kysymyspatteristo sisälsi vaatteiden säilytykseen ja luovuttamiseen liittyvät kysymykset.

Vastausten perusteella pääosa oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta keskittyy virka-ajan ulkopuolelle ja tehdään yhteispäivystyksissä. Terveyskeskuksiin virka-aikana tulevia oikeuslääketieteellisiä näytteenottotilanteita ilmenee erittäin harvoin. Valtaosa terveydenhuollon toimintayksiköissä otettavista näytteistä otetaan poliisin pyynnöstä, jolloin vastuu näytteiden asianmukaisesta käsittelystä ja säilytyksestä siirtyy poliisille. Poliisin tilastojen (Poliisin tulostietojärjestelmä, PolStat) mukaan vuonna 2013 ilmoitettiin yhteensä 17882 rattijuopumus tapausta, 35593 pahoinpitelyrikosta, 978 raiskaukseen tai sukupuoliyhteyden pakottamiseen liittyvää tapausta, 1668 lapsen kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttötapausta sekä 602 muuta seksuaalirikostapausta. Keskusrikospoliisin rikosteknisessä laboratoriossa tutkittiin vuonna 2013 yhteensä 2489 seksuaalirikostapauksiin liittyvää näytettä liittyen 313 tapaukseen. Käytännössä edellä mainittuja näytteitä otetaan kuitenkin enemmän, sillä rikosteknisen laboratorion tutkittavaksi päätyvät ainoastaan ne näytteet, jotka poliisi omiin tutkimuksiinsa perustuen on lähettänyt tutkittavaksi. Suurimpien kaupunkien päivystyksissä valtaosa näytteenottotilanteista liittyy liikennejuopumus- ja seksuaalirikostapauksissa otettaviin näytteisiin. Näissä päivystyspisteissä kyseisiä tilanteita ilmoitettiin olevan harvemmin kuin kuukausittain, noin 5-10 kertaa vuodessa. Vastausten perusteella voidaan todeta, että ongelmia ja epäselvyyksiä ilmenee harvoin, kun näyt-

teenotto ja tutkimukset tapahtuvat yhteistyössä poliisin kanssa. Ongelmakohtia ilmenee tilanteissa, joissa näytteitä otetaan tutkittavan omasta pyynnöstä, tajuttomasta henkilöstä ja tilanteissa, joissa hoidolliset näytteet muuttuvat todistelunäytteiksi. Muuttuvassa terveydenhuollon kentässä epäselvyyttä on herättänyt myös kysymys, kuka voi käyttää julkista valtaa. Ei ole selvää, voiko esimerkiksi ostopalvelulääkäri, joka ei ole virassa, tehdä oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia ja onko ostopalvelulääkärin laatimilla lausunnoilla juridista painoarvoa. Myös lääkärin erilaiset roolit rikoksen selvittämiseen osallistuvana toimijana ja potilaan hoitajana (oikeuslääkäri/kliinikko) ovat hankaloittaneet prosesseja.

Seksuaalirikostapauksiin ja liikennejuopumusepäilyihin liittyvästä näytteenotosta on olemassa valtakunnallisesti laadittuja sekä toimintayksiköissä paikallisesti laadittuja ohjeita. Valtakunnallisista ohjeista poliisin SETU-paketti ja RATTI-paketti olivat hyvin yleisesti tiedossa ja käytössä. Nämä paketit on esitelty tämän raportin luvussa 3.3. Useasta vastauksesta nousi esiin, että kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus ja näytteenotto ovat usein päivystysaikana tapahtuvaa työtä ja tapauksia tulee harvoin. Valtakunnallisia, yhtenäisiä ohjeita pidettiin tarpeellisina ja tervetulleina. Kysely ja tarkempi kooste vastauksista ovat raportin liitteessä 1.

3.9 Keskeiset säädökset, määräykset ja ohjeet

Selvitystyön käynnistyessä ei ollut selvää, mitkä lait soveltuvat tähän tehtäväkenttään. Keskeiset Suomessa voimassa sekä vireillä olevat säädökset ja ohjeet käytiin systemaattisesti läpi. EU:n ja Euroopan neuvoston asiaa koskevat säännökset selvitettiin. Oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon liittyvää lainsäädäntöä koskevissa kysymyksissä kuultiin useita asiantuntijapuheenvuoroja esimerkiksi syytäjälaitoksesta, eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta ja Valvirasta. Työryhmään kuului jäsen Valtakunnansyyttäjänvirastosta.

3.9.1 Poliisilaki ja esitutkintalaki – poliisin toimivalta pyytää ja hyödyntää rikoksen uhrin oikeuslääketieteellisiä näytteitä

Poliisilain (872/2011) 1 luvun 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on muun muassa rikosten paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Esitutkintalain (805/2011) 1 luvun 2 §:n mukaan esitutkinnassa selvitetään epäilty rikos, sen tekoolosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Erityisesti väkivalta- ja seksuaalirikoksia esitutkinnassa selvittäessä poliisi pääsääntöisesti tarvitsee käyttöönsä selvityksen rikoksen uhrista otetuista oikeuslääketieteellisistä näytteistä. Tässä tarkoituksessa poliisi pyytää lääkäriltä rikoksen uhrin kliinistä tutkimusta ja tarvittaessa sen yhteydessä tiettyjen oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamista. Näin ollen oikeuslääketieteellinen näytteenotto itsenäisenä toimenpiteenä on osa poliisin pyynnöstä tehtävää oikeuslääketieteellistä tutkimusta.

3.9.2 Terveysthuoltolaki – lääkäriin toimivalta ottaa ja luovuttaa poliisille rikoksen uhrin oikeuslääketieteellisiä näytteitä

Poliisiin toimivalta pyytää lääkäritä uhrin kliinistä tutkimusta ja oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamista perustuu poliisilain (872/2011) 9 luvun 2 §:ään. Sen mukaan viranomaisen on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Kunnan perusterveydenhuoltoa koskeva virka-avun antamiseen velvoittava säännös puolestaan löytyy terveydenhuoltolaista (1326/2010). Sen 31 §:n mukaan kunnan perusterveydenhuollon on annettava poliisille ja rajavartiolaitokselle virka-apua muun muassa elävän henkilön kliinisen tutkimuksen suorittamiseksi.

Terveysthuoltolain 57 § 3 momentin mukaan kunnassa ja kuntayhtymässä on oltava tarpeenmukainen henkilöstö terveydenhuollon toimintayksikölle kuuluvia julkista valtaa sisältäviä tehtäviä varten. Henkilön, jonka tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttäminen, on oltava virkasuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään. Tämä lainkohta koskee terveydenhuollon toimintayksikön vastuuta silloin, kun palveluja on ulkoistettu. Kunta voi sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtion avustuksesta annetun lain 4 § 1 momentin 4 kohdan nojalla hankkia palveluja muun muassa yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Lainkohdan tarkoituksena on turvata virkälääkäripalvelujen olemassa olo erityisesti silloin, kun kunta hankkii kaikki tai lähes kaikki terveydenhuollon palvelut yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Säännöksen mukaan näissä tapauksissa kunnan tulee huolehtia siitä, että sillä on edelleen tarpeen mukainen henkilöstö niitä tehtäviä varten, joissa on kyse julkisen vallan käyttämisestä terveydenhuollossa. Lainvalmistelutöiden mukaan terveydenhuoltolain 31 §:ssä tarkoitettujen tutkimusten tekeminen on julkisen vallan käyttöä.

3.9.3 Laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä

Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä annetussa laissa (1009/2008) säädetään siitä, miten järjestetään poliisiin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävä tutkimus epäillyn lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. Lakia sovelletaan lapseen, joka on tutkimuksen käynnistyessä alle 16-vuotias tai, jos siihen on erityistä perustetta lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen, alle 18 -vuotias.

Tässä laissa tutkimuksella, joka siis käynnistyy vain poliisiin, syyttäjän tai tuomioistuimen tekemällä virka-apupyynnöllä, tarkoitetaan mahdollisen seksuaalirikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi tehtäviä tutkimuksia ja selvityksiä. Näitä ovat paitsi lapsen haastattelu ja psykologiset tutkimukset lausuntoineen, myös tarvittavat somaattiset ja laboratoriotutkimukset. Somaattisen tutkimuksen yhteydessä otetaan myös kiireelliset oikeuslääketieteelliset näytteet (Ks. Käypä hoito -suositus

lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkimisesta, s. 15: somaattisen tutkimuksen kiireellisyys).

Lain 2 §:n mukaan tutkimusyksiköllä on oltava käytettävissään tutkimuksissa tarvittava henkilöstö sekä tarvittavat tilat ja laitteet. Lisäksi edellytetään, että edellä mainittuja tutkimuksia tekevillä henkilöillä on oltava tehtävän asianmukaiseen hoitamiseen tarvittava koulutus, ammattitaito ja kokemus. Lainvalmistelutyössä tarkennetaan, että tämä vaatimus koskee myös somaattisia tutkimuksia tekevää terveydenhuollon ammattihenkilöä.

Tämän lain nojalla rikoksen uhrista otetut oikeuslääketieteelliset näytteet viedään poliisin toimesta tutkittavaksi keskusrikospoliisin rikostekniseen laboratorioon eli ne eivät jää tutkimusyksikköön säilytettäväksi eikä näytteiden tutkimisesta kertynyt tieto välttämättä palaudu tutkimusyksikköön.

Lain 4 §:n (”Tutkimusyksikön oikeus saada ja antaa tietoja”) 1 momentin mukaan tutkimusyksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada poliisilta, syyttäjältä ja tuomioistuimelta kyseiseen tapaukseen liittyvät asiakirjat siltä osin kuin ne ovat välttämättömiä tutkimuksen tekemiseksi. Vastaavasti tutkintayksikkö voi 2 momentin nojalla salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tutkimuksen aikana kertyneet tiedot tutkimuksen pyytäneelle poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimelle.

Lain 4 §:n 3 momentti velvoittaa edellä mainittuja tutkimuksia tekevän terveydenhuollon toimintayksikön säilyttämään sille kertyneet tiedot kaksitoista vuotta siitä, kun tutkittava henkilö on saavuttanut täysi-ikäisyyden ellei tietojen säilyttämiselle ole muualla laissa säädetty tätä pidempää aikaa. Säännös on yhdenmukainen lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen vanhentumisajan kanssa. Lainvalmistelutöissä todetaan, että tutkimuksen yhteydessä tutkimusyksikköön kertyneet tiedot eivät ole niiden käyttötarkoitus huomioon ottaen potilaan asemasta ja oikeudesta annetun lain 12 §:ssä tarkoitettuja potilasasiakirjoja. 3 momentin säännöksellä onkin pyritty selkiyttämään kyseisten asiakirjojen luonnetta ja turvaamaan asiakirjojen säilyminen vähintään syyteoikeuden ajan.

Epäselvää on, koskeeko säädetty kahdentoista vuoden säilytysaika myös niitä somaattisten tutkimusten yhteydessä otettuja erilaisia oikeuslääketieteellisiä näytteitä, jotka on lähetetty tutkittavaksi keskusrikospoliisin rikostekniseen laboratorioon, vai ainoastaan näytteistä laboratoriossa tehtyjä tutkimustuloksia.

3.9.4 Oikeudenkäymiskaari – rikoksen uhrin suostumuksen merkitys

Tiedot henkilön terveydentilasta ja hänen saamastaan terveydenhuollon palvelusta ovat salassa pidettäviä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan lääkäri, apteekkari tai kättilö tahi heidän apulaisensa ei saa todistaa siitä, mitä he asemansa perusteella ovat saaneet tietää ja mitä asian laadun vuoksi on salassa pidettävä, ellei se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu. Näistä säännöksistä on johdettavissa se, että kliinisen tutkimuksen suorittamiseen ja oikeus-

lääketieteelliseen näytteenottoon sekä näissä molemmissa ilmenneiden seikkojen käyttämiseen todisteena rikosta selvitetäessä tarvitaan rikoksen uhrin suostumus.

Suostumuksen tarve väistyy ns. ylitörkeiden rikosten kohdalla. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan tällaisia ovat rikokset, joista saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

3.9.5 Pakkokeinolaki – suostumusta ei tarvita

Rikoksen uhrin kohdalla poliisi siis useissa tapauksissa tarvitsee uhrin suostumuksen kliiniseen tutkimukseen ja sen yhteydessä otettujen oikeuslääketieteellisten näyttöiden hyödyntämiseen rikoksen selvittämisessä. Rikoksesta epäiltyjen kohdalla tilanne on päinvastainen. Heitä koskevat vastaavat tutkimukset poliisi voi pyytää ja hyödyntää esitutkinnassa suostumuksesta huolimatta suoraan pakkokeinolain nojalla. Pakkokeinolain (806/2011) 8 luvun 30 §:ssä säädetään henkilönkatsastuksesta, joka käsittää katsastettavan henkilön kehon tarkastamisen, verinäytteen tai muun näytteen ottamisen taikka muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen. Saman lain 32 §:ssä säädetään henkilönkatsastuksen edellytykset. Rikoksesta epäillylle saadaan tehdä henkilönkatsastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi, jos on todennäköisiä syitä epäillä häntä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttökokeksesta.

Myös rikoksen uhri saattaa joutua vastoin suostumustaan henkilönkatsastuksen kohteeksi suoraan pakkokeinolain nojalla. Nimittäin edellä mainitun 32 §:n 2 momentin mukaan, jos on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, saadaan DNA -tunnisteen määrittämiseksi tai ruutisavunäytteen ottamiseksi taikka muun vastaavan tutkimuksen suorittamiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus tehdä ilman hänen suostumustaan henkilöille, jota ei epäillä kyseisestä rikoksesta. Edellytyksenä tällaiselle henkilönkatsastukselle on, että tutkimuksella on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi sen vuoksi, että rikoksen selvittäminen olisi mahdotonta tai olennaisesti vaikeampaa käyttämällä tutkinnan kohteen oikeuksiin vähemmän puuttuvia keinoja.

3.9.6 Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta

Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetussa laissa (378/2005) oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella tarkoitetaan isyyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tehtävää ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimista. Tuomioistuimien voi käsiteltävänä olevassa isyyden vahvistamisesta tai kumoamisesta koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi, jos asianosainen sitä vaatii tai jos tuomioistuin pitää sitä muutoin tarpeellisenä asian selvittämiseksi. Ilman asianosaisen suostumusta tutkimus voidaan määrätä tehtäväksi lapsesta, äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta miehestä sekä isyyden kumoamista koskevassa

asiassa myös muusta miehestä, jos oikeudenkäynnissä esille tulleiden seikkojen perusteella on aihetta olettaa, että tämä on lapsen isä.

Lain 6 – 9 §:ssä säännellään suostumuksesta lain tarkoittamaan tutkimukseen. Ydinperheen ulkopuolella olevien tahojen osalta (miehen ja äidin vanhemmat ja muut sukulaiset) tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen teetettäväksi vain näiden suostumuksella. Tutkittavan edunvalvoja tai muu laillinen edustaja voi antaa suostumuksen tutkimuksen tekemiseen, jos tutkittava ei ikänsä, mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä eikä ole syytä olettaa, että tutkittava ei asian ymmärtäessään antaisi suostumustaan tutkimuksen tekemiseen.

Laissa on säännöksiä myös näytteen ottamisesta ja näytteenottajasta (13 §), uuden näytteen ottamisesta (14 §), näytteen hävittämisestä (15 §), näytteen ottamisesta tulevan tutkimuksen varalta (16 §) ja näytteen hävittämiskiellosta (17 §). Näytteen hävittämistä koskevan 15 §:n mukaan tutkimuksen tekijän on hävitettävä 13 tai 14 §:n mukaan otettu näyte, kun kaksi vuotta on kulunut tutkimuksen tekemisestä. Pykälän tavoitteena on turvata sen henkilön yksityisyyden suoja, josta näyte on otettu.

3.9.7 Laki ja asetus kuolemansyyntä selvittämisestä

Kuolemansyyntä selvittämisestä annetun lain (459/1973) 3 luvun 7 §:n mukaan poliisin on suoritettava tutkinta kuolemansyyntä selvittämiseksi kun kuoleman ei tiedetä johtuneen sairaudesta tai kun vainaja ei viimeisen sairautensa aikana ole ollut lääkärin hoidossa; kun kuoleman on aiheuttanut rikos, tapaturma, itsemurha, myrkytys, ammattitauti tai hoitotoimenpide tai kun on aihetta epäillä kuoleman johtuneen jostakin sellaisesta syystä; tai kun kuolema on muuten tapahtunut yllättävästi. Tutkinnassa on tarvittaessa käytettävä lääkärin apua. Poliisin on ilmoitettava syyttäjälle kuolemasta, joka on tapahtunut henkilön ollessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 kohdassa tarkoitettussa säilytystilassa tai muuten poliisin valvonnassa vapautensa menettäneenä.

Lain 10 §:n mukaan määräyksen oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen suorittamisesta antaa poliisilaitoksen tai keskusrikospoliisin päällikkö tai heidän määräämänsä muu päällystään kuuluva poliisimies, asianomainen syyttäväviranomainen, tuomioistuin tai Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 5 luvun 12 b §:n mukaan kuolemansyyntä selvittämistoiminnan ohjaus ja valvonta kuuluu Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle ja se myös vastaa oikeuslääketieteellisestä ruumiinavaustoitinnasta.

Kuolemansyyntä selvittämisestä annetun asetuksen (948/1973) 8 §:n mukaan poliisin tarvitessa oikeuslääketieteelliseen kuolemansyyntä selvittämiseen kuuluvassa tutkinnassa lääkärin apua, on sen käännettävä ensisijaisesti asianomaisen terveyskeskuksen puoleen. Terveyskeskuksen lääkärin velvollisuudesta virka-apun antamiseen on säädetty erikseen. Oikeuslääkäri tai muu oikeuslääketieteellisiä ruumiinavauksia suorittamaan hyväksytty lääkäri on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, keskusrikospoliisin tai tuomioistuimen määräyksestä velvollinen antamaan virka-apua tut-

kinnassa. Poliisi on oikeutettu käyttämään tutkinnassa apuna muutakin kuin 1 tai 2 momentissa tarkoitettua kuolleen henkilön hoitavaa lääkäriä tai terveyskeskuksen lääkäriä.

Asetuksen 10 §:n 2 momentin mukaan ruumiin mukana olleesta omaisuudesta huolehtii poliisi.

Asetuksen 11 §:n mukaan oikeuslääketieteelliset ruumiinavaukset suorittaa ensisijaisesti oikeuslääkäri. Oikeuslääketieteellisiä ruumiinavauksia voi suorittaa myös lääkäri, jolla on Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston hyväksymä koulutus tehtävään. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja lääkärikoulutusta antavan yliopiston kesken voidaan sopia siitä, että yliopisto tekee oikeuslääketieteellisiä ruumiinavauksia.

Asetuksen 13 §:n mukaan milloin kuolemansyyn selvittämiseksi on tarpeen suorittaa ruumiinosan erikoistutkimus, lääkärin tulee ottaa tarpeelliset näytteet ja toimittaa ne edelleen tutkittaviksi.

Asetuksen 24 §:n mukaan toimivaltainen ministeriö antaa ohjeet ulkonaisen ruumiintarkastuksen ja ruumiinavauksen suorittamisesta sekä niihin liittyvästä näytteiden ottamisesta.

3.9.8 Asetus potilasasiakirjoista

Asetuksessa potilasasiakirjoista (2009/298) hoidossa syntyvän biologista materiaalia sisältävien näytteiden säilytysajoista säädetään seuraavasti: kudosblokkeja säilytetään 12 vuotta potilaan kuolemasta tai, jos kuoleman ajankohdasta ei ole tietoa, 120 vuotta potilaan syntymästä. Ruumiinavausnäytteistä otetut blokit säilytetään 20 vuotta ja vastaavat lasit 12 vuotta. Näytteitä voidaan säilyttää pidempi aika terveydenhuollon toimintayksikön terveydenhuollosta vastaavan johtajan päätöksellä jos näytteiden edustavuus on merkityksellistä tieteellisen tutkimuksen kannalta.

Sen sijaan oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen yhteydessä tai muuten oikeuslääketieteellisten tutkimusten yhteydessä otettujen näytteiden säilytysaikaa ei ole lainsäädännössä määritetty.

3.9.9 Valtioneuvoston asetus oikeuslääkeopillisista tutkimuksista suoritettavista korvauksista

Oikeuslääkeopillisista tutkimuksista suoritettavista korvauksista annettu valtioneuvoston asetus (862/2004) sisältää säännökset lääkärille, hammaslääkärille ja muille terveydenhuollon henkilöstöön kuuluville maksettavista korvauksista.

Asetuksen 1 §:n mukaan lääkäri saa ulkonaisesta ruumiintarkastuksesta, joka on suoritettu asianomainen viranomaisen määräyksestä tai pyynnöstä ja sen yhteydessä suoritetusta verinäytteen ottamisesta vainajan tunnistamista tai oikeuskemiallista selvitystä varten sekä toimenpiteestä annetusta todistuksesta korvauksen. Lisäksi lääkäri saa matkakustannusten korvauksen ja päivärahan valtion matkustussäännön mukaisesti. Asetuksen 2 §:n mukaan elävän henkilön kliinisestä tutkimuksesta, joka

on suoritettu asianomaisen viranomaisen määräyksestä tai pyynnöstä, lääkäri saa matkakustannusten korvauksen ja päivärahan lisäksi palkkion tutkimuksesta ja lausunnosta kaksoiskappaleineen. Jos tutkimukseen liittyy näytteiden ottaminen taikka oikeuskemiallinen tai mikroskooppinen tutkimus, lääkäri saa korvauksen myös täten hänelle aiheutuneista kuluista. Lisäksi lääkäri saa palkkion myös oikeuslääketieteellisestä päihdetutkimuksesta ja siitä antamastaan lausunnosta. Samassa momentissa sanotaan myös, että lääkärille tai muulle terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluvalla maksetaan palkkio verinäytteen ottamisesta alkoholipitoisuuden määrittämiseksi ja toimenpiteen suorittamisesta annetusta todistuksesta. Tässä momentissa mainitaan myös hius-, karva-, kynsi-, tahra- tai erinäytteen ottamisesta maksettavat palkkiot.

Asetuksen 3 §:ssa säädetään palkkio maksettavaksi muun muassa näytteen ottamisesta sperma-analyysiä varten niissä tapauksissa, jolloin lääkäri ei ole tehnyt 1 § tai 2 §:ssa tarkoitettuja tutkimuksia, jos ne eivät kuulu hänen virkatehtäviinsä.

3.9.10 Lääkintöhallituksen ohjekirje oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta ja lähettämisestä

Lääkintöhallitus on 23.1.1974 antanut ohjekirjeen (Dno 11795/39/73) oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta ja lähettämisestä. Ohjekirjeen johdannossa todetaan, että muun muassa liikennejuopumusta, pahoinpitely- ja seksuaalirikoksia selvittäessä oikeuslääketieteelliset erikoistutkimukset ovat tärkeitä. Elimellisten näytteiden pilaantumisalttius edellyttää niiden ottamisessa ja lähettämisessä huolellisuutta sekä näytteille asetettujen teknisten vaatimusten tarkkaa tuntemista, koska todistelun kannalta korvaamaton näyttö saatetaan muutoin menettää. Näytteet on pyrittävä ottamaan, lähettämään tutkittaviksi ja tutkimaan mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen. Lähettäminen tapahtuu yleensä lääkärin toimesta. Kiireellisissä tapauksissa ja poliisin toivomuksesta näytteet voidaan kuitenkin luovuttaa edelleen toimittamista varten poliisille.

Ohjekirje sisältää yksityiskohtaisia määräyksiä muun muassa oikeuskemiallisten, biokemiallisten, histologisten ja oikeusserologisten näytteiden ottamisesta eläviltä henkilöiltä, ulkoisen ruumiintarkastuksen ja ruumiinavauksen yhteydessä sekä myös näytevälineistöä, näytteiden säilytysastioihin tehtävistä yksilöintimerkinnöistä, näytteiden säilyttämisestä ja näytteiden lähettämisestä tutkittavaksi.

3.9.11 Lääkärin eettiset ohjeet

Lääkäriliiton valtuuskunnan kokouksessa 6.5.1988 on hyväksytty lääkärin eettiset ohjeet. Ohjeiden IV-kohdan mukaan ”Lääkäri älköön käyttäkö arvoaltaansa siten, että potilaan oikeus määrätä itsestään joutuu uhanalaiseksi. Silloinkin kun potilas ei pysty ilmaisemaan tahtoaan, on lääkärin velvollisuutena toimia potilaan parhaaksi. Jos lääkäri joutuu tutkimus- ja hoitopäätöksissään toimimaan potilaan tahdosta riippumatta, on päätösten aina perustuttava lääketieteellisiin syihin”.

3.9.12 Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston sääntely

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivit 2002/98/EY (laatu- ja turvallisuusvaatimusten asettaminen ihmisveren ja veren komponenttien keräämiseen, tutkimiseen, käsittelyyn, säilytykseen ja jakeluun), 2004/23/EY (ihmiskudosten ja -solujen luovuttamista, hankintaa, testausta, käsittelyä, säilömistä, säilytystä ja jakelua koskevien laatu- ja turvallisuusvaatimusten vahvistaminen) ja 2010/45/EU (elinsiirtoa varten tarkoitettujen ihmiselinten laatu- ja turvallisuusvaatimuksista) eivät koske oikeuslääketieteellistä näytteenottoa.

Suomi on vuonna 2009 ratifioinut ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla tehdyn yleissopimuksen (ns. biolääketiedesopimus). Sopimus on saatettu voimaan 1.3.2010 asetuksella (24/2010). Sopimuksen hyväksymistä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 216/2008 vp) todetaan, että yleissopimus soveltuu kaikenlaiseen puuttumiseen yksilön oikeuksiin terveydenhuollossa. Työryhmän kuulemien asiantuntijoiden mukaan sopimus koskee myös terveydenhuollossa tapahtuvaa oikeuslääketieteellistä näytteenottoa.

3.9.13 Vireillä olevat lainsäädäntömuutokset

Isyyslaki ja laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta

Isyyslain (700/1975) uudistamisesta ja siihen liittyvästä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta on 12.11.2013 valmistunut työryhmämietintö (OM 56/2013). Hallituksen esitys (HE 91/2014 vp) on annettu eduskunnalle 25.6.2014. Myös oikeusgeneetisiin isyystutkimuksiin liittyvät näytteet luokitellaan oikeuslääketieteellisiksi näytteiksi.

Mietinnössä ehdotetaan, että isyyden selvittämisen nopeuttamiseksi oikeusgeneettisissä isyystutkimuksissa ryhdyttäisiin pääsääntöisesti käyttämään suun limakalvolta otettavia solunäytteitä verinäytteiden sijasta. Ehdotuksen mukaan sivelynäytteen ottaa henkilö itse lastenvalvojan ohjeistamana kontaminaatoriskin eliminoinniseksi. Pienen lapsen näytteen ottamisessa avustaa hänen huoltajansa. Asiantuntija-arvion mukaan tutkimuksen luotettavuus on verrattavissa verinäytteeseen. Koska yksilöllisiä eroja siinä, saadaanko suun limakalvolta riittävä näyte voi esiintyä, jätetään edelleen mahdollisuus myös verinäytteen ottoon.

Ehdotuksen mukaan verinäytteen ottaa siihen tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö terveydenhuollon toimintayksikössä. Tällä hetkellä voimassa olevan lain mukaan verinäytteen voi ottaa vain laillistettu tai luvan saanut lääkäri taikka hänen välittömässä valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö. Hallituksen esityksessä todetaan, että jos näytteen ottaa muu kuin laillistettu tai luvan saanut lääkäri, säännös edellyttää, että lääkäri on paikalla silloin, kun tutkittava todistaa henkilöllisyytensä, näyte otetaan ja näytteen antajan henkilötiedot merkitään astiaan, jossa näytettä säilytetään.

Edellytyksen, jonka mukaan verinäytteen voi ottaa vain lääkäri tai että se voidaan ottaa vain hänen välittömässä valvonnassaan, ei enää katsota vastaavan terveydenhuollon työvoiman asianmukaista kohdentamista. Edellytyksestä ehdotetaan tästä syystä luovuttavaksi. Näytteen luotettavuuden turvaamiseksi ehdotetaan kuitenkin, että verinäytteen saa ottaa vain siihen koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö. Jos lakia muutetaan työryhmän ehdottamalla tavalla, näytteen voi jatkossa ottaa sairaanhoitajan, terveydenhoitajan, kättilön ja laboratoriohoitajan koulutuksen saanut henkilö.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus kiireellisen hoidon perusteista ja päivystyksen erikoisalakohtaisista edellytyksistä

Niin kutsuttu päivystysasetus (652/2013) on annettu 29.8.2013 ja se tuli voimaan 1.1.2015. Asetusta valmisteltaessa sosiaali- ja terveysministeriössä on virkamiestyönä laadittu 29.8.2013 päivätty valmistelumuistio.

Asetus on annettu terveydenhuoltolain nojalla. Lääkärin velvollisuus antaa poliisille virka-apua oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseen perustuu terveydenhuoltolain 31 §:ään. Oikeuslääketieteelliset näytteenotot on jo asian luonteen vuoksi hoidettava pääsääntöisesti kiireellisinä ja esimerkiksi ilta- ja yöaikaan ja näytteet on otettava juuri päivystävissä terveydenhuollon yksiköissä. Näin ollen tuleva päivystysasetus soveltuu myös oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon.

Päivystysasetuksen 3 §:ssä säädetään päivystysyksikön henkilöstön rakenteesta. Pykälän mukaan päivystysyksikön käytössä on oltava moniammatillinen henkilökunta, jolla on riittävä koulutus ja työkokemus ja joka tuntee alueen olosuhteet. Lisäksi päivystysyksikössä on oltava saatavilla virkasuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään oleva laillistettu lääkäri niiden päätösten tekemistä varten, jotka edellyttävät virkavastuulla toimimista. Asetuksen valmistelumuistiossa todetaan, että virkasuhteinen ei välttämättä ole jatkuvasti päivystysyksikössä, mutta hänet on kiireellisiä virkapäätöksiä varten nopeasti saatava paikalle.

Asetuksen valmistelumuistiossa mainitaan päivystysasetuksen 10 §:n (päivystyksen erityistilanteet) perustelujen kohdalla, että terveydenhuollon päivystyksissä kohdataan päihtyneitä myös annettaessa poliisille virka-apua. Rattijuopumustapauksissa saatetaan tarvita päivystyksessä otettavaa verikoetta. Mikäli kuljettajassa on viitteitä huumaavien aineiden käytöstä, otetaan aina verinäyte. Muiden rikosten tutkinnassa virka-apua tarvitaan esimerkiksi vammojen selittämisessä. Tutkittava voi olla pahoinpitelyn uhri tai epäillyn raiskauksen uhri tai tekijäksi epäilty tai liikennejuopumuksesta epäilty. Nämä tilanteet voivat edellyttää lääkäriltä muun muassa virkaavun pyytämistä poliisilta ja siten virka-asemaa.

4 Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskevan lainsäädännön uudistaminen

4.1 Kliinistä oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskevan lainsäädännön puutteet

Kuten edellä luvusta 3.9 ilmenee, kliinisen oikeuslääketieteellisen näytteenoton osalta on olemassa vain muutamia säännöksiä, jotka ovat hajallaan eri laeissa. Säännökset esitutkintaviranomaisten toimivallasta pyytää virka-apua rikoksen uhrin kliiniseksi tutkimiseksi ja näytteiden ottamiseksi löytyvät poliisilaista ja esitutkintalaista. Kunnan perusterveydenhuollon lääkärien toimivalta antaa esitutkintaviranomaisille tässä tarkoitettua virka-apua on säännelty terveydenhuoltolaissa ja lääkäreille maksettavista korvauksista ao. valtioneuvoston asetuksella. Rikoksen uhrin suostumuksen tarve näytteidenottoon johdetaan oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevista säännöksistä. Pakkokeinolaissa säädetään paitsi näytteiden ottamisesta rikoksesta epäillyltä, myös ne tilanteet (DNA-tunniste, ruutisavunäyte, muu vastaava tutkimus), joissa näytteet voidaan ottaa vastoin suostumusta myös rikoksen uhrilta. Kaikista seikkaperäisimmät säännökset löytyvät lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä annetusta laista, jossa on säädetty kyseessä olevia tutkimuksia tekevien henkilöiden ammattitaitovaatimuksista, tutkimusten aikana kertyneiden tietojen luovuttamisoikeudesta ja säilyttämisaajan pituudesta. Samoin laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta on yksityiskohtainen.

Lait ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä (101/2001), lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999) ja potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) sisältävät useita säännöksiä potilaan suostumuksen merkityksestä tähän kohdistuville erilaisille näytteenotoille ja toimenpiteille. Työryhmän kuuleman asiantuntijan mukaan nämä lait eivät kuitenkaan koske kliinistä oikeuslääketieteellisessä tarkoituksessa tapahtuvaa näytteenottoa.

Työryhmä on perehtynyt myös huumausainetestausta työelämässä koskevaan lainsäädäntöön. Valtioneuvoston asetuksessa huumausainetestien tekemisestä (7.4.2005/218) on tarkoin säännelty muun muassa testausta tekevien laboratorioiden laatuvaatimuksista (3 §), näytteenotosta ja näytteen käsittelystä (5 §), näytteen analysoinnista (6 §) ja näytteiden säilyttämisestä (9§). Asetuksen tarkoituksena on varmistaa huumausaineiden työpaikkatestauksen toteuttaminen hyvän työterveyshuoltokäytännön ja laboratorioiden laatustandardien edellyttämällä tavalla ottaen huomioon testattavan henkilökohtainen koskemattomuus ja yksityiselämän suoja sekä

muut perusoikeudet. Tähän verrattuna työryhmä pitääkin epäsuhtaisena sitä, että täysi-ikäisiä henkilöitä koskevan kliinisen oikeuslääketieteellisen näytteenoton osalta sekä laatustandardeja että rikoksen uhrin koskemattomuutta ja yksityiselämän suojaa koskeva lainsäädäntö puuttuu kokonaan. Työryhmä korostaa sitä, että kliinisten oikeuslääketieteellisten näytteiden ja niiden analysoinnin laatukysymykset muodostavat paitsi rikoksen uhrin myös rikoksesta epäillyn henkilön keskeiset oikeusturvatakeet.

Seuraavissa alajaksoissa käydään läpi niitä asioita, joista työryhmän mielestä pitäisi säätää lain tai vähintäänkin asetuksen tasolla.

4.2 Ehdotus lainsäädännön uudistamiseksi

4.2.1 Muiden kuin virkasuhteisten lääkärin toimivalta antaa poliisille virka-apua rikoksen uhrin ja rikoksesta epäillyn henkilön tutkimiseksi ja kliinisten oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseksi

Lääkärin velvollisuus antaa poliisille virka-apua rikoksen uhrin ja rikoksesta epäillyn henkilön tutkimiseksi ja kliinisten oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseksi perustuu terveydenhuoltolain 31 §:ään. Terveydenhuoltolain 57 §:n 3 momentin mukaan kunnassa ja kuntayhtymässä on oltava tarpeen mukainen henkilöstö terveydenhuollon toimintayksikölle kuuluvia julkista valtaa sisältäviä tehtäviä varten. Henkilön, jonka tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttäminen, on oltava virkasuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään. Lainvalmistelutöiden (HE 90/2010 vp) mukaan terveydenhuoltolain 31 §:ssä tarkoitettujen tutkimusten tekeminen on julkisen vallan käyttöä.

Työryhmässä on käyty keskustelua ja kuultu asiantuntijoita yksityisten lääkärin ja vuokralääkärin toimivallasta virka-avun antamiseen.

Eräs työryhmän kuulemista asiantuntijoista korosti poliisilain (872/2011) 9 luvun 2 §:n sanamuotoa, jonka mukaan viranomaisen on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Näin ollen pelkkä poliisin pyyntö ei riitä legitimoimaan virka-avun antamista, vaan virka-apuna tapahtuvan toiminnan tulee olla myös muiden säännösten perusteella sallittua. Oikeuslääketieteellisen näytteenoton tulee siis tapahtua virkasuhteisen työntekijöiden toimesta, ellei lailla mahdollisteta näytteenottoa myös ei-virkasuhteisen tehtäväksi.

Toinen asiantuntijoista taas jakoi virka-aputilanteet kahteen erilaiseen ryhmään sen perusteella, onko kohdehenkilö vapaaehtoisesti suostunut kliiniseen oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen ja näytteiden ottoon vai ei. Jos suostumus on olemassa, virka-avun antajan ei tarvitse olla virkasuhteinen. Päinvastaisessa tilanteessa, eli kun fyysistä tai edes psykologista pakkoa joudutaan käyttämään, vuokralääkärit ja yksityiset lääkärit eivät ole oikeutettuja antamaan poliisille virka-apua. Tämä koskee

myös tilanteita, joissa kaupunki tai kunta hankkii kliiniset oikeuslääketieteelliset tutkimukset ja näytteiden otot ostopalveluna muilta kuin virkasuhteisilta lääkäreiltä.

Eduskunnan oikeusasiamies on 4.3.2010 antanut päätöksen (Dnro 711/2/09) julkisen vallan käytöstä kunnallisessa terveydenhuollossa. Päätöksessä on tarkasteltu asiaa erityisesti vuokralääkärien oikeudellisen aseman ja palvelujen ulkoistamisen näkökulmasta. Päätöksessä (luku 3.4.1 – muita julkisen vallan käytön kannalta merkityksellisiä tehtäviä kunnallisessa terveydenhuollossa) todetaan, että yksilön perusoikeuksiin puuttumista merkitsevät myös tehtävät, joissa terveyskeskuslääkäri lain nojalla antaa virka-apua poliisille tai vankeinhoitoviranomaisille oikeuslääkeopillisten tutkimusten suorittamiseksi elävän henkilön kliinisen tutkimuksen osalta, koska tutkimus voidaan tällöin tehdä tutkittavan tahdosta riippumatta. Tällaisten tutkimusten tekemistä on siten pidettävä julkisen vallan käyttönä. Päätöksessä todetaan edelleen, että mikäli julkisen vallan käyttöä sisältäviä lääkärin tehtäviä kunnallisessa terveydenhuollossa annetaan ns. keikkalääkäreille, heidät tulee valtuuttaa tällaisten tehtävien hoitamiseen lain nimenomaisin säännöksin.

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Perustuslain 124 §:ssä säädetään niistä edellytyksistä, joita on noudatettava, kun julkisia hallintotehtäviä luovutetaan muille kuin viranomaisille. Säännöksen mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi suorittamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia.

Edellä luvussa 3.9.13 mainittu ns. päivystysasetus tuli voimaan 1.1.2015 ja se koskee myös kliinistä oikeuslääketieteellistä näytteenottoa. Asetuksessa säädetään, että päivystyksyksikössä on oltava saatavilla virkasuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään oleva laillistettu lääkäri niiden päätösten tekemistä varten, jotka edellyttävät virkavastuulla toimimista. Päivystysasetus säätelee vain päivystysyksikön toimintaa. Rikoksen uhrin ja rikoksesta epäillyn tutkimus ja siihen liittyvä oikeuslääketieteellinen näytteenotto voi tulla ajankohtaiseksi myös muutoin kuin päivystysluontoisesti.

Suomessa yksityinen terveydenhuolto täydentää julkista palvelujärjestelmää. Kliinistä oikeuslääketieteellistä tutkimusta ja näytteenottoa koskevaa palvelua saatavat käytännössä antaa myös yksityisen terveydenhuollon toimintayksiköt ja itsenäiset ammatinharjoittajat, joilta julkinen terveydenhuolto hankkii palvelut. Julkisen vallan käyttöön liittyvä sääntely asettaa kuitenkin rajoja sille, millaisia tehtäviä voidaan antaa muulle kuin virkasuhteiselle lääkärille. Julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin lailla tai lakiin nojaavan oikeutuksen perusteella antaa myös muille kuin viranomaisille. Tällöin on samalla huolehdittava siitä, että julkista valtaa käyttävä terveydenhuollon ammattihenkilö toimii virkavastuulla.

Ottaen huomioon tässä kuvatut perustuslain ja terveydenhuoltolain säännökset, ylimmän laillisuusvalvojan kannanotto sekä tulossa olevat muutokset sosiaali- ja

terveydenhuollon järjestämisvastuisiin, työryhmän käsityksen mukaan tarvitaan lainsäädännös muiden kuin virkasuhteisten lääkärien toimivallasta antaa poliisille virka-apua kliinisessä oikeuslääketieteellisessä tutkimuksessa ja näytteenotossa.

4.2.2 Rikoksen uhri yksin näytteenoton pyytäjänä

Työryhmässä on keskusteltu toisaalta lääkärin oikeudesta ja toisaalta velvollisuudesta tehdä rikoksen uhrille kliininen tutkimus ja ottaa sen yhteydessä oikeuslääketieteelliset näytteet uhrin omasta pyynnöstä, vaikka tämä ei vielä olisi tehnyt ja mahdollisesti ei koskaan tulisi tekemään rikosilmoitusta asiasta. Työryhmän kuuleman asiantuntijan mukaan seksuaalisen väkivallan uhrin oikeusturvan ongelmakohdat oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa liittyvät keskeisesti siihen, jääkö näytteidenotto yleensäkin tekemättä tilanteissa, joissa poliisi ei ole pyytänyt virka-apua asiassa. Käytännössä on tullut esiin tilanteita, joissa seksuaalirikoksen uhri on käännytetty pois terveydenhuollon päivystysyksiköstä, koska hän ei vielä tuossa vaiheessa ole tehnyt rikosilmoitusta.

Kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus ja siihen liittyvä näytteidenotto ovat erityistä ammattiosaamista vaativia toimenpiteitä. Edellisessä kappaleessa kuvatut ongelmat ovat hyvinkin saattaneet syntyä tilanteissa, joissa päivystysyksiköstä on puuttunut tutkimukseen ja näytteiden ottamiseen tarvittava riittävä osaaminen, gynecologiseen tutkimukseen soveltuvat tilat ja välineet. Työryhmän mielestä tarvitaankin säännös, jossa lääkäri velvoitetaan tällaisessa tilanteessa ohjaamaan rikoksen uhri sellaiseen terveydenhuollon toimintayksikköön, missä on tarvittava osaaminen, tutkimukseen soveltuvat tilat ja tarvittavat välineet. Lääkärillä on velvollisuus näytteiden ottamiseen tai vaihtoehtoisesti toiseen yksikköön ohjaamiseen riippumatta siitä, onko rikoksen uhri tehnyt asiasta rikosilmoituksen tai aikooko hän tehdä sen myöhemmin tai ei ollenkaan. Uhrin oikeusturvan kannalta on keskeistä, että hänellä on mahdollisuus harkita rikosilmoituksen tekoa akuuttivaiheen jälkeen ja jos hän siihen päätyy, hänellä on myös tosiasiallinen mahdollisuus saada rikoksen tehnyt henkilö vastuuseen teostaan. Toisaalta kysymyksessä on myös rikoksesta epäillyn henkilön oikeusturva.

4.2.3 Oikeuslääketieteellisten näytteiden ottaminen ilman uhrin suostumusta

Työryhmän käsityksen mukaan tällä hetkellä on epäselvää, onko poliisilla toimivaltaa pyytää ja lääkärillä toimivaltaa ottaa rikoksen uhrista kliinisiä oikeuslääketieteellisiä näytteitä ilman uhrin suostumusta tilanteessa, jossa uhri on tajuton tai sekavassa tilassa taikka ei muusta syystä pysty ilmaisemaan tahtoaan asiassa. Nykyisessä käytännössä lääkäri yleensä ottaa näytteet tutkimuksen yhteydessä ja uhrin suostumus toimenpiteelle pyydetään jälkikäteen, vaikka asiasta ei ole lain tai asetuksen tasoista säännöstä. Menettelyllä pyritään varmistamaan uhrin oikeusturvaa.

Menettely on erityisen ongelmallinen niissä tilanteissa, joissa seksuaalirikoksen uhri ilmoittaa jälkikäteen, ettei hän olisikaan suostunut tutkimuksiin eikä näytteenot-

toon, eikä aio tehdä rikosilmoitusta poliisille. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on 22.7.2003 antamassaan tuomiossa Y.F. vastaan Turkki päätenyt siihen, että Turkin valtio rikkoi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa henkilön oikeudesta nauttia yksityiselämänsä kunnioitusta poliisien määrättyä henkilön pakolla vastoin tahtoaan gynekologisiin tutkimuksiin väitetyn seksuaalirikoksen selvittämiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että 8 artikla koskee yksityiselämän piiriin kuuluvaa henkilön fyysistä ja henkistä koskemattomuutta. Henkilön keho on hänen yksityiselämänsä kaikkein intiimeimpiä puolia. Siten pakollinen lääkärin toimenpide, myös vähemmän merkittävä, tarkoitti puuttumista 8 artiklan mukaiseen oikeuteen. Tällainen puuttuminen rikkoi sanottua artiklaa paitsi jos laki sen salli ja sillä oli saman artiklan 2 kohdan mukainen hyväksyttävä tavoite ja sitä voitiin pitää tavoitteen saavuttamisen kannalta välttämättömänä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen lisäksi henkilön itsemääräämisoikeutta turvataan useilla Suomen perustuslain pykälillä.

Perustuslain 1 §:n 2 momentin mukaan Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Lainvalmistelutöiden (HE 309/1993 vp, s. 42) mukaan yksilön vapauden ja oikeuksien turvaamisen piiriin kuuluu monien muiden oikeuksien käytön perustana oleva yksilön itsemääräämisoikeus.

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Tässä säännöksessä mainittu henkilökohtainen vapaus suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan. Henkilökohtainen koskemattomuus taas antaa suojaa esimerkiksi henkilöön käypiä tarkastuksia ja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä tai vastaavia toimenpiteitä vastaan. Perustuslain 7 §:llä on läheinen yhteys yksityiselämän suojaan (HE 309/1993 vp, s. 46 – 47).

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan (HE 309/1993 vp, s. 53).

Eduskunnan oikeusasiamies on 9.10.2013 antamassaan ratkaisussa (Dnro 673/4/12) antanut huomautuksen urologian osastonylilääkärille ja anestesia­lääkärille sekä sairaanhoitopiirin kuntayhtymälle lainvastaisesta menettelystä, kun nämä olivat operoineet potilasta vastoin tämän tahtoa.

Edellä luvussa 3.9.12 kohdassa mainittu ns. biolääketiedesopimus koskee myös terveydenhuollossa tapahtuvaa oikeuslääketieteellistä näytteenottoa. Sopimuksen 5 artikla sisältää yleissäännön, jonka mukaan terveyteen kohdistuva toimenpide voidaan suorittaa vain, jos kyseinen henkilö on antanut suostumuksensa siihen vapaasta tahdostaan ja tietoisena kaikista asiaan vaikuttavista seikoista. Kyseiselle henkilölle on annettava etukäteen asianmukainen selvitys toimenpiteen tarkoituksesta ja luon-

teesta sekä sen seurauksista ja riskeistä. Kyseinen henkilö voi vapaasti peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa.

Sopimuksen 6 artiklassa käsitellään sellaisten henkilöiden suojelua, jotka eivät voi antaa suostumustaan. Jos henkilö ei voi antaa suostumustaan, toimenpide voidaan suorittaa vain, jos siitä on hänelle välitöntä hyötyä. Jos alaikäinen ei lain mukaan voi antaa suostumustaan toimenpiteeseen, voidaan toimenpide suorittaa vain hänen laillisen edustajansa tai laissa määrätyn viranomaisen, henkilön tai muun tahon luvalla. Alaikäisen mielipide on otettava huomioon hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavasti. Jos aikuinen ei lain mukaan voi antaa suostumustaan toimenpiteeseen kehitysvammaisuuden, sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi, voidaan toimenpide suorittaa vain hänen laillisen edustajansa tai laissa määrätyn viranomaisen, henkilön tai muun tahon luvalla. Kyseisen henkilön tulee mahdollisuuksien mukaan osallistua luvan antamiseen.

Ottaen huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan, Suomen perustuslain edellä kuvatut säännökset, biolääketiedesopimuksen suostumusta koskevat artiklat ja edellä mainitun ylimmän laillisuusvalvojan uusimman aihepiiriä sivuavan ratkaisun työryhmä pitää tärkeänä sitä, että oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta ilman uhrin suostumusta säädetään lailla.

Työryhmä on perehtynyt Ruotsin tätä asiaa koskevan lainsäädännön valmisteluasiakirjoihin. Ruotsissa oikeuslääketieteellistä näytteenottoa ja sen perusteella esitutkintaa, syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten annettavaa lääkärin lausuntoa koskevat säännökset on keskitetty yhteen lakiin. Lain 4 §:n mukaan rikoksen asianomistajalle ei saa ilman hänen suostumustaan tehdä lääkärintutkimusta, jonka tarkoituksena on saada tietoja rikosprosessia varten laadittavaan asiantuntijalausuntoon. Tästä pääsäännöstä on laissa muutama poikkeus esimerkiksi ns. ylitörkeiden rikosten osalta.

Ruotsin edellä mainituissa lainvalmistelutöissä analysoidaan tilannetta, missä asianomistajalta puuttuu kyky antaa lain edellyttämä suostumuksensa. Esimerkkinä mainitaan se, että asianomistaja on häneen kohdistuneen rikoksen vuoksi tajuton. Tajuttoman henkilön tutkiminen saadaan ulottaa vain niin pitkälle kuin se on perusteltua lääketieteellisillä syillä. Tässä tutkimuksessa tehdyt löydökset voivat toki olla perusteena myöhemmin esitutkinta- tai oikeusviranomaisille annettavalle asiantuntijalausunnolle, mihin asianomistaja siis on antanut suostumuksen selvittyään tajuttomuudesta. Käytännössä voi esiintyä kiireellisiä tilanteita, joissa ei voida jäädä odottamaan asianomistajan suostumuksen saamista. Tällöin oikeuden tulee määrätä asianomistajalle laillinen edustaja ottamaan kantaa suostumukseen asianomistajan puolesta. Sama järjestely koskee tilanteita, joissa asianomistaja on alaikäinen tai muutoin vajaavaltainen.

Työryhmässä on päädytty siihen, että lääkärille tulisi säätää oikeus tehdä kliininen oikeuslääketieteellinen tutkimus ja ottaa sen yhteydessä oikeuslääketieteelliset näytteet myös tajuttomalta tai muutoin tahdonilmaisuuksiin kykenemättömältä täysi-

ikäiseltä rikoksen uhrilta akuutissa tilanteessa ja että suostumus näytteiden tutkimiseen ja mahdolliseen hyödyntämiseen rikosprosessissa voidaan pyytää henkilöltä jälkikäteen. Työryhmän mielestä suostumuksen antamiselle on lisäksi säädettävä määräaika. Suostumus näytteiden tutkimiseen ja hyödyntämiseen tulisi antaa yhden vuoden kuluessa näytteiden ottamisesta. Jos suostumusta ei tämän määräajan kuluessa anneta, näytteet saadaan terveydenhuoltoyksikössä hävittää niitä tutkimatta. Jos rikoksen uhrin tila näyttää jäävän pidemmäksi ajaksi sellaiseksi, ettei hän kykene tahdonmuodostukseen, terveydenhuoltoyksikössä tulee ryhtyä mahdollisimman nopeasti toimiin edunvalvojan määräämiseksi uhrille.

Työryhmän mielestä alaikäisten eli alle 18 -vuotiaiden ja muutoin vajaavaltainen rikosten uhrien osalta nykyllä lainsäädäntö ei kaipaa muutosta. Lähtökohtana on, että kun ikänsä puolesta tai muulla perusteella vajaavaltainen on asianomistajana rikosasiassa, hänen puhevaltaansa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Alaikäinen käyttää lisäksi itsenäisesti puhevaltaansa huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella, jos hän on täyttänyt 15 vuotta. Mikäli jompikumpi lapsen vanhemmista on rikoksesta epäillyn asemassa, lapselle määrätään edunvalvojan sijainen.

4.2.4 Rikoksen uhrista otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden ja niiden tutkimisesta kertyneiden tietojen säilytysaika

Edellä luvussa 3.9.3 käsitelty laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä sisältää säännöksen lain tarkoittamien tietojen säilyttämisajasta. Lain 4 §:n 3 momentti velvoittaa laissa tarkoitettuja tutkimuksia tekevän terveydenhuollon toimintayksikön säilyttämään sille kertyneet tiedot kaksitoista vuotta siitä, kun tutkittava henkilö on saavuttanut täysi-ikäisyyden ellei tietojen säilyttämiselle ole muualla laissa säädetty tätä pitempää aikaa. Säännös on yhdenmukainen lapseen kohdistuvien seksuaalirikosten poikkeuksellisen vanhentumisaikojen kanssa. Työryhmä tulkitsee kyseessä olevaa säännöstä siten, ettei se koske epäiltyjä lapseen kohdistuneita pahoinpitelyrikoksia koskevien tietojen säilyttämistä, koska niiden osalta sovelletaan tavanomaista rikoksen vanhentumisaikaa.

Lainvalmistelutöiden mukaan tässä laissa tarkoitettuja tutkimuksia ovat lapsen haastattelu, tarvittavat somaattiset, psykologiset ja muut lääketieteelliset tutkimukset sekä tutkimukseen perustuva lausunto. Näin ollen epäillyn seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneen lapsen somaattisen tutkimuksen yhteydessä kerätyt oikeuslääketieteelliset näytteet tai ainakin niiden tutkimuksesta saadut tiedot kuuluvat työryhmän käsityksen mukaan säilytysvelvollisuuden piiriin.

Käytännössä menetellään niin, että poliisi ottaa haltuunsa lapsista otetut oikeuslääketieteelliset näytteet. Poliisi ei läheskään aina toimita kaikkia otettuja näytteitä tutkittavaksi vaan tekee tarveharkintaa, mitkä näytteet jäävät poliisin takavarikkovastoon ja mitkä näytteet lähetetään eteenpäin laboratoriotutkimuksiin. Poliisi päättää, koska näytteet saa hävittää.

Edellä mainittu laki ei koske myöskään täysi-ikäisistä rikoksen uhreista otettuja oikeuslääketieteellisiä näytteitä eikä näytteiden tutkimisesta kertyneitä tietoja. Otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytysajan pituutta ei ole heidän osaltaan säännelty. Käytännössä joskus terveydenhuollon yksiköt ja joskus esitutkintaviranomaiset säilyttävät niitä vaihtelevan pituisia aikoja.

Työryhmän kuuleman asiantuntijan mukaan seksuaalisen väkivallan uhrin oikeusturvan ongelmakohdat oikeuslääketieteellisessä näytteiden otossa liittyvät paitsi siihen, jääkö näytteiden otto kokonaan tekemättä, jos lääkäriellä ei ole käytössään poliisin virka-apupyynnöä, myös siihen, kuinka kauan näytteitä säilytetään. Uhrille pitäisi varata harkinta-aikaa rikosilmoituksen tekemistä varten ilman, että hänen tosiasiallinen mahdollisuutensa saada aikanaan halutessaan oikeusturvaa eliminoituu näytteiden hävittämisen johdosta.

Työryhmä on edellä luvussa 4.2.2 esittänyt, että täysi-ikäisen rikoksen uhrin omasta aloitteesta otettuja oikeuslääketieteellisiä näytteitä säilytetään tutkimusyksikössä tutkimatta korkeintaan yhden vuoden ajan, jona aikana uhrin on päätettävä rikosilmoituksen tekemisestä. Säilytysajan lähestyessä loppuaan uhrille lähetetään ilmoitus siitä, että tietyn ajan kuluttua näytteet tullaan hävittämään.

Edellä mainittu yhden vuoden säilytysaika koskee tutkimattomia näytteitä. Sitten kun näytteet on tutkittu, tiedot tutkimustuloksista eli tutkimusselosteet säilytetään esimerkiksi keskusrikospoliisin rikosteknisessä laboratorion sähköisessä arkistossa 10 vuotta ja annetut asiantuntijalausunnot 50 vuotta. Työryhmän käsityksen mukaan laboratoriotulosten ja niihin perustuvien asiantuntijalausuntojen erilaisiin säännöksiin ja määräyksiin perustuvat voimassa olevat säilytysajat ovat riittävän pitkät.

4.2.5 Kliinisestä oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta ja sen yhteydessä otetuista näytteistä tehtävät merkinnät

Käytännöt siitä, mihin tiedot kliinisestä oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta ja sen yhteydessä otetuista näytteistä sekä niiden tutkimustuloksista merkitään, vaihtelevat tutkimusyksiköittäin.

Edellä luvussa 3.9.3 käsitelty laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikkoksen selvittämisen järjestämisestä sisältää säännöksen lain tarkoittamien tietojen säilyttämisajasta. Lain 4 §:n 3 momentti velvoittaa laissa tarkoitettuja tutkimuksia tekevän terveydenhuollon toimintayksikön säilyttämään sille kertyneet tiedot 12 vuotta siitä, kun tutkittava henkilö on saavuttanut täysi-ikäisyyden ellei tietojen säilyttämiseksi ole muualla laissa säädetty tätä pidempää aikaa. Lainvalmistelutöiden mukaan tutkimuksen yhteydessä tutkimusyksikköön kertyneet tiedot eivät ole niiden käyttötarkoitus huomioon ottaen potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 12 §:ssä tarkoitettuja potilasasiakirjoja. Myös työryhmässä kuultu asiantuntija on todennut, ettei tämä laki sovellu kliiniseen oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon. Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista (298/2009) taas on säädetty

potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain nojalla. Näin ollen on tulkinnanvaraista, soveltuuko siten potilasasiakirja-asetukseen nyt kyseessä oleviin merkintöihin.

Toinen työryhmän kuulemista asiantuntijoista taas korosti sitä, että kaikki lääkärin henkilölle tekemät tutkimukset, otetut näytteet ja niistä saadut tulokset on kirjattava nimenomaan potilasasiakirjoihin. Mitään muuta tiedostoa tai paikkaa, mihin lääkäri voisi tietoa kirjata, ei nykyisessä lainsäädännössä tunneta.

Työryhmän mielestä olisi tärkeää, että lääkärille säädettäisiin nimenomainen velvollisuus kirjata nyt puheena olevat kaikki tiedot potilasasiakirjoihin. Säännös olisi selkeää lisätä edellä mainittuun asetukseen potilasasiakirjoista.

4.2.6 Vainajista otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytysaika

Laissa oikeusgeneettisistä isyystutkimuksesta on säädetty vainajasta otettujen isyysnäytteiden hävittämisestä. Lain 16 §:n 2 momentin mukaan näytteen saa hävittää, kun kaksi vuotta on kulunut sen ottamisesta, jollei näytettä hallussaan pitävälle sairaalalle, terveydenhuollon toimintayksikölle, yliopiston laitokselle tai terveydenhuollon ammattihenkilölle ole selvitetty, että isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on vireillä. Tämän lisäksi laissa on kuvattu hävittämiskieltoon liittyvät menettelytavat.

Käytännöt oikeuslääketieteellisten kudospäätteiden säilyttämisessä ovat vaihdelleet lääninhallituksittain vuoteen 2010 asti, jolloin THL:sta tuli vastuullinen viranomaisena oikeuslääketieteellisen ruumiinavaustoiminnan järjestämisessä. Oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen yhteydessä otettujen kudospäätteiden säilyttämisaikojen pituudesta ei ole mainintaa lainsäädännössä. Asetuksessa potilasasiakirjoista säädettyt ruumiinavausnäytteistä otettujen blokkien ja histologisten lasien 20 vuoden säilytysaika koskee lääketieteellisessä ruumiinavauksessa otettuja näytteitä. Käytännön yhtenäistämiseksi olisi tärkeää säätää oikeuslääketieteellisessä ruumiin ulkotarkastuksessa tai -avauksessa otettujen biologisten näytteiden säilytysajan pituudesta sekä säilyttäjätahosta.

5 Ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi

Työryhmän ehdottamat keskeiset lainsäädäntömuutokset sekä muut jatkotoimenpiteet on koottu tämän luvun loppuun taulukkoon 1. Lainsäädäntötyön käynnistäminen edellyttää sosiaali- ja terveysministeriön aloitetta. Työryhmä esittää, että oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon liittyvä ohjaus ja neuvonta keskitetään yhdelle vastuuorganisaatiolle. Luontevana vastuutahona voisi olla Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, joka toimii yhteistyössä muiden asiantuntijatahojen kanssa. Käytännössä ohjaus ja neuvonta toteutetaan sähköisesti julkaisemalla ohjeistus ja asiaa koskeva muu aineisto verkkosivustolla. Sivustolle kerätään yleisimmin kysytyt kysymykset vastauksineen sekä nettipostilaatikko, johon on mahdollista lähettää kommentteja ja kysymyksiä. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto-ohjeistus on päivitettävä esimerkiksi käytännön toimijoiden esiin nostamien kehittämisehdotusten tai toimintakentällä ilmenneiden muutosten vuoksi. Päivitystarve aiheutuu myös hajanaisen kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön muutoksista ja ylimpien laillisuusvalvojen, oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotoista. Käytännössä ohjeiden päivitys tapahtuu muutaman vuoden välein. Ohjeiden päivityksestä vastaavana tahona toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL kokoaa eri toimijoista asiantuntijaryhmän ohjeiston päivittämiseksi.

Ympäri vuorokautista ohjausta ja neuvontaa on järjestettävä myös terveydenhuollon toimijoille ja poliisille. Tällaisen neuvonnan järjestämisestä on neuvoteltava poliisin kanssa. Poliisin johtokeskukset toimivat ympäri vuorokauden, jonka vuoksi poliisi olisi luonteva taho vastaamaan tästä toiminnasta, muilla asianosaisilla tahoilla ei tällä hetkellä ole ympärivuorokautista toimintaa. Neuvontatehtävän toteuttaminen edellyttää poliisin henkilöstön koulutusta. Koulutusta tarjoavana tahona voisi olla THL:n, yliopistojen ja terveydenhuollon oikeuslääketieteellisiin kysymyksiin perehtyneet asiantuntijat ja poliisin rikostekniset tutkijat. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto on usein osa poliisin suorittamaa esitutkintaa. Näin ollen poliisilla on paras näkemys oikeuslääketieteellisen tutkimuksen ja näytteenoton tavoitteista ja nämä tutkimukset tehdään useimmiten poliisin tekemästä virka-apupyynnöstä. Lääkärin ja muun terveydenhuollon toimijan olisi voitava kysyä neuvoa myös niissä tapauksissa, joissa rikosilmoitusta ei ole tehty ja uhri on hakeutunut oma-aloitteisesti tutkimuksiin.

Terveydenhuollon ammattihenkilöiden koulutuksessa tulee varmistaa riittävä moniammatillinen opetus oikeuslääketieteessä. On tärkeää ymmärtää oikeuslääketieteellisen tutkimuksen merkitys ja luonne osana rikostutkintaa tai muuta oikeusprosessia. Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittaminen näytteenottoineen voi tulla kenen tahansa tehtäväksi myös päivistystilanteissa. Lääketieteen perus- ja jatkokoulutukseen sekä osaan erikoistumisopintoja tulee sisällyttää enemmän oikeuslääketiedettä. Erityisesti hoitajien koulutus ja kokemus oikeuslääketieteellisistä kysymyksistä ja muun muassa SERI-paketin käytöstä on tärkeää, sillä lääkärin vaihtuvuus on suuri.

Hankkeen aikana korostui käsitys siitä, että epäillyn rikoksen uhriksi joutuneelle henkilölle, josta on otettu oikeuslääketieteellisiä näytteitä, on tiedotettava kirjallisesti näytteiden otosta, tutkimustuloksista ja näytteiden hävittämisen tulevasta ajankohdasta. Jatko-toimenpiteenä onkin suunnitella pohja tiedotteelle, jonka eri toimipisteet voivat täydentää omilla yhteystiedoillaan. Tiedotteesta on ilmeistä, mitä näytteitä tutkittavasta henkilöstä on otettu, näytteiden säilytysaika ja -paikka sekä toimintaohje, mikäli henkilö haluaa tehdä rikosilmoituksen. Tärkeää on, että tiedotteesta löytyy ohje tarvittavaan jatkohoitoon hakeutumisesta. Yhteystieto analyysivastausten tiedustelemiseksi on myös lisättävä tiedotteeseen.

Työryhmä ehdottaa, että terveydenhuollon toimintayksiköt hankkivat käyttöönsä SERI-paketteja, jotka sisältävät ohjeet näytteiden ottamiseksi ja tarvittavia välineitä. Näin näytteenotto epäillyissä seksuaali- ja muissa väkivaltarikostapauksissa yhdenmukaistuu. Työryhmäideoi hankkeen aikana oikeuslääketieteellisen näytteenottopaketin (OINO). Pakkaus sisältää ohjeet ja tarvikkeita eri näytteenottotilanteisiin. Tarkoituksena on varmistaa näytteenottokäytäntöjen yhtenäisyys ja sujuvoittaa melko harvoin yksittäisen työntekijän kohdalle osuvaa näytteenottotilannetta. Pakettiin suunnitellaan sinetöinti väärentämisen estämiseksi ja koodi, jotta henkilön tunnistetietoja ei tarvitse kirjata näkyvästi näytteisiin. Näin henkilön yksityisyyden suoja varmistuu aikaisempaa paremmin. Tällä tavoin merkittyjen ja pakattujen näytteiden säilyttäminen muun kuin näytteenottotahon tiloissa tulee myös mahdolliseksi.

THL koordinoi sosiaali- ja terveysministeriön, sisäasiainministeriön ja oikeusministeriön Lastenasiantalo-yhteistyöhanketta, joka kehittää erityispalvelua lapsille ja nuorille, joiden epäillään kokeneen fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Useita vuosia kestävä hanke on käynnistymisvaiheessa ja tarkoitus on tehdä kokeilun perusteella valtakunnallinen palvelukonsepti vuonna 2017. Hankkeelle tullaan tarjoamaan oikeuslääketieteen asiantuntija-apua.

Työryhmän selvitystyö parantaa oikeuslääketieteellisen näytteenoton laatua ja tukee käytännön toimintaa vain, jos loppuraportin sisältö saadaan kattavasti viestityksi oikeuslääketieteellisen näytteenoton eri toimijoille. Sopivia tiedotuskanavia ovat esimerkiksi STM:n ja THL:n ja muiden hankkeeseen osallistuneiden toimijoiden verkkosivut, ammattilehdet ja erilaiset koulutustapahtumat.

Taulukko 1. Työryhmän ehdotukset oikeuslääketieteellisten näytteenottokäytäntöjen parantamiseksi

Työryhmän ehdotus	Tavoiteltu muutos
Muidenkin kuin virkasuhteisten lääkärin toimivallasta antaa poliisille virka-apua kliinisessä oikeuslääketieteellisessä tutkimuksessa ja näytteenotossa säädetään.	Oikeuslääketieteellinen tutkimus ja näytteenotto tapahtuvat viivytyksettä riippumatta virkalääkärin paikalla olosta tai siitä, onko kyseessä julkisen vai yksityisen sektorin toimipiste.
Lääkärin oikeudesta ja velvollisuudesta tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus ja ottaa näytteet myös uhrin aloitteesta säädetään.	Uhrin oikeusturva paranee. Näytteiden laatu varmistetaan, kun ne tulevat otetuiksi ajoissa.
Näytteiden ottamisesta tajuttomalta tai muuten tahdonmuodostukseen kykenemättömältä henkilöltä säädetään.	Uhrin oikeusturva paranee kun näytteet tulevat otetuiksi ajoissa. Uhri voi myöhemmin päättää näytteiden analysoinnista tai hävittämisestä. Näytteiden laatu varmistetaan, kun ne tulevat otetuiksi ajoissa.
Täysi-ikäisen rikoksen uhrin näytteiden säilyttämisaian pituudesta tutkimusyksikössä ja analyysoitujen näytteiden tulosten säilyttämisajasta säädetään.	Uhrin oikeusturva paranee kun päätöksen rikosilmoituksen tekemisestä voi tehdä kohtuullisessa määräajassa. Toiminnan laatu paranee, kun käytännöt ovat yhtenevät kaikissa toimipisteissä.
Asetukseen potilasasiakirjoista lisätään säädös velvollisuudesta kirjata kaikki kliniseen oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen ja sen yhteydessä tapahtuvaan näytteenottoon liittyvät tiedot potilasasiakirjoihin.	Yhtenevät ja yleisesti tiedossa olevat käytännöt parantavat toiminnan ja kirjausten laatua sekä tietojen käytettävyyttä.
Vainajista otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytysajoista ja säilyttäjätahosta säädetään.	Yhtenäiset käytännöt selkiyttävät toimintaa ja parantavat oikeusturvaa.
Terveystieteiden toimijoille ja poliisille kootaan sähköiset toimintaohjeet ja järjestetään ympärivuorokautista ohjausta ja neuvontaa.	Ohjeistus ja neuvonta selkiyttävät ja yhtenäistävät toimintaa sekä parantavat sen laatua.
Terveystieteiden ammattihenkilöiden koulutusta lisätään.	Näytteenottotoiminnan laatu paranee.
Tuotetaan tiedote pohja rikoksen uhrille.	Uhrin oikeusturva paranee kun päätöksenteon tukena on kirjallinen ohje.
Terveystieteiden toimintayksiköt veloitetaan hankkimaan ja käyttämään SERI-pakkauksia.	Oikeuslääketieteellisen näytteenottotoiminnan yhtenäisyys ja laatu paranevat kun käytettävissä on samanlaiset näytteenottovälineet ohjeineen.
Toteutetaan oikeuslääketieteellinen näytteenottopaketti OINO.	Oikeuslääketieteellisen näytteenottotoiminnan yhtenäisyys ja laatu paranevat kun käytettävissä ovat kaikkiin näytteenottotilanteeseen soveltuvat näytteenottovälineet ohjeineen.

Osa II: Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskeva ohjeistus

1 Johdanto

Saadun toimeksiannon mukaisesti työryhmä on selvittänyt oikeuslääketieteellisen näytteenoton nykytilannetta ja tuottanut ohjeet, jotta valtakunnallisesti yhtenäiset menettelytavat oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa toteutuvat. Ohjeet soveltuvat noudatettaviksi vuonna 2015 voimassa olevan lainsäädännön ollessa voimassa. Ohjeita laadittaessa tuli huomioida nykytilan kartoituksessa esiin nousseiden seikkojen lisäksi näytteiden hallintaa, näytteiden ottovelvollisuutta, säilyttäjätahoa, säilytyspaikkaa, säilytystapaa, säilytysaikaa sekä säilytysvelvollisuuden pituutta koskevat asiat. Niiltä osin kuin nykylainsäädännössä on puutteita ja niistä johtuvia käytännön toteutuksen ongelmia, työryhmä esittää tarvittavat lainsäädäntömuutokset.

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintakentällä on käynnissä mittava uudistustyö. Uusi sote-järjestämislaki tulee muuttamaan tapaa järjestää ja tuottaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Uudistuksessa kuntien, sairaanhoitopiirien ja erityishuoltopiirien lakisääteisten palvelujen järjestämistä koskevat tehtävät siirtyvät uusien sote-alueiden vastuulle. Sote-uudistuksen yhteydessä on luontevaa kehittää käytäntöjä maanlaajuisesti yhtenevämpään suuntaan kun palvelujen järjestämisestä vastaavia tahoja on vähemmän. Oikeuslääketieteellisen näytteenoton kannalta tämä voi mahdollistaa esimerkiksi näytteiden säilytystä koskevien käytäntöjen yhtenäistämisen niissä tapauksissa, joissa säilyttävänä tahona ei ole poliisi. Sote-alue vastaa siitä, että alueella on riittävät resurssit oikeuslääketieteellisen näytteenoton ja tutkimuksen järjestämiseksi ja näytteiden säilyttämiseen vaadittavat asianmukaiset tilat, välineet ja laitteet.

Tavoitteena on asiantuntevasti, laadukkaasti ja maan laajuisesti yhtenäisin menettelyin tapahtuva toiminta, jossa näytteiden jäljitettävyys toteutuu. Jotta näytteet tulevat otetuiksi riittävän ajoissa ja rikoksen uhria ei tarkoituksettomasti siirretä toimipisteestä toiseen näytteenoton vuoksi, tarvitaan yksiselitteiset ohjeet. Ohjeiden lisäksi käytettävissä olisi oltava asianmukaiset välineet. Uudet ohjeet eivät kaikilta osin vastaa nykykäytäntöjä. Seuraavissa luvuissa esitellään ehdotus ohjeiksi oikeuslääketieteellisen näytteenoton eri tilanteisiin. Ehdotus lainsäädännön muuttamiseksi ja jatkotoimenpiteiksi esiteltiin raportin ensimmäisessä osassa luvuissa 4.2. ja 5.

2 Näytteiden otto-oikeus ja velvollisuus

2.1 Näytteet rikoksen uhrista

Rikoksen uhrin kliininen tutkimus ja oikeuslääketieteellinen näytteenotto suoritetaan useimmiten poliisin tekemästä virka-apupyynnöstä. Tutkimuksen pyytäjänä voi olla myös rikoksen uhri tai uhrin omainen, lastensuojeluviranomainen, lääkäri tai joku muu taho, joka epäilee, että henkilö on joutunut rikoksen uhriksi. Rikoksen uhrilla on oikeus saada tarvittavat näytteet viiveettä otetuksi, vaikka rikosilmoitusta ei olisi tehty. Toisaalta lääkärin tulee huolehtia henkilön edun mukaisesta näytteenotosta, mikäli uhri ei tutkimushetkellä syystä tai toisesta ole kykenevä tekemään päätöstä. Täysi-ikäinen henkilö voi itse päättää, tekeekö hän asiasta rikosilmoituksen poliisille. Alaikäisen henkilön ja törkeiden tapausten ollessa kyseessä, on lääkärillä aina ilmoitusvelvollisuus poliisille.

Rikoksen uhrin hakeutuessa oma-aloitteisesti terveydenhuollon toimintayksikköön, tulee häntä hoitaa ja tutkia yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Lääkäri on henkilön edun mukaisesti myös velvollinen ottamaan tarvittavat oikeuslääketieteelliset näytteet. Koska näytteiden ottaminen tulee tehdä mahdollisimman nopeasti epäillyn rikoksen tapahtuman jälkeen, näytteet on pääsääntöisesti otettava siinä terveydenhuollon toimintayksikössä, johon uhri on ensimmäisenä hakeutunut. Mikäli kyseisessä yksikössä ei ole ammatillista perehtyneisyyttä tai tarvittavaa välineistöä näytteiden ottamiseen, tulee rikoksen uhri ohjata sellaiseen terveydenhuollon toimintayksikköön, jossa tutkimus ja näytteiden otto voidaan asianmukaisesti tehdä.

Jos rikoksen uhri on tajuton tai muusta syystä kykenemätön ilmaisemaan tahtoaan oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseen, tulee näytteet tutkittavan edun mukaisesti kuitenkin ottaa kliinisen tutkimuksen yhteydessä. Kun rikoksen uhri taas kykenee tahdonmuodostukseen, hänellä on oikeus kieltää näytteiden tutkiminen ja niiden hyödyntäminen rikosprosessissa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä säädettyillä edellytyksillä.

Tilanteissa, joissa rikoksen uhri on itse hakeutunut tutkittavaksi, voi tutkimuksen ja näytteiden ottamisen tehdä muukin kuin virkasuhteinen lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan ja valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö.

Näytteiden otto-oikeus on ainoastaan valtion tai kunnan virkasuhteisella lääkärillä, jos rikoksen uhrista otetaan oikeuslääketieteellisiä näytteitä poliisin tekemästä virka-apupyynnöstä tai vastoin uhrin suostumusta. Tämä perustuu siihen, että terveydenhuoltolain 31 §:ssä tarkoitetun virka-avun antaminen on julkisen vallan käyttöä. Näytteenoton teknisen toteutuksen voi hoitaa tehtävään perehdytetty terveyden-

huollon ammattihenkilö virkasuhteisen lääkärin valvonnassa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että virkasuhteinen lääkäri on paikalla kun tutkittava todistaa henkilöllisyytensä, näyte otetaan ja merkitään.

2.2 Näytteet rikoksesta epäilystä

Rikoksesta epäillyn osalta oikeuslääketieteelliset näytteet otetaan poliisin virka-apupyynnöstä. Poliisin pyyntö perustuu pakkokeinolakiin eikä rikoksesta epäillyn suostumusta näytteenottoon tarvita. Tällöin näytteidenotto-oikeus on ainoastaan valtion tai kunnan virkasuhteisella lääkäriellä. Tämä perustuu siihen, että terveydenhuoltolain 31 §:ssa tarkoitettu virka-avun antaminen on julkisen vallan käyttöä. Toisaalta virkasuhteisella lääkäriellä on myös velvollisuus tehdä poliisin pyytämät tutkimukset ja ottaa siinä yhteydessä poliisin pyytämät oikeuslääketieteelliset näytteet. Kuten edelläkin näytteenoton teknisen toteutuksen voi hoitaa asiaan perehdytetty terveydenhuollon ammattihenkilö virkasuhteisen lääkärin valvonnassa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että virkasuhteinen lääkäri on paikalla kun tutkittava todistaa henkilöllisyytensä, näyte otetaan ja merkitään.

3 Näytteenoton yleiset periaatteet

Oikeuslääketieteellinen tutkimus ja näytteenotto suoritetaan kyseiseen tilanteeseen tarkoituksenmukaisissa tiloissa terveydenhuollon toimintayksikössä tai poliisin tiloissa siten, että tutkittavan yksityisyyden suoja varmistetaan. Lasten tutkimisen ja näytteenoton sekä seksuaalirikosepäilyjen kohdalla yksityisyyden suojan varmistamisen tärkeys korostuu. Näissä tapauksissa toimenpiteet tapahtuvat tiloissa, joissa ei ole muita potilaita tai muita ulkopuolisia henkilöitä. Verinäytteen otto epäiltäessä esimerkiksi liikennejuopumusta tai myrkytystä voi tapahtua myös poliisin säilössä tai vankilassa. Mahdollisuuksien mukaan tulisi pyrkiä samasta tapahtumasta tutkittavien henkilöiden tutkimukseen erillisissä tiloissa.

Ennen näytteenottoa terveydenhuollon ammattihenkilön tulee varmistaa tutkittavan henkilöllisyys. Asianmukainen henkilöllisyyden varmistaminen toteutetaan samalla tavalla kaikkien oikeuslääketieteellisten näytteenottotilanteiden kohdalla. Henkilöllisyys todetaan ainoastaan valokuvalla ja henkilön omakätisellä nimikirjoituksella varustetusta asiakirjasta. Henkilöllisyyden todistajaa voidaan käyttää vain silloin, kun näyte otetaan lapsesta, jolla ei ole omaa henkilöasiakirjaa. Mikäli tutkimus tapahtuu poliisin virka-apupyynnöstä, poliisi vastaa tutkittavan henkilöllisyyden varmentamisesta. Vainajista näytteitä otettaessa henkilöllisyyden varmistaminen on tärkeää. Poliisi vastaa oikeuslääketieteelliseen ruumiinavaukseen määrätyn vainajan henkilöllisyyden toteutamisesta. Mikäli henkilö on kuollut terveydenhuollon toimipisteessä, on hänen henkilöllisyytensä todettu jo saapuessa. Mikäli näytteitä otetaan vainajasta, joka on näytteenottohetkellä tuntematon, on näyte merkittävä siten, että se voidaan myöhemmin yhdistää tunnistettuun henkilöön ja merkitä uudelleen tunnistetiedoin.

Näytteenotto ja näytteiden käsittely suoritetaan teknisesti luotettavalla tavalla siten, että eri näytteet eivät voi sekoittua, näytteeseen ei voi joutua epäpuhtauksia ja niin, ettei näytettä voi väärentää. Näytteet merkitään tutkittavan tunnistetiedoin. Lisäksi näytteeseen merkitään näytteenottajan tiedot, näytteenottoaika ja mitä on otettu näytteeksi, paikka, päivämäärä ja kellonaika. Näytteenkeräysvälineistön tulisi olla valmistettu, mahdollisuuksien mukaan sinetöity (näytteenottopaketit) ja säilytetty siten, että mahdollinen kontaminaatio on estetty. Uusittu SERI-pakkaus soveltuu ohjeeksi näytteenottoon useassa eri tilanteessa. SERI-pakkauksessa on ohjeet ja välineet näytteiden ottamiseksi seksuaalirikostapauksissa, väkivalta- ja pahoinpitelytapauksissa ja huumausainetapauksissa. Onkin olennaista, että terveydenhuollon toimipisteissä on SERI-pakkauksia varattuna näytteenottotilanteita varten.

Näytteenotto-ohjeiden lisäksi tarvitaan toimipaikkakohtaiset tiedot siitä, miten oikeuslääketieteellinen näytteenotto on järjestetty kyseisessä toimipisteessä eri vuorokauden aikoina.

Mikäli oikeuslääketieteellisten näytteiden pyytäjänä on poliisi, näytteet luovutetaan välittömästi tilaajalle. Mikäli näytteenotossa ei käytetä valmiita pakkauksia, joissa on tarvittavat kaavakkeet, tulee lääkärin laatia todistus siitä, että hän on ottanut pyydetyn näytteen. Näissä tapauksissa näytteiden säilyttämisestä vastaa pyytäjätaho. Jos asiasta ei ole tehty rikosilmoitusta, näytteenottajataho huolehtii näytteiden asianmukaisesta säilytyksestä siten, että niiden jäljitettävyyks säilyy.

Näytteet, joita ei välittömästi luovuteta pyytäjätaholle tai lähetetä ohjeen mukaisesti analysoitavaksi, kuten esimerkiksi isyysverinäytteet, säilytetään lukollisessa pakastimessa (-20 °C) erillään toimintayksikön muista näytteistä. Vaatteet ja kuitunäytteet säilytetään kuivassa, lukitussa tilassa. Tautinäytteiden kohdalla noudatetaan terveydenhuollon toimintayksikön laboratorioden ohjeita. Näytteitä analysoivilla mikrobiologian laboratorioilla tulee olla lupa harjoittaa laboratoriotoimintaa terveydenhuollon lainsäädännössä säädettyllä tavalla.

Näytteenotto, näytetyyppi ja tieto säilytysajasta sekä näytteen sijainnista merkitään aina tietojärjestelmään. Näytteenoton tapahtuessa terveydenhuollon toimintayksikössä tieto näytteen ottamisesta kirjataan aina sekä potilastietojärjestelmään että laboratorion tietojärjestelmään. Mikäli näytteenottajana toimii muu viranomaistaho, esimerkiksi poliisi, tieto näytteenotosta kirjataan kyseisen tahon tietojärjestelmään. Kaikki näytteiden tilassa tapahtuvat muutokset kirjataan kussakin tapauksessa käytössä olevaan tietojärjestelmään. Muutoksia ovat esimerkiksi säilytyspaikan vaihtaminen, näytteen analysoiminen, näytteen luovutus toiselle taholle, näytteen pilaantuminen tai katoaminen sekä näytteen hävittäminen.

Näytteiden säilytysajoista on säädetty ja ohjeistettu isyysnäytteiden (laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta), liikennejuopumusnäytteiden ja dopingnäytteiden kohdalla sekä STM:n ohjeessa huumausainetestauksesta työelämässä. Muiden näytetyyppien kohdalla terveydenhuoltoyksiköissä otettujen näytteiden säilytysaikaa ei ole määritelty. Työryhmä ohjeistaa kuultuaan asiantuntijoita, että terveydenhuollon toimintayksiköissä tutkittavien henkilöiden omasta pyynnöstä tai ilman uhrin ilmaistavaa suostumusta otettuja oikeuslääketieteellisiä näytteitä säilytetään yksi vuosi näytteiden ottamisesta. Lainsäädäntöön tai työryhmän ohjeeseen perustuvat näytetyyppi-kohtaiset säilytysajat on kirjattu seuraavassa luvussa kuvattuihin yksityiskohtaisiin ohjeisiin.

Näytteitä säilyttävä toimintayksikkö on velvollinen hävittämään sen säilytyksessä olevat näytteet säännöllisesti niiden säilytysajan umpeuduttua. Hävittäminen tapahtuu samojen käytäntöjen mukaan kuin muidenkin laboratorionäytteiden hävittäminen yksityisyyden suoja huomioiden. Ennen näytteiden hävittämistä, säilytysajan lähestyessä loppuaan, ilmoitetaan tutkitulle henkilölle, että näytteet tullaan hävittämään. Tässä yhteydessä mahdollisesti talteen otetut vaatteet tai muut esineet voidaan palauttaa.

4 Ohjeet eri näytteenottotilanteisiin

4.1 Seksuaalirikostapaukset

Seksuaalirikostapauksissa näytteenoton tarkoituksena on toisaalta kerätä oikeuslääketieteellistä todistusaineistoa tapahtuneesta rikoksesta ja toisaalta tarvittavien hoidollisten näytteiden saaminen sekä mahdollisen rikoksesta seuranneen raskaustilan tai sairauden toteaminen. Oikeuslääketieteellinen todiste voi olla toisesta henkilöstä peräisin olevan biologisen tai muun aineksen osoittaminen uhrista tai tekijästä.

Seksuaalirikostapauksissa näytteen ottaminen tehdään uusitun SERI-pakkauksen ohjeen mukaan. Terveystieteiden toimipisteet huolehtivat, että SERI-pakkauksia on varattuna näytteenottotilanteita varten. Pakkauksia voi tilata KRP:n rikosteknisestä laboratorion. Pakkaukseen sisältyviä esitietolomaketta ja näytelomaketta käytetään, vaikka tutkimusta ei tehtäisi poliisin aloitteesta. Näytteenotto kirjataan aina myös potilastietojärjestelmään. Väestöliiton ja THL:n verkkosivustolta löytyvä Raiskatun akuuttiapu (RAP) – kansio on kattava tietopaketti raiskatun tutkimisesta, hoitamisesta ja tukemisesta.

Näytteet on pyrittävä ottamaan mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen. Näytteenottotilanteessa on pyrittävä kontaminaatoriskin minimoimiseen. Olennaista on käyttää puhtaita näytteenottovälineitä ja kertakäyttöistä suojavarustusta kontaminaation välttämiseksi. Tutkimuksen yhteydessä otetaan talteen iholla, hiuksissa tai vaatteissa oleva irtain materiaali omiin näytepakkauksiinsa. Seksuaalirikosta epäiltäessä otetaan tapauksesta riippuen seuraavat näytteet: vaatteet, tahrinäytteet iholta, karvoitusalueen näytteet, kuitunäytteet ja DNA –näytteet sekä raskaustesti ja näytteet tarttuvien tautien ja huumaavien aineiden toteamiseksi.

Uhrin vaatteiden taltiointi suoritetaan SERI-pakkauksen ohjeen mukaan. Alushousut taltioidaan aina, muut vaatteet taltioidaan harkinnan mukaan. Riisuuntumisalusta ja paperipussit vaatteiden taltiointia varten ovat SERI-pakkauksessa.

Siemennesteen, siittiöiden ja vieraan DNA:n osoittamiseksi otetaan näytteet kuivalla tai kostealla pumpulitikulla tapahtumatietojen mukaan sisäisistä ja ulkoisista sukuelimistä. Lisäksi näytteitä voidaan ottaa iholta tai vaatteista; kohdista, joissa on mahdollisesti siemennestettä tai muuta rikosteknisesti merkittävää ainesta. SERI-pakkauksen ohjeen taulukossa on kuvattu yksityiskohtaisesti näytteenottojärjestys, näytteenottokohdat, näytepakkaukset ja mitä kyseisellä näytteellä etsitään. Tarvittaessa otetaan hius-, häpykarva-, kuitu- tai kynnenalusnäytteitä SERI-pakkauksen ohjeen mukaan. SERI-paketissa on ohje vammojen kirjaamisesta, jonka mukaan lääkäri havainnoi ja dokumentoi syntyneet vammat.

Huumaavien aineiden toteaminen näytteistä hankaloituu kolmen vuorokauden jälkeen. Virtsanäytteen ottaminen on perusteltua, koska huumaavat aineet säilyvät virtsassa pidemmän aikaa kuin veressä. Huumaavien aineiden toteamiseksi otetaan

veri- ja virtsanäytteitä SERI-pakkauksen ohjeiden mukaisesti. Huomionarvoista on, että verinäytteen otossa käytetään fluoridiputkia tai muuta antikoagulanttia sisältäviä putkia. Tutkittavan ihoa ei saa puhdistaa alkoholipitoisella puhdistusaineella. Nämä näytteet analysoidaan tapauksesta riippuen joko terveydenhuollon toimipisteen laboratoriossa tai alihankintalaboratoriossa.

Tarttuvien tautien osalta näytteiden otto tapahtuu useampana erillisenä kertana SERI-pakkauksen ohjeiden mukaisesti. Tutkimustilanteessa otetaan niin kutsutut nollanäytteet: klamydia ja tippuri (U-CtGcNhO), kuppa (S-TrpaAb), immuunikatovirus (S-HIVAgAb) ja maksatulehdusnäytteet (S-HCVAb, S-HBsAg). Seuranta-käynneillä otetaan kontrollinäytteitä. Raskaustesti (P-hCG) tehdään mahdollisen jo aiemmin alkaneen raskauden toteamiseksi tutkimuksen yhteydessä. Uusi raskaustesti tehdään kahden viikon kuluttua.

Tarttuvien tautien osoittamiseksi otetut näytteet ja raskaustesti analysoidaan terveydenhuollon toimintayksikön laboratoriossa. Nämä näytteet analysoidaan aina riippumatta siitä, onko tutkittava henkilö tehnyt rikosilmoituksen. Näytteiden tulosten perusteella hoidetaan potilasta.

Näytteenotto epäiltäessä lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta tapahtuu edellä kuvatuin periaattein SERI-pakkausta käyttäen. Olennaista on, että lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta epäiltäessä lääkäri on velvollinen tekemään asiasta lastensuojeluilmoituksen. Olemassa oleva Käypä hoito – suositus ja SERI-pakkauksen ohje ovat yhtenevät. Käypä hoito-suositus ”Oikeuslääketieteellisten näytteiden kerääminen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyä tutkittaessa” löytyy verkkopalvelusta www.kaypahoito.fi >Suositukset >Oikeuslääketiede.

Näytteiden säilytyspaikka ja -aika

Seksuaalirikosepäilyyn liittyviä oikeuslääketieteellisiä näytteitä säilytetään yksi vuosi niiden ottamisajankohdasta näytteenottopaikassa, ellei tutkittava täysi-ikäinen henkilö ilmoita aiemmin, että ei aio tehdä asiasta rikosilmoitusta. Lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen kohdalla näytteitä säilytetään erillisen säädöksen mukaan, eli 12 vuotta hetkestä, jolloin henkilö on täyttänyt 18 vuotta. Poliisin pyytämässä tapauksissa näytteet luovutetaan poliisille, joka vastaa näytteiden säilyttämisestä ja hävittämisestä.

4.1.1 Seksuaalirikostutkimus –pakkaus (SERI-paketti) - näytteenottolomake sekä ohjeet lääkärille ja poliisille

SERI - ohje
Lääkärille

1 (2)

13.6.2014

**Oikeuslääketieteelliset näytteet akuutin tai kiireellisen tutkimuksen yhteydessä.
Näytteet otetaan 7 vrk:n ajan ja harkinnan mukaan pidempäänkin.**

NÄYTTEENOTOSSA HUOMIOITAVAA

VÄLTÄ KONTAMINAATIOTA!
Käytä kertakäyttöistä suojavaatetusta

Uhri ja epäilty on tutkittava mahdollisuuksien mukaan eri tutkimushuoneissa ja eri henkilöiden toimesta.
Epäilty tutkitaan ensimmäisenä, mikäli uhrilla ei ole hengenvaaraa.

NÄYTTEENOTON PERIAATE

Kuivista tahoista näyte otetaan kostutetulla pumpulipuikolla.
Kosteista tahoista näyte otetaan kuivalla pumpulipuikolla.

MERKITSE AINA KENESTÄ, MISTÄ JA MILLOIN NÄYTE ON OTETTU!

Chain-of-custody: Kaikki otetut näytteet merkitään yksiselitteisesti ja säilytetään lukitussa tilassa siten, että näytekierro on joka hetki aukoton.

Näytteenottojärjestys: Kädet - vaatteet - pää - vartalo - genitaalit - anaalialue
Vammojen dokumentointi
Näytteet tarttuvien tautien ja huumaavien aineiden toteamiseksi

HUOMIOITAVIA ASIOITA

- ✓ Alushousut taltioidaan näytteeksi aina.
- ✓ Vaatteet ovat tärkeää todistusaineistoa mahdollista oikeudenkäyntiä varten.
- ✓ Karvoitusalueen näytteet: pakkaa näytteeksi sekä teippi että kampa omiin näytekaukkuisiinsa.
- ✓ Mikäli häpyalue on ajeltu, käytä pelkästään teippiä ja tee tästä merkintä näytekaukkueseen.
- ✓ Siemensyöksy on voinut tapahtua iholle (esim. rinnoille, reisien sisäpinoille, nivusiin, ulkosynnyttimeen, ulkosiin sukuelimiin, peräaukon suulle tai muualle iholle). Iholla oleva väritön eritetahra voi olla myös sylkeä tai iholla voi olla verta.
- ✓ Mikäli epäilet tutkittavan kertomuksen perusteella tahran olevan verta, sylkeä tai siemennestettä, tee siitä merkintä näytekaukkueseen. Tämä on Rikostekniselle laboratoriolle tärkeä tieto.
- ✓ Pyöräytä pumpulipuikosta näyte lasilevyllä, jos näytteestä etsitään siittiöitä.
- ✓ Pakkaa sekä pumpulipuikko että lasilevy niille varattuihin näytekaukkuisiin.
  - Pumpulipuikosta määritetään DNA-tunniste ja lasilevyllä etsitään siittiöitä siemennesteen osoittamiseksi.
- ✓ Mikäli epäilet peräsuolen vammaa (verenvuoto), tee anoskopia.
- ✓ Muista vammojen dokumentaatio SERI-näytteiden taltioimisen jälkeen.
- ✓ Näytteet tarttuvien tautien ja huumaavien aineiden toteamiseksi otetaan viimeisenä.

13.6.2014

Näyte:	Mitä etsitään:	Säilytys:
Käsistä	✓ DNA	Huoneenlämmössä
Kynsien alta	✓ raapimisjälkiä ✓ DNA ✓ veri ✓ siemenneste ✓ vaatekuituja	
Vaatteet	✓ DNA ✓ kuituja	
Alushousut	✓ karvoja ✓ siemennestettä ✓ muita eritteitä ym.	Huoneenlämmössä
Irttonainen vieras materiaali: tamponi, kondomi ym.	✓ DNA	Märkä näyte pakastimeen
Hiuksia, eläinkarvoja, kuitukimppu, kasvinosia	✓ siemenneste	
Karvoituksessa oleva veri- tai eritetahra	✓ veri	Huoneenlämmössä
Karvoitus: hiukset, parta rintakarvat häpykarvoitus	✓ hiuksia ✓ karvoja ✓ kuituja ✓ ym.	
Huulet, suun ympäristö kaula rinnat ulkosynnyttimet, ulkoiset sukuelimet jne.	✓ suutelu-, ✓ imemis-, ✓ nuolemis- tai ✓ puremisjäljet	
Kiinnipitopaikka Lyömiskohta	✓ muut koskettelujäljet	
Suu	✓ DNA ✓ siemenneste ✓ siittiöt	
Tahra iholla	✓ siemenneste ✓ veri ✓ sylki	
Penis, kivekset	✓ DNA	
Ulkosynnyttimet	✓ DNA	
Emätin	✓ DNA ✓ siemenneste ✓ siittiöt	
Väliliha, peräaukonsuu	✓ DNA	
Peräaukko Peräsuoli	✓ DNA ✓ siemenneste ✓ siittiöt	

Kirjallisuus:

Raiskauksen uhrin tutkiminen ja hoito, Lääkärin käsikirja 10.9.2013 (www.terveysportti.fi)Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistus ja hoito, Lääkärin käsikirja 11.2.2013 (www.terveysportti.fi)Väkivallan uhrin tutkiminen ja rikosoikeudellinen lääkärintlausunto (www.thl.fi)RAP- Raiskatun akuuttiapu (www.vaestoliitto.fi ; www.thl.fi ; www.tukinainen.fi)

Oikeuslääketiede, 2000

SERI - ohje
Lääkärille

1 (2)

13.6.2014

Tarttuvat taudit ja raskauden jälkielehkäisy Laboratoriotutkimukset

HUOMIOITAVAA

Näytteenottovälineet **eivät sisälly** SERI-pakkaukseen.
Nämä näytteet tutkitaan terveydenhuollon laboratoriossa.
Laboratoriotutkimusten tulokset lähetetään lääkäriille.

Laboratoriotutkimukset uhrista akuutin seksuaalirikosepäilyn yhteydessä:

Ennaltaehkäisy

- Raskauden jälkielehkäisy
- Harkitse sukupuolitautilien ennaltaehkäisevä hoito
  - klamydia, tippuri: Käypä hoito -suositus Sukupuolitaudit
  - HIV: konsultoi infektio lääkäriä, mahdollisen lääkeprofylaksin toteutus keskussairaalan ensiavusta käsin.
- Harkitse hepatiittirokotteen tarve niille, jotka sitä haluavat ja joille HBsAg on negatiivinen.
- Harkitse tetanustehosteiden tarve (vammat).
- Uhria kehoitetaan käyttämään kondomia kunnes tiedetään, ettei hän ole saanut sukupuoli-tautitartuntaa.

Itämissaika

- Klamydia: 10 vrk - kolme viikkoa
- Tippuri: miehillä 1-5 vrk, naisilla 2-3 viikkoa
- Kuppia: 3-4 viikkoa primaariin haavaan. S-TrpaAb (S-KardAb) -löydökset positiiviset 1,5-2 kuukauden kuluttua tartunnasta.
- Herpes: 1-2 viikkoa
- HIV: 2-6 viikkoa ensioireisiin, osalla oireeton. HIVAgAb tulee positiiviseksi viimeistään 3 kk:n kuluttua tartunnasta (6 kk, jos annetaan lääkeprofylaksi).

Hoito

- Suositusten mukaan.
- Mikäli tutkimuksissa todetaan positiivinen näyte, kontrolloi se aina ennen hoitoa. Jos HIVAgAb on positiivinen, kiireellinen lähete keskussairaalan infektio poliklinikalle. Samoin, jos päädytään suositteluun ehkäisevää HIV-lääkitystä.

Tuloksen arviointi

- Selvitä tarvittaessa käytetyn laboratorion tutkimusmenetelmän herkkyyttä
- Harkitse tartunnan aiheuttajan (rikoksesta epäilty) tutkimusten ja hoidon tarve (soita poliisille, konsultoi tarvittaessa infektio lääkäriä).

SERI - ohje
Lääkärille

2 (2)

13.6.2014

Sukupuolitaubinäytteiden ottaminen:			Jatkoseuranta, kontrollinäytteet: Positiiviset näytteet kontrolloidaan ennen hoitoa (syy rikosoikeudellinen)	
Fertiili-ikäisiltä	P - hCG	50281	2 viikon kuluttua	Aina
Fertiili-ikäisiltä	U - CtGcNhO	1738	3-4 viikon kuluttua	Aina
Harkinnan mukaan	S - TrpaAb	4942	2 kk kuluttua	
	S - HIVAgAb	4814	3 kk (jos annetaan profylaktinen hoito, kontrollit infektiolääkärin toimesta)	
	S - HCVAb	3815	3 kk ja 6 kk kuluttua	
	S - HBsAg	1605	3 kk ja 6 kk kuluttua	

HUOMIOITAVAA

Hepatiitti-rokotus annetaan tarvittaessa.
Tetanus-rokotus annetaan tarvittaessa - mikäli tutkittavalla on vammoja.

Kirjallisuus

Käypä hoito -suositus: Sukupuolitaudit 2010

Lääkärin käsikirja: Raiskauksen uhrin tutkiminen ja hoito

Ohje lääkärille

1 (1)

13.6.2014

Huumaavat aineet

Tätä ohjetta sovelletaan, mikäli epäillään, että tutkittava henkilö on huumattu, **mahdollisesti rikoksen uhri**.

Mikäli kyseessä on seksuaalirikos, otetaan muut oikeuslääketieteelliset näytteet poliisin

SERI-pakkauksen ohjeiden mukaisesti.

Rikoksesta epäillystä näytteet otetaan pakkokeinolain perusteella ja näytteenottoon käytetään poliisin **Päihdetutkimuspakkausta**.

HUOMIOITAVAA

Näytteet on otettava mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen.

3 vuorokauden jälkeen aineiden toteaminen näytteistä vaikeutuu olennaisesti.

Välineet: veriputket, näytteenottoneulat ja neulan ohjaimet, virtsanäytteenottopurkki ja virtsanäyteputki, nimitarrat, turvapussi ja imuliina.

Verinäytteenottoon käytetään antikoagulanttia sisältäviä putkia (fluoridioksalaatti-, fluoridisiitraatti-, natriumfluoridi-, EDTA- tai hepariiniputki)

(Ei geeliputkia)

Fluoridi estää alkoholin hajoaamisen ja muodostumisen näytteen säilytys- ja kuljetusaikana. Rikoksen uhrilta otetaan myös virtsanäyte. Tietyt huumaavat aineet ja niiden aineenvaihduntatuotteet säilyvät virtsassa pidemmän aikaa kuin veressä.

Merkitse kaikki näytteet yksiselitteisesti:

nimi ja henkilötunnus

tarkka näytteenottoaika (päivämäärä ja kellonaika)

Anna näytteet poliisille mahdollisten muiden oikeuslääketieteellisten näytteiden mukana.

Veri:

- ✓ Käytä näytteenotossa antikoagulanttia sisältäviä putkia.
- ✓ Älä puhdisti tutkittavan ihoa alkoholipitoisella puhdistusaineella.
- ✓ **Ota** 10 ml verta joko yhteen tai kahteen putkeen.
- ✓ Varmista, että näyteputket on suljettu kunnolla ja tiiviisti. – Tarkista, ettei korkki vuoda.
- ✓ Kiinnitä nimitarrat kaikkiin näyteputkiin.

Virtsa:

- ✓ **Ota** virtsanäyte ja siirrä virtsanäytepurkista 10 ml muoviseen koeputkeen, jossa on tiivis korkki.
- ✓ Varmista, että näyteputki on suljettu kunnolla ja tiiviisti. – Tarkista, ettei korkki vuoda.
- ✓ Kiinnitä nimitarrat kaikkiin näyteputkiin.

Laita veri- ja virtsanäytteet turvapussiin, joka sisältää imuliinan.

Säilytä:

Lyhytaikainen säilytys (alle 2 viikkoa): Mikäli näytteitä ei voida antaa *heti* poliisille, siirrä näytteet mahdollisimman nopeasti **jääkaappiin**. Huoneenlämmössä näytteitä voi säilyttää korkeintaan **2 vrk**.

Pitempi säilytys pakastimessa: Mikäli poliisi ei nouda näytteitä, säilytä sinetöidyt näytteet pakastimessa.

Ohje lääkärille

1 (1)

13.6.2014

Vammat

HUOMIOITAVAA

Vammat dokumentoidaan SERI-näytteidenoton jälkeen.

Dokumentoi vammalöydökset alueittain näytteenottojärjestyksessä (kädet - pää - vartalo - genitaalit - anaalialue):

- Piirrä vammat tarkasti Kehokarttalomakkeeseen (www.thl.fi)
- Valokuvaa vammalöydökset mitan kanssa
- Kirjaa sekä tuoreet että vanhat vammat
- Kysy vammamekanismi

Arvioi vamman erotusdiagnostiset vaihtoehdot.

Kirjallisuus:

Väkivallan uhrin tutkiminen ja rikosoikeudellinen lääkärinlausunto (www.thl.fi)

13.6.2014

Vaatteiden taltiointi

VÄLTÄ KONTAMINAATIOTA - KÄYTÄ KERTAKÄYTTÖISTÄ SUOJAVARUSTUSTA

- Henkilökunnan vaatteet voivat kontaminoida kuitunäytteet.
- Kuivat siemenneste- ja veritahrat voivat kontaminoida DNA-näytteet.
- Paljain käsin koskettelu, aivastaminen ym. voivat kontaminoida DNA-näytteet.

Riisutuslusta ja paperipussit ovat SERI-pakkauksessa (versio 2014).

Kirjaa ylös riisuttamisessa läsnä olleiden henkilöiden tiedot.

ALUSHOUSUT otetaan näytteeksi AINA.

(Siitä huolimatta, että henkilö on vaihtanut vaatteet tapahtuman jälkeen.)

RIISUTTAMINEN:

1. Ota riisutuslusta ja vaatteille tarkoitetut paperipussit SERI-pakkauksesta.
2. Levitä riisutuslusta lattialle. Tutkittava henkilö menee alustalle seisomaan.
3. Ennen riisuttamista huomioi ja kirjaa tai valokuvaa ulkoiset havainnot vaatetuksen kunnosta ja yllä-olajärjestyksestä.
4. Pyydä henkilö riisumaan vaateensa yksitellen. Ensiksi riisutaan uloin vaatekerros. Vaate laitetaan varovasti, turhaa ravistamista välttämällä, omaan paperipussiinsa. Sulje paperipussi. Merkitse pussin päälle alla olevan ohjeen mukaiset tiedot.

Periaate on, että vaatteet riisutaan ylläolajärjestyksessä, kerroksittain ja jokainen vaate pakataan omaan pussiinsa. JOKAISEEN pussiin merkitään kaikki pyydetyt tiedot.

MERKITSEMINEN:

TUTKITTAVAN HENKILÖTIEDOT
MIKÄ VAATE
MISSÄ TALTIOITU
MILLOIN TALTIOITU (pvm/klo)
KUKA TALTIOINUT

Mirka Mallikas 101060-117x
ALUSHOUSUT
KYS, PÄIVYSTYS, HUONE 165
10.10.2013 KLO 11
SAIRAANHOITAJA MEERI MAINIO

5. Taittele lopuksi riisutuslusta ja pakkaa se sille varattuun paperipussiin.

Jos riisumisen tekee **joku muu kuin tutkittava henkilö itse**, tee merkintä myös tästä ja käytetyistä suojavaatteista (kertakäyttökäsineet ja -takki, suusuoja ja hiussuoja) pusseihin.

SERI - Esitietolomake
Lääkärille ja poliisille

1 (3)

13.6.2014

Esitietolomake on tarkoitettu aikuisille ja teini-ikäisille. Lomake jää lääkärille, poliisi saa kopion.

Lääkärille ja sairaanhoitajalle: Lue ohjeet 1-5 kokonaan ennen tutkimuksen aloittamista.
Varaa tutkimuksiin riittävästi aikaa (1½ -2 tuntia).

Esitietolomake helpottaa asioiden kirjaamista ja toimii muistin tukena: mitä asioita lääkärin tulee kysyä, mikäli tutkittava henkilö ei kerro niitä oma-aloitteisesti.

Tutkittava henkilö:	Nimi	Henkilötunnus	
Miten henkilö on tullut tutkimuksiin:	☐ Yksin ☐ Poliisin saattamana ☐ Jonkun muun henkilön saattamana ☐ Lääkärin läheteellä ☐ Lastensuojelun läheteellä ☐ Jollakin muulla tavalla, miten: _____		
Henkilöllisyys tarkistettu:	☐ Poliisi todennut ☐ Kela-kortti ☐ Ajokortti ☐ Passi ☐ Joku muu tapa, mikä: _____		
Tutkimusta pyytävä poliisi:	Nimi	Virka-asema	Toimipaikka
Tutkimus tehty:	Tutkimuspaikka		Päivämäärä ja kellonaika
Näytteenottaja, lääkäri	Lääkärin leima/nimi		Sähköpostiosoite
Näytteenottaja, sairaanhoitaja	Nimi		Sähköpostiosoite
Muu paikalla ollut henkilö:	Nimi		

TAUSTATietoja

- Tutkittavan itsensä kertomana
 Jonkun muun henkilön kertomana, kenen: _____

Tapatumatiedot:

Onko tapahtuman aikana käytetty uhkailua tai väkivaltaa?   Kyllä   Ei   Ei osaa sanoa
 Jos kyllä, niin minkälaista uhkailua tai väkivaltaa: _____

Tapahtuma-aikana käytössä ollut lääkitys: _____

Onko tutkittava ollut tapahtuma-aikana alkoholin vaikutuksen alainen? Kyllä   Ei   Ei osaa sanoa

Alkometri lukema: _____   Ei suostu puhaltamaan

Lomake jää lääkärille - Poliisille annetaan kopio

13.6.2014

Epäillyn rikoksen tapahtuma-aika: _____ Päivämäärä: _____ Kellonaika: _____

Tapahtumapaikka: Oma asunto Jonkun muun asunto Ulkona
 Muualla, missä: _____

Tutkittava henkilö: Nainen Mies
 Uhri Rikoksesta epäilty

Onko henkilö peseytynyt tapahtuman jälkeen? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Onko henkilö vaihtanut vaatteita tapahtuman jälkeen? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Oliko epäiltyjä henkilöitä useampi kuin yksi? Kyllä Ei Ei osaa sanoa
 Useampi henkilö, lukumäärä: _____

Mihin epäillyn rikoksen sukupuoliyhdyntä tai sukupuolikontakti on tapahtunut? Emättimeen
 Suuhun Peräaukkoon
 Muualle kehoon, mihin? _____ Ei osaa sanoa

Millä kehon osalla sukupuoliyhdyntä tai sukupuolikontakti on tapahtunut? _____

Sukupuolikontakti on tapahtunut jollakin muulla tavalla. Miten: _____

Onko rikoksesta epäilty saanut siemensyöksyn? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Mihin siemensyöksy on tapahtunut? _____

Onko epäillyn rikoksen aikana käytetty kondomia? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Lääketieteellistä tutkimusta edeltävät (edellisen viikon aikana) vapaaehtoiset yhdyntät:

Onko tutkittavalla henkilöllä ollut vapaaehtoisia yhdyntöjä **ennen epäiltyä rikosta**? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Epäiltyä rikosta **edeltävän** yhdyntän päivämäärä: _____

Saiko kumppani siemensyöksyn? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Käytettiinkö **edeltävän** yhdyntän aikana kondomia? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Onko tutkittavalla henkilöllä ollut vapaaehtoisia yhdyntöjä **epäillyn rikoksen jälkeen**? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Epäillyn rikoksen **jälkeisen** yhdyntän päivämäärä: _____

Saiko kumppani yhdyntän aikana siemensyöksyn? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Käytettiinkö yhdyntän aikana kondomia? Kyllä Ei Ei osaa sanoa

Lääkärin käyttämä suojavaatetus: Suusuoja Steriilit, talkittomat kertakäyttökäsineet
 Kertakäyttösuojatakki

Sairaanhoitajan käyttämä suojavaatetus: Suusuoja Steriili, talkittomat kertakäyttökäsineet
 Kertakäyttösuojatakki

Lomake jää lääkärille - Poliisille annetaan kopio

13.6.2014

Muita mahdollisia tarkentavia tietoja:

Mikäli tutkittava henkilö ei kyennyt itse riisuutumaan, kuka avusti: _____

Olivatko vaatteet epäjärjestyksessä, likaiset, revitty? Kyllä EiPuuttuuko joku vaatekappale? Kyllä, mikä: _____ EiOliko tutkittavalla henkilöllä kuukautiset tutkimuksen aikana? Kyllä Ei

Muuta? _____

Rikoksesta epäillystä otetaan näytteet pakkokeinolain perusteella.**Asianomistajan (mahdollisesti rikoksen uhri) tutkimus tehdään:****1. Lääkärin, lastensuojelun, omaisen tai jonkun muun tahon pyynnöstä** **2. Poliisin virka-apupyynnöllä:** Kyllä Ei**3. Asianomistajan suostumuksella - poliisi saattajana:**Suostun tutkimuksiin Kyllä Ei

Tähän tutkimukseen liittyvän salassa pidettävän aineiston saa luovuttaa poliisille.

 Kyllä Ei**4. Asianomistajan suostumuksella - henkilö hakeutuu itse tutkimuksiin:**Suostun tutkimuksiin Kyllä Ei Pyydän, että ilmoitatte asiasta poliisille Teen itse rikosilmoituksen heti tutkimuksen jälkeen En halua tehdä tässä vaiheessa rikosilmoitusta Tähän tutkimukseen liittyvän salassa pidettävän aineiston saa luovuttaa poliisille sen jälkeen kun rikosilmoitus on tehty.

Aika _____

Paikka _____

Asianomistajan allekirjoitus _____

Lomake jää lääkärille - Poliisille annetaan kopio

SERI - Näytelomake
Lääkärille ja poliisille

1 (2)

13.6.2014

Tämä lomake on MUISTILISTA otettavista näytteistä. Lomake on tarkoitettu sekä lääkärielle että poliisille.

Rastita otetut näytteet ja vammalöydökset lomakkeeseen.

Kirjaa tahrojen paikat ja vammat kehokarttalomakkeisiin. Valokuvaa löydökset näytteenoton jälkeen.

Kirjaa myös tarkka näytteenotto kohta, jos sitä on tarpeen tarkentaa.

Kädet:**Sormenpäät ja kynsinauhut**
 kostutetulla pumpulipuikolla
Sormien välit ja kämmenet
 kostutetulla pumpulipuikolla
Kynnenaluset (myös geelikynnet)
 leikkaamalla tai raaputtamalla hammastikulla
Vammalöydös
 Ei Kyllä

 Ei Kyllä

 Ei Kyllä
Vaatteet:

Riisutusalususta ja erilliset paperipussit vaatteita varten ovat SERI-pakkauksessa (ks. ohje)

 Alushousut otetaan näytteeksi **AINA**. Älä irrota kiinni olevaa sidettä.

 Muut vaatteet
Irtonainen vieras materiaali:
 Tamponi, kuukuppi, kondomi, side
 Tahra karvoituksessa, missä: _____

 Hius, eläinkarva, kuitukimppu, kasvinosa - Mistä: _____

 Muu näyte, mikä: _____
Pää ja kaula:**Hiukset**
 Teippaa ja tarvittaessa kampaa

 nypi vertailunäyte (n.30–50 hiusta)

 Ei Kyllä
Parta, parransänki
 Teippaa ja tarvittaessa kampaa

 nypi vertailunäyte (n. 5-10 karvaa)

 Ei Kyllä
Huulet, suun ympäristö
 kostutetulla pumpulipuikolla

 Ei Kyllä
Suu
 kuivalla pumpulipuikolla

 lasilevyllä

 Ei Kyllä
Kaula
 kostutetulla pumpulipuikolla

 Ei Kyllä
Vartalo:**Rintakarvoitus**
 Teippaa ja tarvittaessa kampaa

 nypi vertailunäyte (n.5-10 karvaa)

 Ei Kyllä
Rinnat
 kostutetulla pumpulipuikolla

 Ei Kyllä
Rintojen väli
 kostutetulla pumpulipuikolla

 Ei Kyllä
Vatsan seutu
 kostutetulla pumpulipuikolla

 Ei Kyllä
Selkä
 kostutetulla pumpulipuikolla

 Ei Kyllä

Lomake jää lääkärielle - Poliisille annetaan kopio

SERI - Näytelomake
Lääkärille ja poliisille

2 (2)

13.6.2014

Genitaalialue:

Häpykarvoitus

- teippaa ja tarvittaessa kampa
 nyppi vertailunäyte (n.10–20 karvaa)

Reisien sisäpinnat

- kostutetulla pumpulipuikolla

Nivuset

- kostutetulla pumpulipuikolla

Penis- terska

- kostutetulla pumpulipuikolla

Esinahan alta

- kostutetulla pumpulipuikolla

Peniksen varsi tai juuri

- kostutetulla pumpulipuikolla

Kivekset

- kostutetulla pumpulipuikolla

Ulkosynnyttimet

- kostutetulla pumpulipuikolla

Emättimen suu

- kostutetulla pumpulipuikolla

Immenkalvo

- kostutetulla pumpulipuikolla

Emättimen seinämä

- kuivalla pumpulipuikolla
 lasilevyllä

Emättimen takapohjukka

- kuivalla pumpulipuikolla
 lasilevyllä

Kohdunkaulakanava

- kuivalla pumpulipuikolla
 lasilevyllä

Anaalialue:

Välihiha

- kostutetulla pumpulipuikolla

Peräaukon suu

- kostutetulla pumpulipuikolla

Peräaukko

- kuivalla pumpulipuikolla
 lasilevyllä

Peräsuoli

- kuivalla pumpulipuikolla
 lasilevyllä

Tahrat keholta:

Siemennestettä? – Mistä:

- kostutetulla pumpulipuikolla

Verta? – Mistä:

- kostutetulla pumpulipuikolla

Sylkeä? – Mistä:

- kostutetulla pumpulipuikolla

Joku muu näyte, mikä:

Laboratorionäytteet:

- Tarttuvat taudit ja raskauden jälkiehkäisy
 Huumaavat aineet

Vammalöydös

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Ei Kyllä

Lomake jää lääkärille - Poliisille annetaan kopio

SERI-pakkaus

1 (1)

13.6.2014

Sinetöidyn näytepakkauksen LUOVUTUSDOKUMENTTI
(Sairaalan kappale)

Tutkittavan henkilön nimi ja hetu: _____

Näytteenottajan nimi _____

Nimen selvennys _____

Virka-asema _____

Näytepakkaus tarkistettu, sinetöity tarvittaessa uudelleen ja luovutettu poliisille: _____

Päivämäärä ja kellonaika _____

Luovuttajan allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____

Virka-asema _____

Vastaanottajan allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____

Virka-asema _____

Toimipaikka _____

NÄYTTEIDEN SÄILYTYS:

Näytteet on säilytetty sinetöitynä huoneenlämmössä lukitussa huoneessa.

Pakkaus sisältää pilaantuvia tai märkiä näytteitä (alushousut, tamponi, veri- ja virtsanäyte, ym.). Säilytetty:

Huoneenlämmössä (enintään 2 vrk)

Jääkaapissa (enintään 2 viikkoa)

Pakastimessa

Sinetöidyn näytepakkauksen LUOVUTUSDOKUMENTTI
(Poliisin kappale)

Tutkittavan henkilön nimi ja hetu: _____

Näytteenottajan nimi _____

Nimen selvennys _____

Virka-asema _____

Näytteet luovutettu poliisille: _____

Päivämäärä ja kellonaika _____

Vastaanottajan allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____

Virka-asema _____

Toimipaikka _____

NÄYTTEET SÄILYTETTÄVÄ:

Huoneenlämmössä

Pakkaus sisältää pilaantuvia näytteitä, säilytä:

Huoneenlämmössä (enintään 2 vrk)

Jääkaapissa (enintään 2 viikkoa)

Pakastimessa

4.2 Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset

Väkivalta- ja pahoinpitelytapauksissa näytteenoton tarkoituksena on toisaalta kerätä oikeuslääketieteellistä todistusaineistoa tapahtuneesta rikoksesta ja toisaalta tarvittavien hoidollisten näytteiden ja tutkittavan henkilön päihtymystilaa osoittavien näytteiden saaminen. Uhrin ja epäillyn tekijän tutkiminen, vammojen toteaminen ja näytteiden otto perustuu mahdollisimman tarkkaan tapahtumakuvaukseen. Edellä mainittu perustuu uhrin osalta hänen suostumukseensa. Suostumuksen tarve väistyy niin sanottujen ylitörkeiden rikosten kohdalla. Tällaisia ovat rikokset, joista saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, tai tällaisten rikosten yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

Tutkittaessa rikoksesta epäiltyä poliisin virka-apupyynnön perusteella noudatetaan samoja näytteenotto-ohjeita kuin uhrien osalta. Rikoksesta epäillyllä ei ole kuitenkaan mahdollisuutta kieltäytyä tutkimuksesta.

Ennen näytteiden ottamista tulisi saada tutkittavalta henkilöltä mahdollisimman tarkka kuvaus siitä, millaista väkivaltaa on käytetty ja mihin väkivalta on kohdistunut. Tutkimuksen yhteydessä harkinnan mukaan otetaan talteen irtain materiaali, jota on iholla, hiuksissa tai vaatteissa. Se kerätään puhtailla muovipinseteillä näytepakkauksessa oleviin näyteputkiin tai kirjekuoriin. Havaituista tahroista otetaan näyte imeyttämällä tahra keittosuolaliuoksella kostutettuun pumpulitikkuun. Kosteiden pumpulitikkunäytteiden annetaan kuivua ilmassa ennen niiden laittamista näyteputkiin. Näytteet laitetaan hengittäviin paperipusseihin tai hengittäviin näyteputkiin. Huomioitavaa on, että kontaminaatoriski kasvaa, mikäli näytteitä kuivataan liian pitkään huoneilmassa. Kosteita näytteitä ei saa laittaa umpinaiseen muovipussiin tai putkeen.

Tämän jälkeen otetaan veri- ja virtsanäytteet alkoholi-, lääkeaine- ja huumausainetutkimuksia varten. Lisäksi otetaan verinäytteet nollanäytteiksi B- ja C-maksatulehduksen sekä HIV:n tutkimista varten. Tautinäytteet lähetetään tutkittaviksi terveydenhuollon toimintayksikön laboratorioon. Uhrilla on oikeus kieltää myös tautinäytteiden tutkiminen.

Näytteenotossa suositellaan käytettäväksi SERI-pakettia. SERI-paketti sisältää näytteenottolomakkeet, näytteenottovälineet ja yksityiskohtaiset toimintaohjeet. SERI-paketin ohjeet ja lomakkeet löytyvät luvusta 3.1.1.

Näytteeksi kerättävän materiaalin sijainti merkitään pahoinpitely- ja kehonkarttalomakkeeseen (PAKE). THL on laatinut ohjeen väkivallan uhrin tutkimiseen liittyvän rikosoikeudellisen lääkärinlausunnon laatimisesta. Ohje sisältää pahoinpitely- ja kehonkarttalomakkeen lisäksi kuvamalleja vammojen dokumentoimiseksi. PAKE-lomakkeita suositellaan käytettäväksi vammojen systemaattiseen kuvaamiseen. Edellä mainitut ohjeet ja lomakkeet löytyvät thl.fi verkkopalvelusta www.thl.fi/oikeuslaakinta.

Näytteiden säilytyspaikka- ja aika

Mikäli tutkimus tehdään poliisin pyynnöstä, tutkimuksen yhteydessä otetut oikeuslääketieteelliset näytteet annetaan poliisin mukaan ja poliisi vastaa näytteiden säilyttämisestä. Muiden, tutkimuksen yhteydessä otettujen näytteiden säilyttämisestä vastaa terveydenhuollon toimintayksikkö. Väkivalta- ja pahoinpitelytapauksien tutkintaan liittyviä oikeuslääketieteellisiä näytteitä säilytetään yksi vuosi niiden ottamisajankohdasta, ellei tutkittava henkilö ilmoita aiemmin, että ei aio tehdä asiasta rikosilmoitusta.

4.3 Liikennejuopumusnäytteet

Oikeuslääketieteelliseen päihdetutkimukseen kuuluu liikennejuopumusepäilyjen kohdalla veren alkoholipitoisuuden ja/tai veren lääkeaineiden ja huumeiden tutkimus sekä tarvittaessa kliininen päihdetutkimus. Päihdetutkimusnäytteiden ottamista varten poliisilla on näytteenottopakkaus (RATTI -paketti), joka sisältää tarvittavat näytteenottovälineet, tutkimuslomakkeet ja käyttöohjeet. Poliisi tilaa käytettävät pakkaukset KRP:n rikosteknisestä laboratoriosta. Päihdetutkimuspakkauksia saa käyttää ainoastaan rikoksesta epäillyn henkilön veren alkoholi- ja lääkeainepitoisuuden tutkimiseen. Tämä johtuu rikosteknisen laboratorion analytiikan asettamista vaatimuksista. Tutkittavan henkilön ihoa ei saa puhdistaa alkoholipitoisella puhdistusaineella. Ihon puhdistamiseen voidaan käyttää vettä. Verinäyte otetaan vakuumitekniikalla natriumfluoridi-kaliumoksalaattiputkiin (2 x 10 ml). Putkia tulee käännellä 6-7 kertaa. Jälkinauttimisväitetilanteessa otetaan lisäksi verinäytteet (2 x 10 ml) noin 2-4 tunnin kuluttua ensimmäisestä näytteestä. Päihdetutkimuspakkaus sisältää näyteputkien lisäksi putkiin ja lomakkeisiin kiinnitettävät viivakooditarrat, imuliinalla varustetun turvapussin sekä sinetitarran.

Poliisin pyytämän oikeuslääketieteellisen päihdetutkimuksen tutkimus- ja näytteenottolomakkeet sekä verinäytteet luovutetaan poliisille. Poliisi säilyttää otettuja liikennejuopumusnäytteitä kolme kuukautta.

4.3.1 Päihdetutkimuspakkaus (RATTI-paketti) – päihdetutkimuspakkauksen käyttöohje ja päihdetutkimuslomakkeet A ja B

PÄIHDETUTKIMUSPAKKAUKSEN KÄYTTÖOHJE

Käsittele vain yhtä pakkausta ja yhden tutkittavan näytteitä kerrallaan.

Pakkauksessa oleva B-lomake tulee täyttää huolellisesti näytteenottotilanteessa.

Näytteen ottaminen alkoholi- ja huumemäärityksiä varten

1. Puhdista iho *vedellä*.
2. **Verinäyte.** Ota verinäyte (kaksi harmaakorkkista) vakuumitekniikalla.
(Alkoholimääritys ja huumemääritykset tehdään harmaakorkkisista putkista)
3. *Kääntele putkia 6-7 kertaa* ja kiinnitä putkiin viivakooditarrat (-001, -002) (ks. kuva).

4. **Jälkinauttimisväitetilanteessa** ota lisäksi verinäytteet noin 2-4 tunnin kuluttua ensimmäisestä näytteestä (kaksi harmaakorkkista putkea). Kiinnitä putkiin viivakooditarrat (-003, -004).
5. Liimaa tapauksen tunnistetarrat lomakkeisiin niille varattuun paikkaan (oikea yläkulma)
6. Kun kaikki näytteet on otettu, tarkista, että putkissa olevat viivakoodit ovat samat kuin lomakkeissa.
7. Laita näytteet turvapussiin. Sulje pussi tutkittavan läsnä ollessa poistamalla suojamuovi sinettiteipin päältä. Kiinnitä viivakooditarra turvapussin päälle.
8. Laita turvapussissa olevat näytteet kuljetuslaatikkoon. Käyttämättömät putket voi palauttaa pakkauksen mukana tai hävittää asianmukaisesti.
9. Laita huolella täytetyt ja allekirjoitetut lomakkeet laatikkoon ja sinetöi laatikko.

VERSIO 14042014

Kliinisen tutkimuksen suoritusperusteet ja arvostelu

Koe	Suoritusperusteet	Arvosteluperusteet	
		Lievästi poikkeava	Selvästi poikkeava
Ajan määrittämyskyky	Tutkittava ilmoittaa kellonajan, viikonpäivän, päivämäärän ja tapahtumajankohdan	- 1-2 tunnin virhe kellonajassa tai - yhden päivän virhe viikonpäivässä tai - 2 tai useamman päivän virhe päivämäärässä	- yli 2 tunnin viive kellonajassa tai - 2 päivän viive viikonpäivässä tai - täysin sekava ajantaju (esim. väärä vuorokauden tai viikon ajankohta)
Kävely suoraan eteenpäin	Tutkittava kävelee n. 7 m matkan kohti tutkijaa silmät auki, kääntyy ja kävelee takaisin. Kävely toistetaan	- kehossa selvää heilahtelua, mutta suunta ja askellus ovat moitteettomat	- selvää horjumista, mistä syystä otettava sivuaskel tai - pysähtyminen virheellisen suunnan korjaamiseksi tai - tukeutuminen seinään tai - kaatumistaipumus tai kaatuminen
Täyskäännös kävellessä	Havainnot tehdään kävelykokeen yhteydessä	- Kehossa selvää heilahtelua	- tutkittava ottaa sivu- tai lisäaskeleen tai - tukeutuminen seinään tai - kaatumistaipumus tai kaatuminen
Romberg-koee silmät kiinni	Tutkittava seisoo jalkaterät vierekkäin täysin toisissaan kiinni, kädet sivuille suoraksi vaakatasoon levitettynä, katse suunnattuna tutkijaa muutaman sekunnin ajan silmät auki ja sen jälkeen 30 sekuntia silmät kiinni. Suoritus näytetään	- lievää heilahtelua kehossa, heilahduskeskus nilkkojen yläpuolella	- selvää heilahtelua kehossa, heilahduskeskus nilkoissa tai - sivuaskel tai - kaatumistaipumus tai kaatuminen
Sormi-sormikoe silmät kiinni	Tutkittava vie käsivarret suorina etusormet sivuilta ääriasennosta eteen yhteen tutkijan määräämässä tahdissa 10 kertaa. Suoritus näytetään. Tutkittava vie käsivarret sivuilta suorina etusormet edessä yhteen (ehdotus)	- puolet lyönneistä (osoituksista) menee sormen leveyden verran ohi, korkeintaan kahdessa näistä lyönneissä (osoituksista) sallitaan suurehko poikkeama	- yksikään sormien kohdistuksista/lyönneistä/osoituksista ei osu täsmälleen kohdalleen tai - useissa kohdistuksissa/lyönneissä/osoituksissa suurehko poikkeama - epämääräinen huitominen
			Selvästi poikkeava
Tajunta, käytös, puhe, ajatuksenkulku, mieliala	Arvioidaan tutkittavaa puhuteltaessa ja tarkkaillaessa koko tutkimuksen ajan	- Oireiden toteaminen on subjektiivista ja ainoastaan normaalista selvästi poikkeavat oireet tulee rekisteröidä - Lomakkeeseen on merkitty esimerkiksi päihteiden käyttöön liittyviä häiriöitä, jotka tulee esiintyessä alleviivata	
Ryhdistäytyminen	Tutkittavaa tarkkaillaan puhutellun ja kliinisten kokeiden yhteydessä	Selvästi havaittava ylikompensaatio kliinisten kokeiden suoritusten yhteydessä, joka voi yhden tai useamman kokeen kohdalla herpaantua, ja josta vastaavasti aiheutuu virheellinen suoritus	
Pupillien koko	Pupillien laajuus todetaan huoneenvalossa. Kokoa verrataan tutkijan omiin tai tutkittavan tuoneiden viranomaisesten pupilleihin	Helposti havaittavat, voimakkaasti laajentuneet tai selkeästi supistuneet pupillit	
Pupillien reaktio valolle	Valaistaan tutkittavan toista silmää taskulampulla tai otoskoopilla ja tarkkaillaan toisen silmän pupillin reaktiota	Reagoi hitaasti tai vähän valoärsykkeeseen	
Silmävärvä	- Tutkittavaa pyöritetään tuolla istuen 5 kertaa ympäri 10 s aikana ja sen jälkeen hän katsoo n. 40 cm päässä olevaan tutkijan sormeen (pyörittämissilmävärvä) tai - Tutkittavan pään ollessa perusasennossa hän liikuttaa tutkijan määräämässä tahdissa silmiään vaakasuorassa tasossa näkökentän reunasta toiseen (vaakasuuntainen silmävärvä)	Nykykäyttäinen silmien laaja-alainen liike, jonka kestoaika pyörittäksen jälkeen on verenalkoholialueella 1-3 % tavanomaisissa tapauksissa keskimäärin 10 - 30 s. Todettavissa yksiselitteisesti pyörittäksen jälkeen, toisaalta helposti todettavissa liikuttaessa silmiä perustasosta sivulle (vakaasuuntainen silmävärvä)	
Muu poikkeava löydös	Arvioidaan tutkittavaa puhuteltaessa ja tarkkaillaessa koko tutkimuksen ajan	Muiden löydösten arviointi lievästi tai selvästi normaalista poikkeavaksi riippuu kliinisestä oireesta. Esim. kouristelu on selvästi poikkeava oire	

Oikeuslääketieteellinen päihdetutkimus, Lääkäriin käsikirja, 11. painos, 27.8.2013, P. Lunetta, Duodecim, 2013

Tutkimus- ja lausuntopyyntö
Päihdetutkimus

PÄIHDETUTKIMUSLOMAKE A

POLIISIVIRANOMAINEN TÄYTTÄÄ

LIIMAA TUNNISTETARRA
TÄHÄN

Tutkittavan nimi	Sukunimi	Etinimi
Henkilötunnus tai syntymäaika ja sukupuoli	☐ Mies ☐ Nainen	
Henkilöllisyyden toteaminen	☐ Ajokortti ☐ Henkilöllisyystodistus ☐ Passi ☐ Muu, mikä	
Toimenpiteen pyytäjää	Poliisiasema ja piirikoodi	
Tutkimuksen syy, epäily	☐ Liikennejuopumus ☐ Törkeä liikennejuopumus ☐ Muu	
Rikosilmoitusnumero (jos tiedossa)		

Pyydetty tutkimukset	☐ verenalkoholipitoisuus ☐ alkoholin jälkinäyttämisepäily ☐ muut huumaavat aineet	☐ teoreettinen (ei verinäytettä) ☐ alkoholin takaisinlaskenta ajankohtaan pvm: klo:

Taphtuma-aika	pvm, klo
Kiinniottoaika	pvm, klo

Puhalluskoe	Klo	Tulos	☐ ‰ ☐ mg/l

Nauttiminen ennen ajoa	Aloittanut, pvm, klo	Lopettanut, pvm, klo	Määrä ja laatu
Nauttiminen ajon jälkeen	Aloittanut, pvm, klo	Lopettanut, pvm, klo	Määrä ja laatu

Pikatestit			
Käytetty testeri	☐ Drugwipe	☐ Muu, mikä	
Todetut aineet	☐ Amfetamiinit ☐ THC	☐ Opiaatit ☐ Kokaiini	☐ Bentsodiatsepiinit ☐ Negatiivinen

Käytetyt lääke- ja huumaus-aineet	☐ Tutkittavan oma ilmoitus ☐ Ennen ajoa ☐ Ajon jälkeen

Oliko tutkittava kuljettaja	☐ Kyllä ☐ Ei ☐ Ei tietoa
Ajoneuvon laatu/liikennemuoto	☐ Henkilöauto ☐ Kuorma-auto ☐ Pakettiauto ☐ Linja-auto ☐ Erikoisauto ☐ Moottoripyörä ☐ Mopo ☐ Traktori ☐ Polkupyörä ☐ Vesiliikenne ☐ Raideliikenne ☐ Ilmailiikenne ☐ Jalankulkija ☐ Muu ajoneuvo
Kiinnijoutumisen syyt	☐ Ylinopeus ☐ Väärä valojen käyttö ☐ Muu liikenne rikkomus ☐ Ajotapa ☐ Ratsia ☐ Ilmianto ☐ Muu syy ☐ Rikos

Allekirjoitus ja pvm Virka-asema Nimenselvennys	

RIKOSTEKNISEN LABORATORION KAPPALE

Näytteenotto ja kliininen päihdetutkimus

PÄIHDETUTKIMUSLOMAKE B

LIIMAA TUNNISTETARRA
TÄHÄN

POLIISIVIRANOMAINEN TÄYTTÄÄ

Tutkittavan nimi	Sukunimi	Etinimi
Henkilötunnus tai syntymäaika ja sukupuoli		☐ Mies ☐ Nainen
Toimenpiteen pyytjä	Poliisiasema ja piirkoodi	
Toimenpidepaikka		
Henkilöllisyyden toteaminen	☐ Poliisiin varmentama ☐ Muu, mikä	
Pyydetty näytteenotto	☐ Verinäytteenotto ☐ Virtsanäytteenotto ☐ Jälkinauttiminäytteenotto ☐ Kliininen tutkimus	

TERVEYSVIRANOMAINEN TÄYTTÄÄ

Näytteenotto		
Iho puhdistettu	☐ Vedellä ☐ Muulla, millä	
Verinäyte I - II	pvä, klo	Allekirjoitus Nimenselvennys ja virka-asema
Jälkinauttiminäyte III - IV	pvä, klo	Allekirjoitus Nimenselvennys ja virka-asema

Paino ja pituus	Paino	kg	☐ Punnittu	☐ Ilmoitettu	Pituus	cm	☐ Mitattu	☐ Ilmoitettu

Taustatiedot	
Tarttuvat taudit	☐ Ei ☐ Ei vastausta ☐ On, mitä
Tutkittavan ilmoitus	
Todetut vammat	☐ Ei ☐ On, mitä
Vammautuneen nestehoito	☐ Ei ☐ Kyllä, mitä, miten paljon, klo
Vammautuneen lääkehoito	☐ Ei ☐ Kyllä, mitä, miten paljon, klo
Huumeet ja lääkkeet	☐ Ei ☐ Kyllä, säännöllinen ☐ Kyllä, tilapäinen ☐ Ei vastausta
Tutkittavan ilmoitus	☐ Käyttänyt ennen tapahtumaa ☐ Käyttänyt tapahtuman jälkeen
	Mitä, koska viimeksi, kuinka paljon
Injektiojäljet	☐ Ei ☐ Kyllä

Kliininen tutkimus	
Sairaudet	
Tutkittavan ilmoitus	☐ Ei ☐ Ei vastausta ☐ On, mitä
Todetut oireet	☐ Ei ☐ On, mitä
Kokeet_havainnot	Normaalista poikkeava ja asteeltaan
Tajunta	Lievästi poikkeava ☐ Lievä ☐ Selvästi poikkeava (löydös alleviivataan) ☐ Turtunut, nukahteleva, lähes tajuton ☐
Ajanmääritysikyky, muisti	☐ ☐ ☐
Kävely suoraan eteenpäin	☐ ☐ ☐
Täyskäännös kävellessä	☐ ☐ ☐
Romberg-koee silmät kiinni	☐ ☐ ☐
Sormi-sormikoe	☐ ☐ ☐
Ryhdistäytyminen	☐ ☐ ☐
Käytös	☐ ☐ ☐ Estoton, hyökkäävä, vihainen, puhelias, röyhkeä, torjuva, veltto, poissaoleva
Puhe	☐ ☐ ☐ Epäselvä, kangerteleva, puurotunut, sammaltava
Ajatuksenkulku	☐ ☐ ☐ Epälooginen, hyppelehtivä, sekava
Mieliala	☐ ☐ ☐ Euforinen, ärtynyt, ahdistunut, ailahteleva, levoton, masentunut, tylsistynyt
Pupillien koko	☐ ☐ ☐ Voimakkaasti laajentuneet, pistemäiset
Pupillien reaktio valolle	☐ ☐ ☐ Hidastunut, reagoimaton
Silmävärve	☐ ☐ ☐ Karkealyöntinen ☐ katseen seuraamisen jälkeen ☐ pyöryksen jälkeen
Muu poikkeava löydös	☐ ☐ ☐ Hikollu, kouristelu, vilunväristys, suu kuiva, nenä vuotaa, vapina, silmät verestävät tai vetistävät
Muut havainnot	

Toimintahäiriön asteen arviointi	
Toimintahäiriöitä	☐ Ei todettu ☐ Todettiin ☐ Tutkimusta ei suoritettu, koska
Toimintahäiriön aste	☐ Normaalityylin vaihtelun rajoissa ☐ Normaalista poikkeava ja asteeltaan ☐ Lievä ☐ Vähintään keskivahva
Toimintahäiriöt aiheutuneet	☐ Huumeista ☐ Lääkkeistä ☐ Alkoholist ☐ Sairaudesta ☐ Vammasta ☐ En osaa arvioida
Tutkimuksen suorittaneen Allekirjoitus, pvm, klo Nimenselvennys ja virka-asema	Tämän vakuutan kunnian ja omantunnon kautta

RIKOSTEKNISEN LABORATORION KAPPALE

4.4 Huumaamis- ja myrkytysnäytteet

Myrkytystä epäiltäessä hoitava yksikkö ottaa näytteitä hoitotoimenpiteitä ja mahdollisia oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia varten. Huumaamis- ja myrkytysnäytteet otetaan THL:n laatiman ”Ohjeita huume- ja lääkeainetutkimuksiin” – ohjeen mukaisesti. Ohje löytyy thl.fi verkkopalvelusta www.thl.fi > Päihdemääritykset sekä raportin luvusta 4.4.1. Epäilyissä huumaamis- ja myrkytystapauksissa näytteet tulee ottaa mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen. Kolmen vuorokauden jälkeen aineiden toteaminen näytteistä vaikeutuu olennaisesti. Tutkittavasta otettavia näytteitä ovat veri- ja virtsanäytteet sekä hius- ja sylkinäytteet. Verinäytteen otossa käytetään fluoridiputkia tai muita antikoagulanttia sisältäviä putkia. Fluoridi estää alkoholin hajoamisen ja muodostumisen näytteen säilytys- ja kuljetusaikana. Huumaavat aineet säilyvät virtsassa pidemmän aikaa kuin veressä. Virtsanäyte otetaan aina katsevalvonnassa. Lääkäri, terveydenhuollon ammattihenkilö tai samaa sukupuolta oleva poliisi valvoo virtsanäytteen ottoa. Virtsanäytettä ei voida ottaa vastoin tutkittavan omaa tahtoa esimerkiksi katetroimalla.

Hoitava lääkäri ilmoittaa, mikäli näytteitä halutaan tutkittavaksi terveydenhuoltoyksikön laboratoriossa. Jos näytteitä pyydetään analysoitavaksi, on tärkeää, että esitiedoista ilmenee muiden tapahtumaa koskevien tietojen lisäksi tutkittavan mahdolliseen omaan lääkitykseen tai päihteiden käyttöön liittyvät tiedot. Mikäli mahdollista, tapahtumapaikalta taltioitu huumaamistutkimuksen kannalta olennainen muu materiaali (esimerkiksi juomat, lääkkeet, ruiskut) tulee toimittaa tutkittavan näytteen yhteydessä laboratorioon.

Näytteiden säilytyspaikka ja -aika

Oikeuslääketieteellistä tutkimusta varten terveydenhuollon toimintayksikön aloitteesta otetut näytteet säilytetään lukitussa pakastimessa (-20 °C) vähintään yhden vuoden ajan jos rikosilmoitusta ei ole tehty. Näytteitä säilytetään yhtä vuotta pidempi aika, mikäli kyseinen henkilö on kirjattuna sairaalaan tai muuhun terveydenhuollon toimintayksikköön pidemmän ajan. Näytteet voidaan hävittää, kun potilas pääsee sairaalasta, mikäli hävittämiselle ei tässä vaiheessa ole tutkinnallisia esteitä. Mikäli potilas kuolee, näytteet tulee toimittaa vainajan mukana oikeuslääketieteelliseen kuolemansyyntutkimukseen. Mikäli näytteenotto tapahtuu poliisin virka-apupyynnöstä, otetut näytteet luovutetaan suoraan poliisille, joka toimittaa ne analysoitaviksi.

4.4.1 Ohjeita huume- ja lääkeainetutkimuksiin (THL)

OHJEITA HUUME- JA LÄÄKEAINETUTKIMUKSIIN

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) päihdeanalytiikan yksikkö suorittaa akkreditoituidist laboratorioissaan huume- ja lääkeainemääryksiä. Määryksiä tehdään palvelutoimintana veri- ja virtsanäytteistä sekä tarvittaessa muista näytelaaduista, kuten syljestä ja hiuksista. Tutkimuksen voi pyytää laajana huume- ja lääkeaineseulontapakettina, kun ei tiedetä, minkä yhdisteen/yhdisteiden käytöstä on kysymys, tai yksittäisen aineen tai aineryhmän varmistuksena, kun tutkimuksen pyytäjällä on esim. pikatestillä saanut jostakin tietyistä aineryhmästä alustavasti positiivisen testituloksen.

Muiden kuin tutkimusläheteessä (www.thl.fi/paihdemaaritykset) kuvattujen määrytysten osalta on syytä olla etukäteen yhteydessä päihdeanalytiikan yksikköön.

BIOLOGISET NÄYTEMATERIAALIT

- **Virtsanäyte (U)** on yleisesti testauksessa käytetty biologinen materiaali, josta voidaan selvittää onko henkilö käyttänyt viime päivien (viikkojen) kuluessa tiettyjä huumeita tai lääkkeitä. Pääsääntöisesti testituloksesta ei kuitenkaan voida arvioida akuuttia käyttöä tai esimerkiksi päihtymyksen astetta. Lisäksi virtsanäytteen tuloksen perusteella voi joissain tapauksissa olla vaikea arvioida varsinaista käytettyä lääkeainetta/-aineita, mikäli usealla yhdisteellä havaitaan samoja aineenvaihduntatuotteita (esim. tietyt bentsodiatsepiinit). Vastaukset ovat tyypillisesti muotoa positiivinen/negatiivinen.
- **Verinäyte (B)** kannattaa valita testausmateriaaliksi, etenkin mikäli halutaan tutkia akuuttia käyttöä, tehdä johtopäätöksiä yhdisteiden pitoisuuksista ja/tai näytteenottohetken päihtymystilasta. Päihdeanalytiikan yksikkö tekee myös laajaa seulontaa verinäytteestä. Vastaukset annetaan pitoisuutena.
- **Hiusnäyte (H)** on käyttökelpoinen materiaali, mikäli pyritään selvittämään henkilön huumeiden käyttöä viime kuukausien aikana. Huumeanalyysiä hiusnäytteestä haluttaessa pyydetään ottamaan yhteys päihdeanalytiikan yksikköön.
- **Sylinäyte (S)** on tullut viime aikoina suosituimmaksi materiaaliksi johtuen mm. näytteenoton ja sen valvonnan helppoudesta sekä vaativan laboratorioanalytiikan kehitymisestä. Huumeanalyysiä sylinäytteestä haluttaessa pyydetään ottamaan yhteys päihdeanalytiikan yksikköön.

NÄYTTEENOTTO JA NÄYTTEIDEN LÄHETTÄMINEN

Päihdekäyttöä epäiltäessä näyte tulee ottaa mahdollisimman pian. Näytteenoton tulee tapahtua asiaan perehtyneen henkilön valvonnassa. Tutkittavan henkilöllisyys on varmistettava. Näytteenottaja täyttää tutkimusläheteeseen (www.thl.fi/paihdemaaritykset) tiedot sekä lähettäjältä että tutkittavasta. Tutkittavan käyttämät lääkkeaineet sekä mahdollinen paikalla saatu seulontatulokset merkitään tutkimusläheteen kohtaan ”lähettäjän suorittaman seulonnan tulokset ja mahdollinen lääkehoito”.

Virtsanäytteen otossa näytteen antajan tulee jättää päällysvaatteet ja laukut yms. näytteenottotilan ulkopuolelle. Näytteen lämpötilan, ulkonäön, värin ja hajun tulee olla normaalit. Jos on syytä epäillä näytteen aitoutta tai kelvollisuutta, tulee tutkittavalta pyytää uusi näyte. Näytteenottaja merkitsee näytepurkin/-purkit selkeästi testattavan läsnäollessa. Purkkien kannet suljetaan (mielellään sinetöidysti). Suositeltava näytemäärä on vähintään 10 ml.

Verinäytteen otossa näytemäärä tulee olla vähintään 4 ml (mikäli näytettä ei saada tätä määrää, ota yhteyttä päihdeanalytiikan yksikköön). Kokoverinäytteessä on käytettävä hyytymisenestoainetta (putkina esim. kaliumoksaalaatti/natriumfluoridiputki tai EDTA). On tärkeätä, että täytettyjä putkia käännetään ylösalaisin riittävän monta kertaa (n. 8 kertaa), jotta hyytymisenestoaine liukenee.

Hiusnäyte otetaan seuraavasti: Hiuksia leikataan vähintään 100 mg (noin lyijykynän paksuinen tuppo, pituudeltaan vähintään 2 cm päänahasta lukien), kasvusuunta on ilmoitettava.

Näytteenottaja täyttää tutkimuslähetteen ja allekirjoittaa sen. Näytepurkit/-putket pakataan suljettavaan muovipussiin, joka yhdessä lähetteen kanssa toimitetaan/postitetaan THL:n päihdeanalytiikan yksikköön. Ennen postitusta näyte säilytetään jääkaappilämpötilassa.

Näytteenottovälineita ja -pakkauksia voi myös tiedustella päihdeanalytiikan yksiköstä.

Näytteet toimitetaan päihdeanalytiikan yksikön osoitteeseen: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, päihdeanalytiikan yksikkö, PL 30, 00271 Helsinki.

KÄYTETYT MENETELMÄT

Huume- ja lääkeaineiden varmistus- sekä pitoisuusmäärittäyksissä käytetään moderneja kromatografis-massaspektrometrisia menetelmiä.

Lisäksi laajoissa seulontamäärittäyksissä ja niihin liittyvissä manipulaatiotestauksissa käytetään immunologisia tekniikoita.

VASTAUSAJAT

Yleisimmin tehtävissä tutkimuksissa tulokset valmistuvat normaalitapauksissa viiden työpäivän kuluessa saapumisesta ja vastaus lähetetään postitse. Asiakkaan kanssa voidaan myös erikseen sopia analyysivastausten toimittamisesta faksamalla.

PUHELINTIEDUSTELUT

Erikoistutkija, asiakasvastaushenkilö Sirpa Mykkänen, p. 029 524 8343, sirpa.mykkanen@thl.fi
Laboratorionjohtaja Teemu Gunnar, p. 029 524 8425, teemu.gunnar@thl.fi

4.5 Työsuojeluun liittyvät näytteet: veri- ja eritealtistuminen

Oikeuslääketieteellisen näytteenoton tarkoituksena työperäisessä veri- ja eritealtistumisessa on toisaalta ottaa niin sanotut nollanäytteet altistuneesta henkilöstä ja toisaalta ottaa näytteet henkilöstä, jonka epäillään olevan taudin kantaja. Altistumisen aiheuttajana voi olla esimerkiksi kontaminoitunut työväline, erite, jota on roiskunut silmiin sidekalvoille, limakalvoille tai rikkoutuneelle iholle, taudinkantajan purema tai likainen lääkeruisku. Terveystieteiden henkilöstön lisäksi poliisi, vankilaviranomaiset, sosiaalityöntekijät ja laitoshenkilökunta ovat alttiina työperäisille veritartuntatapaturmille. Kroonisen virusinfektion riski on lisääntynyt erityisesti huumeiden käyttäjien keskuudessa työtä tekevillä. Suomessa henkilökunnan veritartuntavaaraa aiheuttavat maksatulehdusvirukset (HBV ja HCV) sekä immuunikatovirus (HIV).

Altistumisen sattuessa pyydetään epäillyltä kantajalta lupa verinäytteen ottamiseen edellä mainittujen virusten kantajuuden toteamiseksi ja näyte otetaan heti. Lupa ei tarvita, jos poliisilla on todennäköisiä syitä epäillä häntä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Altistuksen lähteestä otetaan verinäytteet HIV-, HBs- ja HCV-vasta-aineiden tutkimiseksi. Mikäli altistuksen lähteellä on todettu HIV-infektion ensitaudin oireita ja löydöksiä, tai lähteellä epäillään HIV-ensitautia, vasta-ainetutkimuksen negatiivinen tulos on varmistettava viruksia mittaavalla HIV-PCR-tutkimuksella.

Altistuneesta henkilöstä otetaan nollanäytteeksi verinäyte, josta analysoidaan HIV-, HBs- ja HCV -vasta-aineet. Mikäli altistuksen lähteellä on todettu HIV-infektion ensitaudin oireita ja löydöksiä tai epäillään lähteellä HIV-ensitautia, vasta-ainetutkimuksen negatiivinen tulos on varmistettava viruksia mittaavalla HIV-PCR-tutkimuksella. Näytteiden otto ei saa aiheuttaa tarvittavien suojaustoimenpiteiden viivästymisiä. Tarvittaessa tulee aloittaa HIV-profylaksi mahdollisimman nopeasti, mielellään kahden tunnin kuluessa altistumisesta.

Uusintanäytteet altistuneesta henkilöstä tulee ottaa 1, 3 ja 6 kuukauden kuluttua altistumisesta, mikäli altistuksen lähde on ollut kroonisen virusinfektion kantaja.

Näytteiden säilytyspaikka ja -aika

Tarttuvien tautien osoittamiseksi otetut näytteet epäillystä taudin kantajasta analysoidaan heti terveydenhuollon toimintayksikön laboratoriossa. Nämä näytteet analysoidaan aina riippumatta siitä, onko altistuksen kohteeksi joutunut henkilö tehnyt rikosilmoituksen. Näytteiden tulosten perusteella hoidetaan altistunutta henkilöä ja taudin kantajaa. Analyysin jälkeen jäljelle jäänyt osa epäillyn kantajan näytteistä säilytetään yksi vuosi ottamisajankohdasta. Näytteet säilytetään lukitussa pakastimessa (-20 °C).

4.6 Oikeuslääketieteellinen isyystutkimus

Isyystutkimuksia tehdään tuomioistuimen määräyksestä tai lastenvalvojan tilauksesta, mutta myös yksityishenkilö voi pyytää isyystutkimusta. Tutkimuksessa käytetään DNA-tekniikkaa, jonka avulla saadaan luotettava näyttö tutkittavan mahdollisesta isyydestä. Isyystutkimuksia tehdään lääkärin tai hänen valvomansa terveydenhuollon ammattihenkilön ottamista näytteistä. Näytteenotto perustuu THL:n laatimaan ohjeeseen (Ohjeita näytteen ottavalle lääkärille).

Terveydenhuollon toimintayksikössä varataan tutkittavalle henkilölle isyystutkimusaika lääkärin vastaanotolle. Tutkimuspyyntö tehdään tietojärjestelmään ja samalla ilmoitetaan laboratorioon tulevasta isyystutkimuksesta. Tutkittavalla henkilöllä on mukanaan tutkimuslomake sekä esitys, määräys tai pyyntö oikeuslääketieteellisestä isyystutkimuksesta, jonka yläosan on täydentänyt tutkimusta pyytävä viranomainen tai yksityishenkilö.

Näytteen tulee ensisijaisesti olla verinäyte. Posken sisäpinnan sivelynäyte otetaan vain erityisestä syystä, esimerkiksi jos lapsesta ei saada verinäytettä. Isyystutkimusta varten näyte voidaan ottaa minkä ikäisestä lapsesta tahansa. DNA-tutkimusta varten otetaan verinäyte laskimosta 3 ml:n EDTA -putkeen. Näytteen vähimmäismäärä on 0,5 ml. Sivelynäyte otetaan kahdella puhtaalla pumpulipuikolla pyöräyttämällä pumpulipuikkoa posken sisäpinnalla, jonka jälkeen pumpulipuikot pannaan eri putkiin.

Näytteenoton yhteydessä lääkäri täyttää tutkimuslomakkeen ja näytteenantaja allekirjoittaa lomakkeen lääkärin läsnä ollessa. Nimikirjoitus on osa henkilöllisyyden toteamista. Samalla näytteen antaja vahvistaa tietävänsä, että näyte on otettu isyystutkimusta varten. Myös näytteen ottanut tai näytteenoton valvonut lääkäri allekirjoittaa lomakkeen. Ajantasaiset ohjeet ja mallilomakkeet löytyvät thl.fi verkkopalvelusta www.thl.fi > Oikeusgeneettiset isyystutkimukset.

Näytteen pakkaaminen ja lähettäminen

Näyte ja lomakkeen A-, B- ja C-kappaleet pakataan samaan näytteenlähetyslaatikkoon välittömästi näytteenoton jälkeen lääkärin valvonnassa ja näytteen antajan nähdessä. Näytteet lähetetään siihen tutkimuspaikkaan, joka määräys-/tilaus-/pyyntölomakkeessa on valittu tutkimuksen tekijäksi. Lomakkeen D-osa jää tositteeksi laboratorioon. Lomakkeen E-osa annetaan tutkittavalle henkilölle tositteeksi näytteen ottamisesta. Näytteiden kuljetus ei vaadi erityislämpötiloja.

Näytteet lähetetään Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeusgeneettisten isyystutkimusten yksikköön tai Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen osaston oikeusbiologian laboratorioon analysoitaviksi.

Näytteiden säilytyspaikka ja säilytysvelvollisuuden pituus

Näytteiden säilytystapa perustuu näytteitä tutkivien laboratorioiden asiantuntemukseen. Tutkimuksen tekijä säilyttää näytteitä kaksi vuotta tutkimuksen tekemisestä.

Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 15 §:n mukaan tutkimuksen tekijän on hävitettävä näyte kun kaksi vuotta on kulunut tutkimuksen tekemisestä.

4.7 Oikeuslääketieteellisen näytteiden ottaminen vainajasta

Vainajasta otetaan tavallisimmin verinäytteitä. Lisäksi pyydetään ottamaan kudosa-, tahra-, ja silmän lasiaisnäytteitä sekä sivelynäytteitä posken limakalvolta. Vainajan vaatteita voidaan myös pyynnöstä joutua ottamaan talteen. Näytteenotto tapahtuu poliisin, lastenvalvojan, tuomioistuimen, terveydenhuollon toimintayksikön tai omaisten aloitteesta.

Oikeusgeneettiset isyystutkimukset vainajasta

Vainajasta voidaan ottaa näytteitä oikeusgeneettistä isyystutkimusta varten joko ruumiinavauksen yhteydessä tai muuten. Isyysnäytteen ottamista voivat pyytää lastenvalvoja, tuomioistuin tai vainajan lähiomaiset. Laillistettu tai luvan saanut lääkäri tai hänen välittömässä valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö saa pyynnöstä ottaa vainajasta näytteen mahdollista tutkimusta varten ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta, jos pyynnön esittänyt antaa selvityksen siitä, että näytteen ottaminen voi olla tarpeen isyyden vahvistamista tai kumoamista varten. Oikeus pyynnön esittämiseen on sillä, joka isyyslain mukaan voi ajaa kannetta isyyden vahvistamiseksi (Isyyslaki 4 luku 22§: lapsi tai mies, jonka isyyden tunnustamista maistraatti ei ole hyväksynyt) tai kumoamiseksi (Isyyslaki 5 luku 35§ ja 36§: aviomies ja tämän oikeudenomistajat, äiti tai lapsi).

Laillistettu tai luvan saanut lääkäri tai hänen välittömässä valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö saa ottaa isyysnäytteen. Ennen näytteen ottamista tulee vainajan henkilöllisyys varmistaa. Näytteeksi voidaan ottaa verinäyte tai pumputikkunäyte posken limakalvopinnalta. Näytteet tulee ottaa ja toimittaa tutkittavaksi tutkimuksen tekevän laboratorion voimassaolevien ohjeiden mukaisesti.

Jotta näyte voidaan tutkia, on näytteen tutkijalla oltava käytössään lastenvalvojan tai tuomioistuimen kirjallinen määräys näytteen tutkimiseen. Jos näyte on otettu ilman viranomaismääräystä, on ennen näytteen tutkimista saatava kirjallinen suostumus vainajan leskeltä sekä kaikilta vainajan oikeudenomistajilta (Isyyslaki 11 §).

Vainajasta otetun isyysnäytteen säilyttäminen ja hävittäminen

Laissa oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta on säädetty vainajasta otettujen isyysnäytteiden hävittämisestä. Lain 16 §:n 2 momentin mukaan näytteen saa hävittää, kun kaksi vuotta on kulunut sen ottamisesta, jollei näytettä hallussaan pitävälle sairaalalle, terveydenhuollon toimintayksikölle, yliopiston laitokselle tai terveydenhuollon ammattihenkilölle ole selvitetty, että isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on vireillä. Näin otettua näytettä ei saa tutkia ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta tai tuomioistuimen antamaa määräystä.

Lain 17 §:n mukaan tuomioistuin voi sakon uhalla kieltää sairaalaa, terveydenhuollon toimintayksikköä, yliopiston laitosta tai terveydenhuollon ammattihenkilöä hävittämästä laissa oikeusgeneettisestä isyystutkimuksessa 5-8 tai 16 §:ssä tarkoitettua henkilöstä muuten kuin tämän lain nojalla otettua näytettä. Kielto voidaan määrätä hakemuksesta, jos hakija antaa selvityksen siitä, että näytteen säilyttäminen voi olla tarpeen todisteiden saamiseksi sellaisessa isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa, jossa hakija on asianosaisena tai jonka hän aikoo panna vireille. Hakemus on viipymättä annettava tiedoksi sille, jolle kieltä haetaan annettavaksi. Kielto on tämän jälkeen väliaikaisesti voimassa, kunnes tuomioistuin on ratkaissut hakemusasian. Tuomioistuimen määräämä kieltä on voimassa, kunnes isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu.

Kielto on määrättävä olemaan voimassa tietyn ajan, kuitenkin enintään kaksi vuotta. Erityisestä syystä tuomioistuin voi kiellon voimassaoloaikana hakemuksesta pidentää voimassaoloaikaa enintään kahdella vuodella.

Jos isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva oikeudenkäynti ei ole vireillä, tässä pykälässä tarkoitetun kiellon antamista koskevan asian vireillepanoon ja käsitelyyn sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa hakemusasioiden käsitteystä säädetään. Hakemus käsitellään siinä tuomioistuimessa, joka olisi toimivaltainen käsittelemään sen isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan kanteen, josta hakemuksessa on kysymys.

Muut vainajasta otettavat oikeuslääketieteelliset näytteet

Vainajasta otetaan muita kuin isyyden vahvistamiseen tarkoitettuja näytteitä useimmiten poliisin tai oikeuslääkärin määräyksestä. Oikeuslääketieteellisiä näytteitä voidaan ottaa poliisin pyynnöstä välittömästi kuoleman jälkeen. Poliisi voi pyytää ottamaan veri- tai virtsanäytteen kuoleman toteamisen yhteydessä tutkinnan kannalta kiireellisissä tapauksissa tai tapauksissa, joissa mahdolliset vainajassa tapahtuvat kuolemanjälkeiset muutokset voivat merkittävästi vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Poliisi voi pyytää näytteitä jo kuoleman toteamisen yhteydessä myös rikos- tai tapaturmakuolemissa, joissa tutkinnallisista syistä halutaan saada esimerkiksi oikeusmiällisen tai oikeusgeneettisen tutkimuksen tulokset ennen ruumiinavauksen tulosten valmistumista. Näytteen ottajana toimii useimmiten lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö lääkärin valvonnassa.

Ennen näytteen ottamista tulee varmistua vainajan henkilöllisyydestä. Veri-, silmän lasiais- ja virtsanäyte otetaan niille varattuihin näyteputkiin. Verinäyte otetaan neulalla pistämällä ihon läpi tai paljastamalla suoni. Virtsanäyte otetaan katetroimalla tai pistämällä neula vatsanpeitteiden läpi rakkoon. Näytteenottaja huolehtii siitä, että näytteenotosta ja mahdollisista vainajaan kohdistuneista toimenpiteistä tehdään merkintä potilasasiakirjoihin ja ruumiinavauslähetteeseen ja että asia tulee näin kuolemansyynselvityksestä vastaavan lääkärin tietoon. Poliisi voi tapauskohtaisesti

pyytää vainajan ulkotarkastusta suorittavaa lääkäriä ottamaan myös muita näytteitä. Näiden näytteiden ottamisessa noudatetaan poliisin antamia ohjeita ja muuten samoja ohjeita kuin elävän henkilön tutkimisessa ja näytteiden ottamisessa.

Oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen yhteydessä otetaan vainajasta oikeuslääkärin harkinnan mukaan tarvittavia kuolemansyyn selvittämiseen tai kuoleman olosuhteiden selvittämiseen liittyviä näytteitä. Näytteiden ottajana toimii tavallisimmin ruumiinavausavustaja oikeuslääkärin valvonnassa. Näytteet lähetetään analysoitaviksi tai valmistettaviksi sopimuksiin nojautuen eri laboratorioihin. Laboratoriot toimittavat joko vastaukset tai prosessoidut näytteet oikeuslääkärille.

Helsingin yliopiston Hjelt-instituutin oikeustoksikologian osastolle toimitetut näytteet säilytetään vuoden ajan niiden vastaanottamisesta. Muihin laboratorioihin toimitetut näytteet käsitellään laboratorioiden käytäntöjen mukaisesti.

Histologiset näytteet ja kudosblokit vuodesta 2010 alkaen ovat Terveiden ja hyvinvoinnin hallinnassa. Tätä vanhempien histologisten näytteiden säilytyspaikat ovat tietävästi eri toimijoiden laboratorioiden arkistoissa.

4.8 Työelämän huumausainetestaukseen liittyvä näytteenotto ja dopingnäytteenotto

Työryhmän käsityksen mukaan työelämän huumausainetestaus ja doping- ja huumausainetestit eivät lukeudu oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon. Oikeuslääketieteellisten näytteiden on tarkoitus antaa tietoa joko rikoksen selvitysprosessissa (näytteet uhrista ja epäillystä) tai siviiliprosessissa (isyystutkimukset isyyden vahvistamisessa). Työelämän huumetestaus on näistä molemmista oikeudessa tapahtuvista prosesseista erillistä työelämän sisällä tapahtuvaa työntekijän sopivuuden selvittelyä. Dopingtestaus taas liittyy urheilun sisäiseen sääntelyyn, eikä sekään tapahdu oikeuslääketieteellisestä näkökulmasta.

Työelämän huumetestauksella tarkoitetaan työnantajan oikeutta käsitellä tietyissä tilanteissa työnhakijoiden ja työntekijöiden huumausaineiden käyttöä koskevia tietoja. Valtioneuvoston asetus huumausainetestien tekemisestä sisältää yksityiskohtaiset säännökset huumausainetestien tekemiseen liittyvästä näytteenotosta, näytteiden käsittelystä ja säilyttämisestä sekä testausta tekevien laboratorioiden laatuvaatimuksesta. Asetuksen tarkoituksena on varmistaa huumausaineiden työpaikkatestauksen toteuttaminen hyvien työterveydenhuollon käytäntöjen ja laboratorioiden laatustandardien edellyttämällä tavalla ottaen huomioon testattavan henkilökohtainen koskemattomuus ja yksityiselämän suoja sekä muut perusoikeudet. Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut ohjeen Huumausainetestaus työelämässä (STM 2006:2). Tarkoituksena on ollut varmistaa, että huumausaineiden testausprosessi kokonaisuudessaan toteutuu säädösten mukaisesti. STM:n ohjeessa on kuvattu hyvät menettelytavat huumausainetestaukseen sekä siihen liittyvään näytteenottoon.

Doping- ja huumausainetestien toteuttamiseen liittyviä näytteitä otetaan nykyisin verestä ja virtsasta. Analyysimenetelmien kehittyessä on mahdollista, että tulevai-

suudessa kyseisiä näytteitä voidaan ottaa myös syljestä ja hiuksista. Itse näytteenotto prosessi eroaa selkeästi esimerkiksi seksuaalirikostapauksiin liittyvästä näytteenotosta. Näytteenottotilanteessa testattavan näyte on jaettava A- ja B-näytteeseen, jonka jälkeen A-näyte analysoidaan ja B-näyte säilytetään avaamattomana siltä varalta, että testattava riitauttaa varmistetun positiivisen testituloksen. Dopingnäytteenotto on tiukemmin valvottua kuin näytteenotto työelämän huumetestauksessa, joskin näytteenotto prosessin dokumentointi ja jäljitettävyys ovat samanhenkisiä kuin työelämän huumetestauksessa. Dopingnäytteenotto perustuu urheilun sisäiseen sääntelyyn ja esimerkiksi laki yksityisyyden suojasta ei koske ammattiuurheilijoita.

Lopuksi

Sosiaali- ja terveysministeriön antaman toimeksiannon tavoitteena on valtakunnallisesti yhtenäisten menettelytapojen luominen oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa. Yhtenäiset, laadukkaat menettelytavat tähtäävät oikeuslääketieteellisen näytteenoton kohteena olevien henkilöiden oikeusturvan parantumiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun. Työryhmän laatimat ohjeet soveltuvat käyttöön otettaviksi nykyainsäädännön ollessa voimassa.

Työnsä aikana työryhmä havaitsi, että oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskeva lainsäädäntö on keskeisiltä osiltaan puutteellista. Myös muutokset terveydenhuollon toimintakentällä edellyttävät asiaa koskevan lainsäädännön ajantasaistamista ja puutteiden korjaamista. Erityisen tärkeänä työryhmä pitää lääkärien toimivallan lisäämistä siten, että muutkin kuin virkasuhteiset lääkärit voivat antaa poliisille virka-apua oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamiseksi.

Työryhmän raportti, joka sisältää nykytilan kuvauksen lisäksi ehdotuksen oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskeviksi ohjeiksi, lainsäädännön muuttamiseksi ja jatkotoimenpiteiksi luovutetaan toimeksiantajalle. Ohjeiden käyttöönotto terveydenhuollon toimintayksiköissä edellyttää sosiaali- ja terveysministeriön päätöstä. Lisäksi ministeriön on määriteltävä oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta ja neuvonnasta vastaavat tahot. Ministeriö käynnistää lainsäädäntöuudistuksia koskevan valmistelun.

Liitteet

Liite 1. Kysely terveydenhuollon toimipisteisiin: Oikeuslääketieteellinen näytteenotto ja näytteiden säilytyskäytännöt terveydenhuollon toimintayksiköissä

Aineisto ja menetelmät

Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa ja näytteiden säilytyskäytäntöjä koskeva kysely sisälsi yhteensä 88 kysymystä, jotka jakautuivat yhdeksään osioon erilaisten näytteenottotilanteiden mukaisesti. Tässä kyselyssä oikeuslääketieteellisillä näytteillä tarkoitettiin biologisia näytteitä, joita otetaan muun muassa rikosta epäiltäessä rikoksen uhrista tai epäilystä tekijästä sekä tilanteissa, joissa tutkimuksella voi tutkittavalle tai muulle osalliselle olla oikeudellista merkitystä.

Kyselyn ensimmäisessä osassa selvitettiin yleisiä näytteenotokäytäntöjä. Seuraavat seitsemän osiota käsitelivät oikeuslääketieteellistä näytteenottoa erilaisissa tilanteissa: Seksuaalirikostapaukset, liikennejuopumusepäilyt, väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset, myrkytys- ja huumaamistapaukset, työtapaturmat ja työsuojeluun liittyvät näytteet sekä näytteenotto kuolleesta henkilöstä.

Kustakin tilanteesta esitettiin sama kysymysten sarja näytteiden otto- ja säilytyskäytäntöihin sekä näytteiden luovutukseen ja hävitykseen liittyen. Kyselyn viimeisessä osiossa selvitettiin, onko terveydenhuollon toimintayksiköissä paikallisesti laadittuja ohjeita oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta ja mitä valtakunnallisia ohjeita on käytössä. Kyselyn viimeisessä kohdassa vastaajilla oli mahdollisuus antaa avoimesti palautetta oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon liittyvistä kysymyksistä. Avoimen palautteen vastauksissa esiin nostettiin oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon liittyviä ongelmakohtia ja kehittämisehdotuksia.

Kysely toteutettiin webropol-sovelluksella laaditulla kyselylomakkeella, joka lähetettiin sähköpostilla 280 perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon päivystysyksiköissä toimivalle vastuulääkärille sekä yksityisten lääkäriasemien lääketieteellisille vastuuhenkilöille.

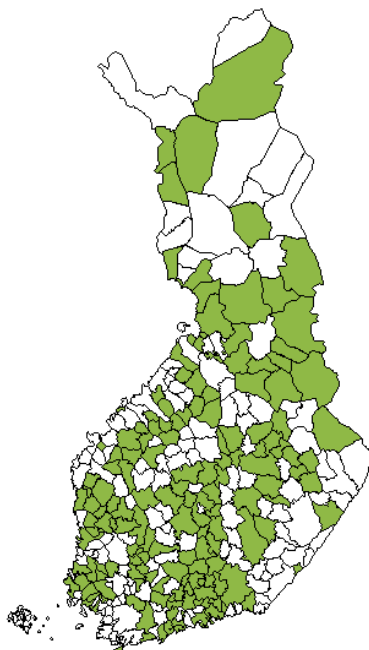
Terveydenhuollon päivystysten vastuulääkäreiden yhteystietoina käytettiin vuonna 2012 THL:n toteuttaman päivystyspalveluyhteyden käyttämiä yhteystietoja. Yksityisten lääkäriasemien yhteystiedot saatiin Lääkäripalveluyritykset ry:n jäsenrekisteristä. Kysymykset laadittiin työryhmän jäsenten yhteistyönä. Sähköinen kysely sekä saatekirje laadittiin ainoastaan suomen kielellä aikataulullisista syistä.

Vastauksia saatiin määräajan umpeutuessa 126, jonka jälkeen lähestyttiin vielä suurimpia erikoissairaanhoidon päivystysyksiköitä, joissa toiminnan tiedettiin ole-

van hyvin organisoitua. Vastauksia saatiin näin kaikkiaan 133 terveydenhuollon toimintayksiköstä.

Vastaajat

Vastauksia saatiin kattavasti eri puolilta Suomea. Eniten vastauksia tuli perusterveydenhuollon toimintayksiköistä, yhteensä 84. Vastaajien joukossa oli yksittäisiä terveyskeskuksia sekä perusterveydenhuollon liikelaitoksia ja kuntayhtymiä. Erikoissairaanhoidon toimintayksiköistä vastauksia tuli yhteensä 21. Vastauksia saatiin kaikista sairaanhoitopiireistä ja kaikista yliopistollisten sairaaloiden päivystysyksiköistä. Yksityisten lääkäriasemien vastauksia tuli yhteensä 25. Yksityisten lääkäriasemien vastauksissa oli mukana myös suppeilla erityisaloilla toimivia yksiköitä, joissa ei ole oikeuslääketieteellistä näytteenottoa.

Kuva 1. Kyselyyn vastanneiden jakautuminen maantieteellisesti

Tulokset

Tilanteet, joissa oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan

Oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan yleisimmin poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen virka-apupyynnönä (76 %). Näytteitä otetaan yleisesti myös tutkittavan omasta pyynnöstä (45 %:ssa vastauksista maininta) tai terveydenhuollon toimintayksikön omasta aloitteesta (34 %). Vapaamuotoisissa vastauksissa ilmaistiin usein, että näytteitä ei oteta tai otetaan hyvin harvoin. Vastaajista noin 21 % ilmoitti, että heillä ei oteta oikeuslääketieteellisiä näytteitä. Tarkasteltaessa asiakasmääriltään 27 suu-

rimman vastaajan vastauksia, vain noin 4 % vastasi, että heidän toimintayksikössään ei oteta oikeuslääketieteellisiä näytteitä. Toiminta on siis keskitetty suurempiin yksiköihin. Vapaamuotoisten vastausten perusteella voidaan päätellä, että yksityisellä sektorilla käytäntönä on usein asiakkaan lähettäminen julkisen sektorin toimipisteeseen tai oikeuslääketieteen laitokselle oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamista varten.

Poliisin virka-apupyynnönä otettavat näytteet

Valtaosa oikeuslääketieteellisistä näytteistä otetaan poliisin virka-apupyynnönä. Kysymyksellä 3 selvitettiin, millaisissa tilanteissa oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan poliisin pyynnöstä. Poliisin pyynnöstä otetuista näytteistä tavallisimpia ovat liikennejuopumusepäilyyn liittyvät näytteet (92 %). Lisäksi terveydenhuollon toimintayksiköissä poliisin pyynnöstä otettiin myös näytteitä seuraavissa tilanteissa: seksuaalirikosepäilyt (79 %), huumausainepäilyt (68 %), väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyen (55 %), isyyden määrittämiseksi (50 %), myrkytystapauksissa (46 %), epäiltäessä työtaturmaa (32 %) ja työsuojelutapauksissa (19 %). Neljännes vastasi, että oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan kuolleista henkilöistä poliisin virka-apupyynnönä. Tarkasteltaessa 27 suurimman yksikön vastauksia, näytteitä otetaan edellä mainituissa tilanteissa vastaavassa suhteessa. Kuitenkin isyyden määrittämisessä suuremmissa yksiköissä arvioitiin tehtävän selvästi harvemmin (23 % vastaajista).

Tutkittavan henkilön pyynnöstä otettavat näytteet

Tutkittavan omasta pyynnöstä oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan tavallisimmin seksuaalirikostapauksissa (65 % vastaajista valitsi tämän vastausvaihtoehdon). Avoimessa vastauksessa tuotiin myös esiin, että tutkittavan henkilön pyytäessä näytteitä käytäntönä on pyytää ohjeistus poliisilta, jotta varmistetaan, että oikeat näytteet tulevat otetuiksi. Myös isyyden määrittämiseksi otetaan usein näytteitä tutkittavan pyynnöstä (44 %). Kysymyksessä oli mahdollista valita vastauksiksi kaikki oikeuslääketieteelliseksi näytteiksi katsottavat näytteet; vastausten perusteella kaikkia näitä näytetyyppejä otetaan yleisesti myös tutkittavan omasta pyynnöstä. Henkilön omasta pyynnöstä otetaan yleisesti ottaen harvemmin näytteitä kuin poliisin virka-apupyynnönä, näin on varsinkin liikennejuopumusnäytteiden kohdalla, jolloin tutkittava henkilö ei ole uhrin roolissa.

Terveydenhuollon toimintayksikön aloitteesta otettavat näytteet

Terveydenhuollon toimintayksiköt ottavat omasta aloitteestaan kaikkia edellä mainittuja näytteitä. Eniten näytteitä otetaan epäiltäessä seksuaalirikosta (67 % valitsi tämän vastausvaihtoehdon). Tähän kysymykseen vastasi vain noin puolet (67 kpl)

vastaajista. Huomionarvoista on, että 23 suurimman toimintayksikön vastauksissa korostuivat myrkytyspäilyissä otetut näytteet; noin 83 % vastanneista ilmoitti yksikkönsä ottavan näissä tapauksissa oma-aloitteisesti näytteitä. Oma-aloitteisesti näytteitä otetaan myös huumaamisepäilyissä (57 %), väkivalta- ja pahoinpitelytapauksissa (42 %) ja työtapaturmiin liittyen (33 %).

Näytteenotto tajuttomasta henkilöstä

Kysyttäessä, missä tapauksissa näytteitä otetaan tajuttomista henkilöistä, vastauksissa korostuvat myrkytys- (81 %), huumaamis- (64 %) ja väkivalta- ja pahoinpitelyepäilyt (49 %). Näytteitä otetaan myös, jos epäillään liikennejuopumusta (36 %), työtapaturmaa (36 %) tai seksuaalirikosta (34 %). Lisäksi tajuttomasta henkilöstä ilmoitettiin otettavan näytteitä DNA-tutkimusta varten (2 % valitsi tämän vastausvaihtoehdon). Avoimista vastauksista nousi esiin, että pienemmissä toimintayksiköissä ei hoideta eikä tutkita tajuttomia potilaita, vaan heidät siirretään keskussairaalatason hoitoon, jossa myös näytteenotto tapahtuu.

Pääsääntöisesti oikeuslääketieteellisten näytteiden otto ja vastaukset kirjataan potilasasiakirjoihin. Asiaa kysyttäessä 74 % ilmoitti tämän yksikkönsä toimintatavaksi. Kaksi prosenttia vastasi, että näytteiden ottoa ei kirjata potilasasiakirjoihin ja 24 % ilmoitti, että asiassa toimitaan tapauskohtaisesti. Kysymykseen saatiin 50 vastausta. Kysymykseen annetuissa avovastauksissa ilmaistiin, että näytteenotto kirjautuu potilasasiakirjoihin, mutta vastaukset ja tulokset eivät automaattisesti kirjaudu.

Seksuaalirikostapaukset

Seksuaalirikosepäilytilanteissa otettavia näytteitä selvitettiin kysymyksellä numero 8. Vastauksista ilmeni, että yleisesti otetaan siemennestenäytteitä (84 %), hiusten ja häpykarvojen kampaustenäytteitä (83 %), sukupuolitaubinäytteitä (81 %), hepatiitti ja hiv-näytteitä (75 %), kynsinäytteitä (73 %), tahranäytteitä iholta ja vaatteista (70 %), verinäytteitä (67 %), tutkittavan henkilön vaatteet (64 %), virtsanäytteitä (63 %) ja veritahranäytteitä (58 %). Harvemmin otetaan huume- (21 %) tai lääkeainepikatestejä (12 %). Vaihtoehdon ”muu, mikä” valitsi noin 23 % vastaajista. Avoimissa vastauksissa ei kuitenkaan tuotu esiin paljoakaan tarkennuksia. Useassa kommentissa mainittiin, että asiassa toimitaan ”poliisin paketin” ohjeen mukaan tai poliisin ohjeen mukaan.

Tiedusteltaessa seksuaalirikostapauksiin liittyvien näytteenottojen määrää (kysymys 9), vain noin prosentti vastaajista toi esiin, että näytteenottoja on 1-2 kertaa viikossa. Noin 12 % vastaajista ilmoitti, että näitä näytteenottotilanteita on kuukausittain, tällöin tapauksia arvioitiin olevan 1-4 kertaa kuukaudessa. Noin 87 % vastaajista ilmoitti, että seksuaalirikosepäilyyn liittyviä näytteenottotilanteita on harvemmin kuin kuukausittain, nämä vastaajat arvioivat tapauksia olevan 0-10 kappaletta

vuoden aikana. Tarkasteltaessa seksuaalirikoksiin liittyvää näytteenottojen määrää 21 suurimman toimipisteen vastauksista, huomataan, että seksuaalirikostapauksiin liittyviä näytteitä otetaan hieman useammin. Viikoittain seksuaalirikoksiin liittyviä näytteitä ilmoitettiin otettavan yhdessä toimipisteessä ja kuukausittain 24 %:ssa suurimmista yksiköistä.

Noin 82 % vastaajista ilmoitti, että tutkittavalle henkilölle tehdään puhalluskoe seksuaalirikosepäilytilanteessa. Huuempikatestejä ilmoitti tehtävän 30 % ja lääkeainepikatestejä 16 % vastaajista. Suurimmissa toimintayksiköissä edellä mainittuja testejä tehdään useammin. Vastauksista ilmeni, että näytteitä otetaan harkinnan mukaan tapauskohtaisesti, valintaa ohjaavat poliisin pyynnöt sekä käytössä oleva poliisin toimittama tutkimuspaketti. Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin, että edellä mainittuja päihdetestejä otetaan todennäköisemmin syylliseksi epäillyltä kuin uhrilta.

Näytteiden ottajaa koskevassa kysymyksessä 89 % vastaajista ilmoitti, että edellä kuvattuja näytteitä ottaa virkalääkäri. Oikeuslääketieteellisiä näytteitä terveydenhuollon toimintayksiköissä ottavat myös ulkopuolinen päivystäjä (50 %) tai vuokralääkäri (45 %). Myös hoitohenkilökunta, kuten sairaanhoitaja (50 %) tai laboratorion henkilökunta (49 %) ottavat kyseisiä näytteitä. Yhdessä avoimessa vastauksessa ilmaistiin, että myös lähihoitajat ja lääkintävahtimestari ottavat näytteitä.

Tavallisimmin tutkittavan henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta (56 %). Toiseksi yleisimmin vastattiin, että poliisi varmistaa henkilöllisyyden (31 %). Noin 7 % vastaajista ilmoitti, että tutkittava itse todistaa henkilöllisyytensä.

Vastausten perusteella otettuihin näytteisiin merkitään kaikki kysymyksessä esitetyt tiedot; tavallisimmin merkitään henkilötunnus (96 %), nimi (94 %) ja näytteenottopäivämäärä (94 %). Yleisesti merkitään myös näytteenottoaika (84 %) sekä mitä on otettu näytteeksi (78 %). 72 % vastaajista ilmoitti, että usein näytteisiin merkitään myös näytteenoton kellonaika sekä tieto näytteenottajasta (63 %). Vapaamuotoisista vastauksista ilmenee, että asiassa toimitaan poliisin näytteenottopaketin ohjeen mukaan.

Tavallisimmin näytteet luovutetaan poliisille (75 %), joka huolehtii näytteiden säilyttämisestä. Vain 2,5 % vastaajista oli valinnut vastausvaihtoehdon, jonka mukaan seksuaalirikosnäytteitä säilytetään kuten tavallisia laboratorionäytteitä. 12,5 % vastaajista ilmoitti, että näytteet säilytetään lukitussa tilassa ennen lähettämistä. Vapaamuotoisia vastauksia annettiin muutama, joista eräässä vastattiin, että mikäli tapauksesta on tehty tai tehdään ilmoitus poliisille, näytteet luovutetaan poliisille. Muutoin näytteitä säilytetään lukitussa tilassa kolme kuukautta.

Kysymyksessä 18 selvitettiin seksuaalirikostapauksiin liittyvien näytteiden säilytysaikaa näytteet ottaneessa toimintayksikössä. Vastausten perusteella näytteitä säilytetään tavallisimmin alle kuukausi toimintayksikössä. Näin vastasi 64 % vastaajista. 22 % vastasi näytteitä säilytettävän 1-6 kuukautta, ja noin 9 % ilmoitti säilytysajaksi 6-12 kuukautta. Noin 4 % ilmoitti, että näytteitä säilytetään pidempään kuin 12 kuukautta.

Kysymyksessä 19 tiedusteltiin seksuaalirikokseen liittyvien näytteiden luovutusta. Enemmistö (64 %) vastasi, että näytteet luovutetaan poliisille, mikäli rikosilmoitus on tehty. Noin 13 % vastanneista toi esiin, että mikäli rikosilmoitusta ei ole tehty, näytteet viedään säilytettäväksi. Vastaajat olivat kommentoineet tämän kysymyksen kohdalla, että näytteiden luovutuksesta ei ole ohjeistusta, ja toimintatavat voivat vaihdella tilanteittain ja asian hoitajasta riippuen. Moni toi myös vapaatekstikentässä esiin, että näytteet luovutetaan poikkeuksetta poliisille. Huomionarvoista on, että noin yksi prosentti vastanneita valitsi vaihtoehdon, jonka mukaan otetut näytteet voidaan pyynnöstä luovuttaa myös tutkittavalle henkilölle. Suurimpien toimintayksiköiden (n=18) vastauksissa edellä mainittua toimintatapaa ei kuitenkaan ilmoitettu toimintakäytännöksi.

Näytteiden hävittäminen tapahtuu tavallisimmin (59 % vastaajista valitsi tämän vaihtoehdon) poliisilta saadun luvan perusteella. Noin 17 % vastasi, että näytteiden hävittämisestä on olemassa sisäinen ohje, jonka mukaan toimitaan. Noin 8 % vastanneista ilmoitti, että asiassa toimitaan vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti. Noin kolme prosenttia vastanneista toi esiin, että näytteet hävitetään kun tutkittavalta on saatu lupa näytteiden hävittämiseen.

Seksuaalirikostapauksessa talteen otetut vaatteet luovutetaan tavallisimmin (68 %) poliisille. Vastauksissa ilmoitettiin myös, että näytteet otetaan ja vaatteita säilytetään kolme kuukautta, jonka jälkeen ne hävitetään, jos poliisilta ei ole saatu muuta ohjetta. Noin 10 % vastanneista ilmoitti, että vaatteita säilytetään lukitussa tilassa. Noin 5 % vastasi, että vaatteet luovutetaan henkilölle itselleen ja noin prosentissa vastauksista oli valittu vaihtoehto, että vaatteet luovutetaan omaisille.

Vaatteita säilytetään tavallisimmin toimintayksikössä alle kuukauden (68 %). 17 % vastaajista ilmoitti, että vaatteita säilytetään 1-6 kuukautta, ja noin 10 % vastasi, että vaatteita voidaan säilyttää 6-12 kuukautta. Noin 5 % vastaajista ilmoitti, että vaatteita säilytetään vielä pidempään.

Noin 73 % vastaajista ilmoittaa, että näytteiden ja vaatteiden säilytysaikaa ei ole määriteltä toimintayksikön ohjeistuksessa. Vain noin 15 % vastasi, että asiasta on olemassa yksikön oma ohjeistus. Suuremmissa yksiköissä (n=18) ohjeita ilmoitettiin olevat hieman useammin (22 %). Vapaamuotoisissa vastauksissa korostettiin, että seksuaalirikostapauksiin liittyvät näytteet ja vaatteet luovutetaan melko nopeasti poliisille. Tarvittaessa poliisiin otetaan yhteyttä, jotta näytteet saadaan luovutettua.

Liikennejuopumusepäilyt

Liikennejuopumusta epäiltäessä otetaan tavallisimmin verinäytteitä (92 %), virtsanäytteitä (63 %) ja puhalluskoe (58 %). Monissa tapauksissa otetaan lisäksi huume-pikatesti (27 %) ja joskus myös lääkeainepikatesti (14 %). Moni vastaaja ilmoitti, että asiassa toimitaan poliisin ohjeen ja toiveen mukaisesti.

Liikennejuopumusepäilyyn liittyviä näytteenottotilanteita on toimintayksiköissä usein. 34 % vastanneista ilmoittaa tilanteita olevan viikoittain. Arvioitaessa tarkemmin tapausten viikoittaista määrää vastaukset vaihtelevat 1-20 tapauksen välillä. Tavallisimmin liikennejuopumusepäilyihin liittyviä näytteenottoja ilmoitettiin olevan kuukausittain (35 %), vastaukset vaihtelivat 1-5 näytteenoton välillä kuukaudessa. 31 % vastasi, että liikennejuopumusepäilyä koskevia näytteenottoja on toimintayksikössä harvemmin kuin kuukausittain, tarkemmin arvioituna 1-20 kertaa vuodessa. Suuremmissa toimintayksiköissä (n = 21) liikennejuopumusta koskeva näytteenotto on tavallisempaa. 57 % edellä mainituista suurista toimintayksiköistä ilmoitti tapauksia olevan viikoittain.

Näytteenottajan ammattiryhmää koskevassa kysymyksessä 77 % vastanneista ilmoitti, että liikennejuopumusepäilyä koskevat näytteet ottaa sairaanhoitaja. Myös virkalääkäri ottaa usein näytteitä (50 %). Lisäksi liikennejuopumusepäilynäytteitä ottavat ulkopuolinen päivystäjä (33 %), laboratorion henkilökunta (29 %) ja vuokralääkäri (19 %). Kysymykseen saadussa kommentissa tuodaan esiin, että päivystävä lääkäri valvoo laboratorionäytteen otton.

Tutkittavan henkilöllisyyden varmistaa yleisimmin poliisi (65 % vastauksista). Asia voidaan todeta myös henkilötodistuksesta (30 %). Kukaan vastanneista ei valinnut vastausvaihtoehtoa, jossa henkilöllisyyden toteamistavaksi ehdotettiin tutkittavan omaa ilmoitusta henkilöllisyydestä.

Näytteiden merkitsemistä koskevassa kysymyksessä selvitettiin, mitä tietoja tutkittavasta henkilöstä merkitään hänestä otettuihin näytteisiin. Vastausten perusteella näytteisiin merkitään kaikki kysymyksessä esitetyt tiedot; tavallisimmin merkitään henkilötunnus (90 %), nimi (89 %), näytteenottopäivämäärä (90 %) ja kellonaika (84 %). Lisäksi näytteisiin merkitään usein, mitä on otettu näytteeksi (60 %) sekä tieto näytteen ottajasta (65 %). Näytteenotto kohta merkitään joissain tapauksissa (48 %). Vapaamuotoisista vastauksista ilmenee, että asiassa toimitaan poliisin näytteenottopaketin ohjeen mukaan. Tärkeänä lisätietona vastaajat ilmoittivat, että edellä mainittujen lisäksi merkitään puhdistusaine, jolla näytteenotto kohta on puhdistettu.

Liikennejuopumusepäilyihin liittyvät näytteet luovutetaan pääsääntöisesti poliisille (97 %) säilytettäväksi. Vapaamuotoisessa vastauksessa tuodaan kuitenkin esiin, että säilytyspaikka riippuu näytteenotosta päättäneestä tahosta. Runsas yksi prosentti kysymykseen vastanneista ilmoittaa, että liikennejuopumusepäilyä koskevat näytteet säilytetään kuten tavalliset laboratorionäytteet.

Noin 90 % vastanneista ilmoittaa, että liikennejuopumukseen liittyvien näytteiden säilyttämisaikaa ei ole määritetty ohjeistuksessa, vastaavasti 10 % vastaajista ilmoitti, että yksiköllä on ohje asiasta.

Liikennejuopumusepäilyihin liittyviä näytteitä säilytetään pääsääntöisesti (90 %) alle kuukausi niitä ottaneissa toimipisteissä. Noin viisi prosenttia vastaajista ilmoittaa, että näytteitä säilytetään 1-6 kuukautta, 2,5 prosenttia vastaa, että näytteitä säily-

tetään 6-12 kuukautta ja vähän yli kaksi prosenttia ilmoittaa näytteitä säilytettävän vielä pidempään.

Liikennejuopumusepäilyihin liittyvät näytteet luovutetaan tavallisesti poliisille, jos rikosilmoitus on tehty (64 %). 33 % näytteiden luovutusta koskevaan kysymyksen vastanneista valitsi vaihtoehdon ”muuten, miten”. He tarkentavat vapaamuotoisessa vastauksessaan, että näytteet luovutetaan poikkeuksetta poliisille.

Näytteet hävitetään tavallisimmin (65 %) poliisilta saadun luvan perusteella. Koska näytteet annetaan vakiintuneen käytännön mukaan poliisille, terveydenhuollon toimipisteet osallistuvat harvoin näytteiden hävittämiseen. Vastaajista 24 % oli valinnut vastausvaihtoehdoksi ”muu peruste” – kohdan ja tarkentanut, että poliisi huolehtii säilytyksestä. Noin 6 % vastanneista ilmoittaa, että näytteiden hävitys tapahtuu sisäisten ohjeiden perusteella ja vastaavasti 6 % vastasi, että hävitys tapahtuu vakiintuneiden käytäntöjen perusteella.

Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset

Väkivaltarikosta epäiltäessä yleisimmin otettavia näytteitä ovat puhalluskoe (75 %) sekä veri- ja virtsanäytteet (46 %). Usein otetaan myös veritahrinäytteitä iholta ja vaatteista (38 %), tutkittavan henkilön vaatteet (36 %), hius- ja kynsinäytteitä (35 %), tahrinäytteitä (35 %) sekä huumeepikatestit (30 %). Noin 25 % vastaajista ilmoitti, että väkivaltarikostilanteissa voidaan ottaa myös posken limakalvonäyte DNA-tutkimusta varten. 14 % vastasi, että tilanteessa otetaan myös lääkeainepikatestit. Noin 35 % vastaajista oli valinnut ”muu, mikä” – vastausvaihtoehdon. Tarkennuksessa oli mainittu mm. valokuvat, huumeeseula ja myrkyverinäytteet. Kommenttien perusteella poliisi määrittelee, mitä testejä tilanteessa otetaan.

Suurin osa (65 %) vastaajista ilmoitti, että väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyviä näytteenottotilanteita on toimintayksikössä harvemmin kuin kuukausittain. Tarkennuksena oli arvioitu, että tapauksia on 0-10 vuodessa. Noin 22 % vastaajista arvioi, että väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyviä näytteenottotilanteita on kuukausittain, tarkemmin arvioituna 1-10 kuukaudessa. Noin 13 % vastaajista ilmoitti, että väkivaltarikoksiin liittyviä näytteenottoja on viikoittain, tarkemmin arvioituna 1-15 kertaa viikossa. Suuremmissa toimintayksiköissä näytteenottotilanteita arvioitiin olevan useammin. Suurimpien yksiköiden (n = 19) vastauksia tarkasteltaessa noin 20 % ilmoitti, että tapauksia on viikoittain ja 40 % ilmoitti, että niitä on kuukausittain.

Näytteenoton suorittaa tavallisimmin virkalääkäri (67 %) tai sairaanhoitaja (65 %). Myös ulkopuolinen päivystäjä (40 %), vuokralääkäri (35 %) ja laboratorion henkilökunta (32 %) ottavat näytteitä. Vapaamuotoisissa kommentteissa oli mainittu yhden kerran, että lähihoitaja tai lääkintävahtimestari ottaa näytteitä.

Väkivaltarikosepäilytilanteissa tutkittavan henkilöllisyys todetaan yleisimmin (53 %) henkilötodistuksesta. Noin 27 % vastasi, että poliisi varmistaa tutkittavien

henkilöllisyyden. Noin 9 % vastasi, että tutkittava ilmoittaa itse henkilöllisyytensä. Kommentteina kysymykseen saatiin, että käytännöt vaihtelevat ja tunnistus tehdään mahdollisuuksien mukaan.

Näytteiden merkitsemistä koskevassa kysymyksessä tiedusteltiin, mitä tietoja tutkittavasta henkilöstä merkitään hänestä otettuihin näytteisiin. Väkivalta- ja pahoinpitelytapauksissa otettuihin näytteisiin merkitään kaikki kysymyksessä esitetyt tiedot; tavallisimmin merkitään henkilötunnus (94 %), nimi (92 %), näytteenottopäivämäärä (90 %) ja kellonaika (79 %). Lisäksi näytteisiin merkitään usein, mitä on otettu näytteeksi (69 %) sekä tieto näytteen ottajasta (58 %). Näytteenottoa merkitään myös 64 %:ssa tapauksista. Lisäksi vastaajat kommentoivat, että puhalluskokeen tulos merkitään potilasasiakirjoihin.

37 % vastasi, että väkivaltarikosepäilyyn liittyviä näytteitä säilytetään kuten tavallisia laboratorionäytteitä. 35 % vastaajista ilmoitti, että näytteet säilytetään ”muuten”. Tarkennuksista ilmeni, että näytteet luovutetaan poliisille. Noin 28 % vastasi, että näytteet säilytetään lukitussa tilassa ennen niiden lähettämistä jatkotutkimukseen.

81 % vastasi, että näytteiden säilytysaikaa ei ole määritetty toimintayksikön ohjeistuksessa. Näytteiden säilytysajaksi ilmoitettiin yleisimmin (68 %) alle kuukausi. 14 % vastaajista arvioi, että säilytysaika on 1-6 kuukautta ja 16 % vastaajista ilmoitti, että näytteitä säilytetään 6-12 kuukautta. Yleisimmin näytteet luovutetaan poliisille (70 %). 20 % vastanneista valitsi näytteiden luovutusta koskevaan kysymykseen vaihtoehdon ”muuten, miten”. Suurin osa kommenteista sisälsi tiedon, että näytteet luovutetaan poliisille. Noin 9 % oli vastannut, että näytteet viedään säilytettäväksi, jos rikosilmoitusta ei ole tehty ja alle kaksi prosenttia vastasi, että otetut näytteet luovutetaan pyydettyä tutkittavalle henkilölle.

Näytteiden hävittämiseen liittyvässä kysymyksessä tiedusteltiin, millä perusteella otettuja näytteitä hävitetään. 51 %:ssa tapauksista otetut näytteet hävitetään poliisilta saadun luvan perusteella. Kysymykseen annettujen kommenttien perusteella hävittäminen tulee harvoin eteen terveydenhuollon toimintayksiköissä. Näytteet luovutetaan tavallisesti poliisille. 25 % vastaajista ilmoitti, että näytteet hävitetään toimintayksikössä vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti, 13 % vastasi, että heillä on käytössään toimintayksikön sisäiset ohjeet, joiden mukaan toimitaan. Noin 6 % vastasi, että näytteitä hävitetään tutkittavalta saadun luvan perusteella.

Myrkytys- ja huumaamistapaukset

Epäiltäessä myrkytystä tai huumaamista, yleisimmin otetaan veri- (77 %) ja virtsanäytteitä (82 %) sekä uloshengityksen alkoholikoe (72 %). Lisäksi otetaan huumeepikatestejä (49 %), mahan sisältöä näytteeksi (25 %) sekä lääkeainepikatesti (22 %).

71 % vastaajista ilmoitti, että toimintayksiköissä on myrkytys- ja huumaamistapauksia harvemmin kuin kuukausittain. Vastaavasti 15 % vastanneista arvioi, että

näitä tapauksia on omassa toimintayksikössä viikoittain. Noin 14 % vastanneista ilmoitti, että tapauksia on kuukausittain. Suuremmissa toimintayksiköissä tapauksia on selvästi useammin; tarkasteltaessa 22 suurimman toimintayksikön vastauksia 55 % arvioi, että myrkytys- ja huumaamistapauksia on viikoittain.

Myrkytys- ja huumaamistapauksia koskevat oikeuslääketieteelliset näytteet ottaa sairaanhoitaja (77 %), virkalääkäri (59 %) tai laboratorion henkilökunta (53 %). Myös ulkopuolinen päivystäjä (38 %) ja vuokralääkäri (30 %) ottavat näytteitä. Vapaamuotoisissa kommentteissa mainittiin kerran, että näytteitä ottaa lähihoitaja ja lääkintävahtimestari.

Tutkittavan henkilön henkilöllisyys todetaan tavallisimmin henkilötodistuksesta (54 %). 24 % vastaajista ilmoitti, että poliisi varmistaa henkilöllisyyden ja 12 % vastasi, että tutkittava itse ilmoittaa henkilöllisyytensä. Vapaamuotoisten vastausten mukaan tilanteissa ja käytännöissä on vaihtelua. On myös mahdollista, että henkilöä ei aina tunnisteta.

Näytteiden merkitsemistä koskevassa kysymyksessä tiedusteltiin, mitä tietoja tutkittavasta henkilöstä merkitään hänestä otettuihin näytteisiin. Vastausten perusteella näytteisiin merkitään kaikki kysymyksessä esitetyt tiedot; tavallisimmin merkitään henkilötunnus (97 %), nimi (96 %), näytteenottopäivämäärä (96 %) ja kellon-aika (89 %). Lisäksi näytteisiin merkitään usein, mitä on otettu näytteeksi (72 %) sekä tieto näytteen ottajasta (58 %). Usein merkitään myös näytteenottoa (55 %). Lisäksi vastaajat kommentoivat, että edellä mainittujen tietojen lisäksi merkitään, miten näytteenottoa on puhdistettu.

Näytteet säilytetään tavallisimmin kuten tavalliset laboratorionäytteet (66 %). 20 % vastasi, että näytteet säilytetään lukitussa tilassa ennen niiden jatkotutkimukseen lähettämistä. Yleisin kysymykseen saatu kommentti oli, että näytteet luovutetaan poliisille, näin ollen niitä ei säilytetä toimintayksikössä.

Myrkytys- ja huumaamisepäilyihin liittyvien näytteiden säilytyksestä ei tavallisesti ole käytettävissä toimintayksikön sisäistä ohjetta. 20 % vastasi, että asiasta on olemassa ohjeistus.

Näytteitä säilytetään tavallisimmin toimintayksiköissä alle kuukausi. Näin vastasi 74 % kysymykseen vastanneista. 15 % vastanneista arvioi, että näytteitä säilytetään 1-6 kuukautta ja noin 9 % arvioi, että niitä säilytetään 6-12 kuukautta. Noin 2 % arvioi, että näytteitä säilytetään pidempään kuin vuoden.

Näytteet luovutetaan tavallisimmin poliisille (59 %), jos rikosilmoitus on tehty. Myös ”muuten, miten” kohdan valinneet (25 %) kommentoivat usein, että näytteet luovutetaan poliisille. Lisäksi mainittiin, että näytteet lähetetään laboratorioon, joka huolehtii näytteistä.

Puolet vastasi, että näytteiden hävittäminen tapahtuu poliisilta saadun luvan perusteella. Niitä hävitetään myös toimintayksikön vakiintuneen käytännön mukaisesti (25 %) ja olemassa olevien sisäisten ohjeiden perusteella (15 %). Vapaamuotoisten

vastausten mukaan laboratorio huolehtii joissain tapauksissa näytteistä, lisäksi ohjeet säilyttämiseen ja hävittämiseen saatetaan kysyä poliisilta.

Työtaturmat

Työtaturmaan joutuneilta henkilöiltä tutkitaan tavallisesti uloshengityksen alkoholi (77 %) ja otetaan verinäytteitä (53 %). Lisäksi voidaan ottaa virtsanäytteitä (38 %), huumepikatestejä (28 %) sekä lääkeainepikatestejä (18 %). Vapaamuotoisissa kommentteissa tuotiin esiin, että usein työtaturmaan liittyen ei oteta mitään näytteitä ja asiassa toimitaan tilanteen mukaan ilman ohjeistusta. Lisäksi mainittiin häkätutkimus.

Työtaturmiin liittyviä näytteenottotilanteita on harvoin toimintayksiköissä. 76 % vastaajista arvioi, että niitä on harvemmin kuin kuukausittain. 22 % arvioi, että tapauksia on kuukausittain ja vain noin 2,5 % vastasi niitä olevan viikoittain.

Tavallisimmin näytteet ottaa sairaanhoitaja (69 %), virkalääkäri (63 %) tai laboratorion henkilökunta (60 %). Näytteitä ottavat myös ulkopuolinen päivystäjä (37 %) ja vuokralääkäri (32 %). Yksi vastaaja toi esiin, että näytteitä ottaa myös lähihoitaja.

Työtaturmatilanteissa tutkittavan henkilöllisyys todetaan yleisesti henkilötodistuksesta (70 %). 24 % vastaa, että tutkittava ilmoittaa itse henkilöllisyytensä.

Vastausten perusteella otettuihin näytteisiin merkitään kaikki kysymyksessä vaihtoehtoina esitetyt tiedot; tavallisimmin merkitään henkilötunnus (94 %), nimi (90 %), näytteenottopäivämäärä (92 %) ja kellonaika (90 %). Lisäksi näytteisiin merkitään usein, mitä on otettu näytteeksi (67 %) sekä tieto näytteen ottajasta (62 %). Näytteenotto kohta merkitään myös usein (54 %). Lisäksi vastaajat kommentoivat, että puhalluskokeen tulos merkitään potilasasiakirjoihin.

Työtaturmia koskevat näytteet säilytetään tavallisimmin, kuten tavalliset laboratorionäytteet (71 % vastasi näin). 12 % vastasi, että näytteet säilytetään lukitussa tilassa ennen niiden lähettämistä jatkotutkimukseen. Kommenttikenttään vastaajat olivat kirjanneet, että näytteitä ei säilytetä tai että ne lähetetään keskussairaalaan.

Työtaturmia koskevien näytteiden säilytysaika ei useinkaan ole määritelty toimintayksikön sisäisessä ohjeistuksessa. Näin vastasi 78 % kysymykseen vastanneista.

Näytteitä säilytetään tavallisesti alle kuukausi (78 %). 14 % vastasi, että näytteitä säilytetään 1-6 kuukautta ja 5 % että niitä säilytetään 6-12 kuukautta. Lähes 3 % vastaajista arvioi, että näytteitä säilytetään pidempään kuin vuoden.

Näytteet luovutetaan tavallisimmin poliisille, jos asiasta on tehty rikosilmoitus (56 %). 15 % vastaajista valitsi vastausvaihtoehdon, että näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty. 27 % vastasi, että näytteet luovutetaan muuten kuin vaihtoehdoissa esitetyillä tavoilla. Kommenttien mukaan näytteet lähetetään laboratorioon ja analysoidaan heti. Laboratoriot huolehtivat näytteistä.

Vastaajien mukaan näytteet hävitetään tavallisimmin poliisilta saadun luvan perusteella (37 %) ja toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti (35 %). Noin 19 % vastasi, että käytössä ovat sisäiset ohjeet, joihin perustuen näytteiden hävitys tapahtuu. Muu peruste -kohtaan (14 %) kommentoitiin muun muassa, että ohjeistus kysytään poliisilta.

Työsuojelutapaukset

Työsuojeluun liittyvissä tilanteissa otetaan yleisimmin uloshengityksen alkoholikoe (73 %). Tavallisesti otetaan myös veri- (65 %) ja virtsanäytteitä (54 %) sekä huume- (38 %) ja lääkeainepikatestit (27 %). Muina tutkimuksina mainittiin huumeuseula. Lisäksi kysymystä kommentoitiin, että näytteet otetaan tarvittaessa työterveys-huollossa.

Näytteenottotilanteita on kaikkien vastaajien mukaan harvemmin kuin kuukausittain. Tarkemmin arvioituna tapauksia on vastaajien mukaan 1- 15 vuodessa.

Näytteitä ottaa virkalääkäri (69 %), sairaanhoitaja (63 %) tai laboratorion henkilökunta (53 %). Näytteitä ottavat myös ulkopuolinen päivystäjä (37 %) ja vuokralääkäri (32 %). Yksi vastaaja toi esiin, että näytteitä ottavat myös esimiehet.

Työsuojelutilanteissa tutkittavan henkilöllisyys todetaan tavallisimmin henkilötodistuksesta (67 %). 22 % vastasi, että tutkittava ilmoittaa itse henkilöllisyytensä. 11 % vastasi, että henkilöllisyys todetaan muulla tavalla, kommentina tavallisin oli, että asiakkaan henkilöllisyys on tiedossa.

Vastausten perusteella otettuihin näytteisiin merkitään kaikki kysymyksessä vaihtoehtoina esitetyt tiedot; tavallisimmin merkitään henkilötunnus (93 %), nimi (93 %), näytteenottopäivämäärä (96 %) ja kellonaika (89 %). Lisäksi näytteisiin merkitään usein, mitä on otettu näytteeksi (71 %) sekä tieto näytteen ottajasta (73 %). Usein merkitään myös näytteenotto kohta (67 %).

Työsuojeluun liittyvät näytteet säilytetään tavallisesti kuten tavalliset laboratorionäytteet. 68 % valitsi tämän vastausvaihtoehdon. 23 % vastasi, että näytteitä säilytetään lukitussa tilassa ennen niiden lähettämistä jatkotutkimuksiin. Lisäkommenttikenttään oli kirjattu, että näytteet lähetetään tai annetaan poliisille. Näytteiden säilytysaikaa ei ole yleensä määritetty toimintayksikön sisäisessä ohjeessa (82 %).

Työsuojelua koskevia näytteitä säilytetään tavallisimmin ne ottaneessa toimipisteessä alle kuukauden (81 %). 10 %:n mukaan näytteitä säilytetään 1-6 kuukautta ja 6 %:n mukaan 6-12 kuukautta. Noin kolme prosenttia vastasi, että näytteitä säilytetään pidempään kuin 12 kuukautta.

61 % vastasi, että näytteet luovutetaan poliisille, mikäli rikosilmoitus on tehty. 21 % vastasi, että näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty. 3 % vastanneista toi esiin, että näytteet voidaan luovuttaa tutkittavalle henkilölle pyydettyä. Saatujen kommenttien mukaan näytteitä luovutetaan poliisille, työterveys-huoltoon ja tutkimuslaboratorioon.

Näytteet hävitetään yleensä toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen (36 %) ja poliisilta saadun luvan perusteella (36 %). Hävittäminen voi tapahtua myös toimintayksikön sisäisen ohjeistuksen mukaisesti (17 %).

Kuolleesta henkilöstä otettavat näytteet

19 % vastanneista ilmoitti, että toimintayksikössä otetaan näytteitä kuolleista henkilöistä. Näytteenotto voi tapahtua poliisin (95 %), lastenvalvojan (55 %), tuomioistuimen (40 %), terveydenhuollon toimintayksikön (35 %) tai omaisen (15 %) aloitteesta tai määräyksellä.

Kuolleesta henkilöstä otetaan tavallisimmin verinäytteitä (89 %). Lisäksi otetaan kudokset (biopsia /kudospala) (44 %), tutkittavan henkilön vaatteet (33 %), tahranäytteitä (33 %), veritahranäytteitä (33 %) sekä silmän lasiaisnäytteitä (11 %).

Näytteenottotilanteita on harvoin, 90 % kysymykseen vastanneista arvioi, että näytteitä otetaan harvemmin kuin kuukausittain, tarkemmin arvioituna 0-7 kertaa vuodessa. 10 % vastaajista arvioi, että kuolleesta henkilöstä otetaan näytteitä kuukausittain.

Näytteenotto ja vastaukset kuolleesta henkilöstä kirjataan yleisesti potilasasiakirjoihin (89 %). Näytteet ottaa virkalääkäri (95 %), vuokralääkäri (42 %) tai ulkopuolinen päivystäjä (42 %). Näytteitä ottavat myös laboratorion henkilökunta (26 %) sekä sairaanhoitajat (21 %).

Tavallisimmin poliisi varmistaa vainajan henkilöllisyyden (53 %). Henkilöllisyys voidaan myös todeta henkilötodistuksesta (26 %). 21 % vastasi, että henkilöllisyyttä ei varmisteta, mikäli henkilö on ennestään tunnettu.

Vastausten perusteella otettuihin näytteisiin merkitään kaikki kysymyksessä vaihtoehtoina esitetyt tiedot; tavallisimmin merkitään henkilötunnus (100 %), nimi (100 %), näytteenotto-päivämäärä (95 %) ja kellonaika (95 %). Lisäksi näytteisiin merkitään usein, mitä on otettu näytteeksi (89 %) sekä tieto näytteen ottajasta (84 %). Usein merkitään myös näytteenotto-kohta (79 %).

Näytteet säilytetään tavallisesti lukitussa tilassa ennen niiden lähettämistä jatko-tutkimukseen (50 %). 39 % vastasi, että näytteet säilytetään, kuten tavalliset laboratorionäytteet. 11 % vastasi, että näytteitä säilytetään muulla tavalla ja tarkensi, että poliisi ottaa näytteet haltuunsa välittömästi. Isyysverinäytteitä koskien kommentoitiin, että ne postitetaan heti.

Näytteiden säilytysajasta ei tavallisesti ole ohjeistettu toimintayksikön sisäisessä ohjeistuksessa (76 %).

Kuolleista henkilöistä otettuja näytteitä säilytetään tavallisesti alle yksi kuukausi (62 %). 15 % vastasi, että näytteitä säilytetään 1-6 kuukautta ja 8 % ilmoitti säilytysajan pituudeksi 6-12 kuukautta. 15 % ilmoitti, että näytteitä säilytetään pidempään.

Näytteet hävitetään pääsääntöisesti poliisilta saadun luvan perusteella (60 %). Niitä voidaan hävittää myös toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti

(20 %) tai sisäisten ohjeiden perusteella (13 %). Kysymykseen saatiin yksi vapaa-muotoinen kommentti, jossa mainitaan laboratorion huolehtivan näytteiden hävittämisestä.

Oikeuslääketieteellistä näytteenottoa koskeva ohjeistus

Kyselyllä selvitettiin, mitä valtakunnallisia viranomaisohjeita toimintayksikössä tai organisaatiossa on käytössä oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta ja onko toimintayksiköissä laadittu paikallisia kirjallisia ohjeita oikeuslääketieteelliseen näytteenottoon ja näytteiden säilytykseen liittyen. Lisäksi pyydettiin ohjeista vastaavan henkilön yhteystietoja myöhempää yhteydenottoa varten. Yhteyshenkilöitä lähestyttiin sähköpostiviestillä, jossa pyydettiin toimittamaan yksikössä paikallisesti laadittuja kirjallisia ohjeita työryhmän käyttöön taustamateriaaliksi valtakunnallisten ohjeiden valmisteluun.

Valtakunnallisia ohjeita koskevassa monivalintakysymyksessä selvitettiin, onko toimintayksikössä käytössä seuraavat viranomaisohjeet: SETU-pakkaus (seksuaalirikosnäytteenottopakkaus), RAP-ohjeistus (Raiskatun akuuttiapu, Seksuaalista väkivaltaa kokeneen tutkimus ja hoito), poliisin päihdetutkimus-pakkauksen ohje tai jokin muu poliisin ohje. Lisäksi avoimella kysymyksellä selvitettiin muita toimintayksikössä käytössä olevia ohjeita.

SETU-pakkausta pidettiin keskeisenä ohjeena ja välineenä. Pääsääntöisesti toimitaan poliisin tuoman näytepakkauksen ja ohjeistuksen mukaisesti. SETU-pakkausta ilmoitti käyttävänsä 75 % vastaajista ja RAP-ohjeistusta (Raiskatun akuuttiapu) 45 % vastaajista. Poliisin päihdetutkimuspakkauksen ohje oli käytössä 83 %:lla toimintayksiköistä.

Vähän yli kymmenellä prosentilla vastaajista oli käytössään muita valtakunnallisesti laadittuja ohjeita, joista mainittiin poliisin tyrmäystippaohje kentälle, pahoinpitely ja kehokarttalomake (PAKE-lomake) sekä Terveysportin lääkärin käsikirjan seuraavat ohjeet: lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistus ja hoito, raiskauksen uhrin tutkiminen ja hoito, myrkytyspotilaan hoito sekä päihdemyrkytykset. Lisäksi mainittiin THL:n ohje oikeusgeneettisten isyystutkimusten näytteenotosta.

39 % vastaajista ilmoitti, että heillä on käytössään paikallisesti laadittuja kirjallisia ohjeita. Monivalintakysymyksellä selvitettiin, mistä eri näytteenottotilanteista ohjeita on laadittu. Valittavina vaihtoehtona olivat seuraaviin tapauksiin liittyvät ohjeet: seksuaalirikostapaukset, väkivalta – ja pahoinpitelytapaukset, liikennejuopumukset, huumaamistapaukset, myrkytystapaukset, työtaturmat, työsuojeluun liittyvät tapaukset, isyyden määrittelyt, kuolleesta henkilöstä otettavat näytteet sekä avoimena vastauksena muista näytteenottotilanteista laaditut ohjeet. Eniten paikallisesti laadittuja ohjeita ilmoitettiin olevan seksuaalirikostapauksista. Paikallisia ohjeita oli laadittu myös väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin, liikennejuopumuksiin ja myrkytystapauksiin liittyen.

Avoim palaute

Kyselyn lopussa vastaajilla oli mahdollisuus antaa palautetta oikeuslääketieteellisestä näytteiden otosta avoimen palautteen muodossa. 48 vastaajaa vastasi tähän kysymykseen. Palautetta annettiin kyselyn toteuttamiseen liittyen muun muassa siitä, että kysely koettiin liian laajaksi ja vastaamisaika vastaavasti liian lyhyeksi. Lisäksi vastaajat kokivat, että kyselyyn perehtyminen ja vastaaminen olisi vaatinut keskustelua muiden päivystyksen toimijoiden kanssa.

Avoimissa palautteissa toistettiin myös yksittäisten kysymysten vastauksissa esiin tuotua seikkaa, jonka mukaan usein näytteenottoa vaativat asiat hoidetaan sairaaloiden päivystyspoliklinikoilla ja terveystieteisiin tulee vain poliisin kanssa yhteistyössä tehtävät tutkimukset ja näytteenotot. Terveystieteissä virka-aikana oikeuslääketieteellisiä näytteenottotapauksia on vähän, joten osaamista näytteenotosta ja säilyttämisestä ei synny. Asiaa pidettiin erittäin tärkeänä ja valtakunnallisia ohjeita eri tilanteisiin tarpeellisina.

Lisäksi yhdessä palautteessa nostettiin esiin keskeinen kysymys koskien ostopalvelulääkäreiden toimintaa kyseisissä tilanteissa. Terveystieteiden toimintayksiköissä vallitsee epätietoisuus, voiko ostopalvelulääkäri, joka ei ole virassa, tehdä oikeuslääkintään liittyviä tutkimuksia, ja käyttääkö hän julkista valtaa. Ei ole myöskään tiedossa, onko ostopalvelulääkäriin laatimilla lausunnoilla juridista painoarvoa.

Kysely oikeuslääketieteellisestä näytteenotosta ja näytteiden säilytyskäytännöistä terveydenhuollon toimintayksiköissä ohjeistamistarpeen kartoittamiseksi

Arvoisa vastaanottaja,

Oikeuslääkintä siirtyi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen järjestettäväksi vuoden 2010 alussa. Oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisen ja asianmukaisen säilyttämisen tavat vaihtelevat valtakunnallisesti ja toimintayksiköittäin. Kyseessä ovat perusterveydenhuollon tai erikoissairaanhoidon päivystysyksiköissä esimerkiksi seksuaalisen tai muun väkivallan uhreista otetut näytteet.

THL:n pääjohtaja on asettanut päätöksellään oikeuslääketieteellinen näytteenotto -työryhmän, jossa on jäsenenä eri viranomais- ja toimijatahojen edustajia. Työryhmän tehtävänä on selvittää, kartoittaa ja laatia yhteenvedo nykyisistä käytännöistä oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa ja laatia valtakunnalliset ohjeet yhtenäisiksi menettelytavoiksi.

Tällä kyselyllä kartoitetaan nykyisiä menettelytapoja oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa ja näytteiden säilyttämisessä. Kyselyllä kartoitetaan myös, onko toimintayksiköissä laadittu asiaa koskevia paikallisia ohjeita. Kysely on olennainen osa nykykäytäntöjen selvitystä. Selvitystyön tulosten perusteella työstetään uudet yhtenäiset ohjeet menettelytavoiksi oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa. Tietoa selvitystyön tuloksista sekä uusi ohjeistus julkaistaan THL:n oikeuslääkinnän verkkosivustolla osoitteessa www.thl.fi/oikeuslaakinta.

Pyydämme teitä vastaamaan kyselyyn 3.5.2013 mennessä. Vastaaminen vie aikaa noin 20 minuuttia.

[Kyselylomakkeelle](#)

Lisätietoja antavat tarvittaessa ylilääkäri Riitta Kauppila p. 029 524 7570, riitta.kauppila@thl.fi, oikeuslääkäri Antti Virtanen p. 029 524 7577, antti.virtanen@thl.fi ja projektikoordinaattori Virpi Honkanen p. 029 524 7550, virpi.honkanen@thl.fi (webropolin käytännön toimivuus) .

Helsingissä 17.4.2013

Yljohtajan sijainen

Markku Pekuri ^{ne}

Yksikön päällikkö

Riitta Kauppila

www.thl.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos • Institutet för hälsa och välfärd • National Institute for Health and Welfare
Mannerheimintie 166, Helsinki, Finland PL/PB/P O Box 30 FI-00271 Helsinki, puh/tei +353 29 524 6000

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Oikeuslääketieteellinen näytteenotto ja näytteiden säilytyskäytännöt terveydenhuollon toimintayksiköissä

Tällä kyselyllä kartoitetaan nykyisiä menettelytapoja oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa ja näytteiden säilyttämisessä sekä kartoitetaan onko toimintayksiköissä laadittu asiaa koskevia paikallisia ohjeita.

Tässä kyselyssä oikeuslääketieteellisillä näytteillä tarkoitetaan biologisia näytteitä, joita otetaan mm. erityyppisissä rikosepäilytapauksissa rikoksen uhrista tai epäillystä tekijästä sekä tilanteissa, joissa tutkimuksella voi tutkittavalle tai muulle osalliselle olla oikeudellista merkitystä. Kyseessä ovat perusterveydenhuollon tai erikoissairaanhoidon päivystysyksiköissä esimerkiksi seksuaalisen tai muun väkivallan uhreista otetut näytteet.

Kysely on jaoteltu eri tyyppisissä tilanteissa otettaviin oikeuslääketieteellisiin näytteisiin, ja niihin liittyviin menettelytapoihin. Kyseisiä tapauksia ovat seksuaalirikostapaukset, liikennejuopumusepäilyt, väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset, myrkytys- ja huumausainetapaukset, työtapaturmat, työsuojeluun liittyvät tapaukset sekä kuolleesta henkilöstä otettavat näytteet.

Kysely on olennainen osa nykykäytäntöjen selvitystä. Selvitystyön tulosten perusteella työstetään uudet yhtenäiset ohjeet menettelytavoiksi oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa.

Pyydämme teitä vastaamaan kyselyyn **3.5.2013 mennessä**. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 20 min.

Lisätietoja antavat tarvittaessa:

ylilääkäri Riitta Kauppila p. 029 524 7570, riitta.kauppila@thl.fi

oikeuslääkäri Antti Virtanen p. 029 524 7577, antti.virtanen@thl.fi

projektikoordinaattori Virpi Honkanen p. 029 524 7550, virpi.honkanen@thl.fi (webropolin tekninen toimivuus)

Vastaajan yhteystiedot

1. Yhteystietoja toimintayksiköstä ja vastaajasta

Yritys / Organisaatio

Toimintayksikkö ja/tai osasto

Kunta

Vastaajan nimi

Ammattinimike tai virka-asema

Puhelinnumero

Sähköposti

Näytteenottokäytännöt

2. Valitkaa alla olevista vaihtoehtoista ne tilanteet, jolloin toimintayksikössänne otetaan oikeuslääketieteellisiä näytteitä?

- Poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen virka-apupyynnöstä
- Potilaan/tutkittavan omasta pyynnöstä
- Terveydenhuollon toimintayksikön omasta aloitteesta
- Oikeuslääketieteellisiä näytteitä ei oteta, tarkenna?

Näytteenottokäytännöt

Kysymykset 3-7 koskevat yleisiä näytteenottokäytäntöjä toimintayksikössänne.

3. Valitkaa alla olevista vaihtoehtoista ne tapaukset, jolloin toimintayksikössänne otetaan näytteitä poliisin virka-apupyynnönä?

- Seksuaalirikostapaukset
- Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset
- Liikennejuopumukset
- Huumaamistapaukset
- Myrkytystapaukset
- Työtaturmat
- Työsuojeluun liittyvät tapaukset
- Kuolleesta henkilöstä otettavat näytteet
- Isyyden määritykset
- Muu tilanne, mikä?

4. Valitkaa alla olevista vaihtoehtoista ne tapaukset, jolloin oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan tutkittavan henkilön omasta pyynnöstä?

- Seksuaalirikostapaukset

- Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset
- Liikennejuopumukset
- Huumaamistapaukset
- Myrkytystapaukset
- Työtaturmat
- Työsuojeluun liittyvät tapaukset
- Isyyden määritykset
- Muu tilanne, mikä?

5. Valitkaa alla olevista vaihtoehtoista ne tapaukset, jolloin oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan terveydenhuollon toimintayksikön omasta aloitteesta?

- Seksuaalirikostapaukset
- Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset
- Liikennejuopumukset
- Huumaamistapaukset
- Myrkytystapaukset
- Työtaturmat
- Työsuojeluun liittyvät tapaukset
- Kuolleesta henkilöstä otettavat näytteet
- Muu tilanne, mikä?

6. Valitkaa alla olevista vaihtoehtoista ne tapaukset, jolloin toimintayksikössänne otetaan näytteitä tajuttomasta henkilöstä?

- Seksuaalirikostapaukset
- Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset
- Liikennejuopumukset
- Huumaamistapaukset
- Myrkytystapaukset
- Työtaturmat
- Työsuojeluun liittyvät tapaukset
- DNA-tutkimukset
- Muu tilanne, mikä?

7. Mikäli toimintayksikössänne otetaan näytteitä tajuttomasta henkilöstä, kirjataanko näytteenotto ja vastaukset potilasasiakirjoihin?

- Kyllä
- Ei

- Tapauskohtaisesti, tarkenna

Seksuaalirikostapaukset

Kysymykset 8-20 koskevat seksuaalirikosepäilytilanteissa otettavia näytteitä ja menettelytapoja.

8. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista näytteet, joita toimintayksikössänne otetaan epäiltäessä seksuaalirikosta?

- Tutkittavan henkilön vaatteet
- Hiusten ja häpykarvojen kampausnäytteet
- Kynsinäytteet
- Siemennestenäytteet (ruumiin aukot)
- Tahranäytteet (iho, vaatteet)
- Veritahranäytteet (iho, vaatteet)
- Verinäytteet
- Virtsanäytteet
- Sukupuolitautinäytteet
- Hepatiitti- ja hiv-näytteet
- Lääkeainepikatesti
- Huumeepikatestit
- Muu, mikä?

9. Kuinka usein ja kuinka paljon seksuaalirikostapauksiin liittyviä näytteenottotilanteita toimintayksikössänne on, arvioikaa tapausten lukumäärä?

- Viikottain. Kpl
- Kuukausittain. Kpl
- Harvemmin.
Kpl/vuosi

10. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista mitä testejä toimintayksikössänne tehdään seksuaalirikostapauksessa tutkittavalle henkilölle?

- Puhalluskoe
- Huumeepikatestejä
- Lääkeainepikatesti
- Muuta, mitä?

11. Mitkä terveydenhuollon ammattihenkilöt ottavat seksuaalirikostapauksiin liittyviä näytteitä

toimintayksikössänne?

- Virkalääkäri
- Vuokralääkäri
- Ulkopuolinen päivystäjä
- Sairaanhoitaja
- Laboratorion henkilökunta
- Muu terveydenhuollon ammattihenkilö,
- mikä?

12. Miten tutkittavan henkilön henkilöllisyys todetaan toimintayksikössänne?

- Tutkittava ilmoittaa henkilöllisyytensä
- Henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta
- Poliisi varmistaa henkilöllisyyden
- Muuten,
- miten?

13. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista ne tiedot jotka toimintayksikössänne merkitään tutkittavasta henkilöstä otettuihin näytteisiin?

- Nimi
- Henkilötunnus
- Näytteenottaja
- Näytteenottopäivämäärä
- Näytteenoton kellonaika
- Näytekuvaus (mitä on otettu näytteeksi)
- Näytteenottokohta
- Muuta, mitä?

14. Miten seksuaalirikostapauksiin liittyvät näytteet säilytetään toimintayksikössänne?

- Luovutetaan poliisille
- Kuten tavalliset laboratorionäytteet
- Lukitussa tilassa ennen niiden jatkotutkimukseen lähettämistä
- Muuten,
- miten?

15. Miten toimintayksikössänne menetellään tutkittavalta henkilöltä talteen otettuja vaatteiden suhteen?

- Säilytetään lukitussa tilassa
- Luovutetaan omaisille

- Luovutetaan henkilölle itselleen
- Luovutetaan poliisille
- Hävitetään

Muuten,
 • miten?

16. Kuinka kauan talteen otettuja vaatteita säilytetään toimintayksikössä?

- Alle 1 kk
- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

17. Onko näyttöjen ja vaatteiden säilytysaika määritelty toimintayksikkönne ohjeistuksessa?

- Kyllä
- Ei
- Muuta, mitä?

18. Kuinka kauan seksuaalirikostapauksiin liittyviä näytteitä säilytetään toimintayksikössä?

- Alle 1 kk
- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

19. Miten toimintayksikössä menetellään seksuaalirikostapauksiin liittyvien näyttöjen luovuttamisessa?

- Näytteet luovutetaan poliisille jos rikosilmoitus on tehty
  - Näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty
  - Näytteet luovutetaan pyydettäessä tutkittavalle henkilölle
- Muuten,
 • miten?

20. Millä perusteella kyseiset näytteet hävitetään toimintayksikössä?

- Sisäisten ohjeiden perusteella
- Tutkittavalta saadun luvan perusteella
- Toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti
- Poliisilta saadun luvan perusteella
- Muu peruste?

Liikennejuopumusepäilyt

Kysymykset 21-30 koskevat liikennejuopumusepäilytilanteissa otettavia näytteitä ja menettelytapoja.

21. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista näytteet joita toimintayksikössänne otetaan epäiltäessä liikennejuopumusta?

- Verinäytteet
- Virtsanäytteet
- Puhalluskoe
- Lääkeainepikatesti
- Huumeepikatesti

• Muu, mikä?

22. Kuinka usein ja kuinka paljon liikennejuopumusepäilyihin liittyviä näytteenottotilanteita toimintayksikössänne on, arvioi tapausten lukumäärä?

- Viikottain. Kpl
- Kuukausittain. Kpl
- Harvemmin.
- Kpl/vuosi

23. Mitkä terveydenhuollon ammattihenkilöt ottavat liikennejuopumusepäilyihin liittyviä näytteitä toimintayksikössänne?

- Virkalääkäri
- Vuokralääkäri
- Ulkopuolinen päivystäjä
- Sairaanhoidtaja
- Laboratorion henkilökunta
- Muu terveydenhuollon ammattihenkilö,
- mikä?

24. Miten tutkittavan henkilön henkilöllisyys todetaan toimintayksikössänne?

- Tutkittava ilmoittaa henkilöllisyytensä
- Henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta
- Poliisi varmistaa henkilöllisyyden
- Muuten,
- miten?

25. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista ne tiedot jotka toimintayksikössänne merkitään tutkittavasta henkilöstä otettuihin näytteisiin?

- Nimi
- Henkilötunnus
- Näytteenottaja
- Näytteenottopäivämäärä
- Näytteenoton kellonaika
- Näytekuvaus (mitä on otettu näytteeksi)
- Näytteenotto kohta

• Muuta, mitä?

26. Miten liikennejuopumusepäilyihin liittyvät näytteet säilytetään toimintayksikössänne?

- Luovutetaan poliisille
- Kuten tavalliset laboratorionäytteet
- Lukitussa tilassa ennen niiden jatkotutkimukseen lähettämistä

• Muuten, miten?

27. Onko kyseisten näytteiden säilytysaika määritelty toimintayksikönne ohjeistuksessa?

- Kyllä
- Ei

28. Kuinka kauan liikennejuopumusepäilyihin liittyviä näytteitä säilytetään?

- Alle 1 kk
- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

29. Miten toimintayksikössänne menetellään liikennejuopumusepäilyihin liittyvien näytteiden luovuttamisessa?

- Näytteet luovutetaan poliisille jos rikosilmoitus on tehty
- Näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty
- Luovutetaan pyydettäessä tutkittavalle henkilölle

• Muuten, miten?

30. Millä perusteella kyseiset näytteet hävitetään toimintayksikössänne?

- Sisäisten ohjeiden perusteella
- Toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti
- Poliisilta saadun luvan perusteella
- Muu peruste?

Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset

Kysymykset 31-40 koskevat väkivallan uhreista otettavia näytteitä ja menettelytapoja.

31. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista näytteet, joita toimintayksikössä otetaan väkivaltarikosta epäiltäessä?

- Tutkittavan henkilön vaatteet
- Hius- ja kynsinäytteet
- Tahranäytteet (iho, vaatteet)
- Veritahranäytteet (iho, vaatteet)
- Veri- ja virtsanäytteet
- Posken limakalvonäyte DNA-tutkimukseen
- Puhalluskoe
- Huumeepikatestit
- Lääkeainepikatesti
- Muu, mikä?

32. Kuinka usein ja kuinka paljon väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyviä näytteenottolanteita toimintayksikössä on, arvioikaa myös tapausten määrä?

- Viikottain. Kpl
- Kuukausittain. Kpl
- Harvemmin.
- Kpl/vuosi

33. Mitkä terveydenhuollon ammattihenkilöt ottavat väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyviä näytteitä toimintayksikössä?

- Virkalääkäri
- Vuokralääkäri
- Ulkopuolinen päivystäjä
- Sairaanhoitaja
- Laboratorion henkilökunta
- Muu terveydenhuollon ammattihenkilö,
- mikä?

34. Miten tutkittavan henkilön henkilöllisyys todetaan toimintayksikössä?

- Tutkittava ilmoittaa henkilöllisyytensä
- Henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta
- Poliisi varmistaa henkilöllisyyden

Muuten,
• miten?

35. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista ne tiedot jotka toimintayksikössä merkitään tutkittavasta henkilöstä otettuihin näytteisiin?

- Nimi
- Henkilötunnus
- Näytteenottaja
- Näytteenottopäivämäärä
- Näytteenoton kellonaika
- Näytekuvaus (mitä on otettu näytteeksi)
- Näytteenottokohta

• Muuta, mitä?

36. Miten väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyvät näytteet säilytetään toimintayksikössä?

- Kuten tavalliset laboratorionäytteet
- Lukitussa tilassa ennen niiden jatkotutkimukseen lähettämistä

Muuten,
• miten?

37. Onko kyseisten näytteiden säilytysaika määritelty toimintayksikönne ohjeistuksessa?

- Kyllä
- Ei

38. Kuinka kauan väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyviä näytteitä säilytetään?

- Alle 1 kk
- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

39. Miten toimintayksikössä menetellään väkivalta- ja pahoinpitelytapauksiin liittyvien näytteiden luovuttamisessa?

- Näytteet luovutetaan poliisille jos rikosilmoitus on tehty
- Näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty
- Luovutetaan pyydettäessä tutkittavalle henkilölle

Muuten,
• miten?

40. Millä perusteella kyseisiä näytteitä hävitetään toimintayksikössä?

- Sisäisten ohjeiden perusteella
- Tutkittavalta saadun luvan perusteella
- Toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti
- Poliisilta saadun luvan perusteella

• Muu peruste?

Myrkytys- ja huumaamistapaukset

Kysymykset 41- 50 koskevat myrkytys- ja huumaamistapauksissa otettavia näytteitä ja menettelytapoja.

41. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista näytteet, joita toimintayksikössä otetaan myrkytys- ja huumaamistapauksissa?

- Verinäytteet
- Virtsanäytteet
- Mahan sisältö
- Uloshengityksen alkoholi
- Lääkeainepikatesti
- Huumepikatestit

• Muu, mikä?

42. Kuinka usein ja kuinka paljon myrkytys- ja huumaamistapauksiin liittyviä näyteenottotilanteita toimintayksikössä on, arvioikaa myös tapausten lukumäärä?

- Viikottain. Kpl
- Kuukausittain. Kpl
- Harvemmin.
• Kpl/vuosi

43. Mitkä terveydenhuollon ammattihenkilöt ottavat myrkytys- ja huumaamistapauksiin liittyviä näytteitä toimintayksikössä?

- Virkalääkäri

- Vuokralääkäri
- Ulkopuolinen päivystäjä
- Sairaanhoitaja
- Laboratorion henkilökunta
- Muu terveydenhuollon ammattihenkilö,
- mikä?

44. Miten tutkittavan henkilön henkilöllisyys todetaan toimintayksikössä?

- Tutkittava ilmoittaa henkilöllisyytensä
- Henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta
- Poliisi varmistaa henkilöllisyyden
- Muuten,
- miten?

45. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista ne tiedot jotka toimintayksikössä merkitään tutkittavasta henkilöstä otettuihin näytteisiin?

- Nimi
- Henkilötunnus
- Näytteenottaja
- Näytteenottopäivämäärä
- Näytteenoton kellonaika
- Näytekuvaus (mitä on otettu näytteeksi)
- Näytteenotto kohta
- Muuta, mitä?

46. Miten myrkytys- ja huumaamistapauksiin liittyvät näytteet säilytetään toimintayksikössä?

- Kuten tavalliset laboratorionäytteet
- Lukitussa tilassa ennen niiden jatkokutkimukseen lähettämistä
- Muuten,
- miten?

47. Onko kyseisten näytteiden säilytysaika määritelty toimintayksikönne ohjeistuksessa?

- Kyllä
- Ei

48. Kuinka kauan myrkytys- ja huumaamistapauksiin liittyviä näytteitä säilytetään toimintayksikössä?

- Alle 1 kk

- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

49. Miten toimintayksikössäsi menetellään myrkytys- ja huumaamistapauksiin liittyvien näytteiden luovuttamisessa?

- Näytteet luovutetaan poliisille jos rikosilmoitus on tehty
- Näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty
- Näytteet luovutetaan pyydettyä tutkittavalle henkilölle

- Muuten, miten?

50. Millä perusteella kyseisiä näytteitä hävitetään toimintayksikössäsi?

- Sisäisten ohjeiden perusteella
- Tutkittavalta saadun luvan perusteella
- Toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti
- Poliisilta saadun luvan perusteella

- Muu peruste?

Työtaturmat

Kysymykset 51- 60 koskevat työtaturmaan joutuneista henkilöistä otettavia näytteitä ja menettelytapoja.

51. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista näytteet, joita toimintayksikössäsi otetaan työtaturmaan joutuneista henkilöistä?

- Verinäytteet
- Virtsanäytteet
- Uloshengityksen alkoholi
- Lääkeainepikatesti
- Huumeepikatestit
- Muu, mikä?

52. Kuinka usein ja kuinka paljon toimintayksikössäsi on työtaturmiin liittyviä näytteenottolanteita, arvioikaa myös tapausten lukumäärä?

- Viikottain. Kpl
- Kuukausittain. Kpl
- Harvemmin.

* Kpl/vuosi

53. Mitkä terveydenhuollon ammattihenkilöt ottavat työtaturmiin liittyviä näytteitä toimintayksikössänne?

- Virkalääkäri
- Vuokralääkäri
- Ulkopuolinen päivystäjä
- Sairaanhoitaja
- Laboratorion henkilökunta

Muu terveydenhuollon ammattihenkilö,
* mikä?

54. Miten tutkittavan henkilön henkilöllisyys todetaan toimintayksikössänne?

- Tutkittava ilmoittaa henkilöllisyytensä
- Henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta

Muuten,
* miten?

55. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista ne tiedot jotka toimintayksikössänne merkitään tutkittavasta henkilöstä otettuihin näytteisiin?

- Nimi
- Henkilötunnus
- Näytteenottaja
- Näytteenottopäivämäärä
- Näytteenoton kellonaika
- Näytekuvaus (mitä on otettu näytteeksi)
- Näytteenotto kohta
- Muuta, mitä?

56. Miten työtaturmiin liittyvät näytteet säilytetään toimintayksikössänne?

- Kuten tavalliset laboratorionäytteet
- Lukitussa tilassa ennen niiden jatkotutkimukseen lähettämistä

Muuten,
* miten?

57. Onko kyseisten näytteiden säilytysaika määritelty toimintayksikkönne ohjeistuksessa?

- Kyllä
- Ei

58. Kuinka kauan työtaturmiin liittyviä näytteitä säilytetään?

- Alle 1 kk
- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

59. Miten toimintayksikössäsi menetellään työtaturmiin liittyvien näytteiden luovuttamisessa?

- Näytteet luovutetaan poliisille jos rikosilmoitus on tehty
- Näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty
- Näytteet luovutetaan pyydettyä tutkittavalle henkilölle

Muuten,
• miten?

60. Millä perusteella kyseisiä näytteitä hävitetään toimintayksikössäsi?

- Sisäisten ohjeiden perusteella
- Tutkittavalta saadun luvan perusteella
- Toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti
- Poliisilta saadun luvan perusteella

• Muu peruste?

Työsuojelutapaukset

Kysymykset 61-70 koskevat työsuojeluun liittyvissä tilanteissa otettavia näytteitä ja menettelytapoja.

61. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista näytteet, joita toimintayksikössäsi otetaan työsuojeluun liittyvissä tilanteissa?

- Verinäytteet
- Virtsanäytteet
- Uloshengityksen alkoholi
- Lääkeainepikatesti
- Huumeepikatestit

• Muu, mikä?

62. Kuinka usein ja kuinka paljon toimintayksikössäsi on työsuojeluun liittyviä näytteenottotilanteita, arvioikaa myös tapausten lukumäärä?

- Viikottain. Kpl
- Kuukausittain. Kpl
- Harvemmin.
- Kpl/vuosi

63. Mitkä terveydenhuollon ammattihenkilöt ottavat työsuojelutapauksiin liittyviä näytteitä toimintayksikössänne?

- Virkalääkäri
- Vuokralääkäri
- Ulkopuolinen päivystäjä
- Sairaanhoitaja
- Laboratorion henkilökunta
- Muu terveydenhuollon ammattihenkilö, mikä?

64. Miten tutkittavan henkilön henkilöllisyys todetaan toimintayksikössänne?

- Tutkittava ilmoittaa henkilöllisyytensä
- Henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta
- Muuten, miten?

65. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista ne tiedot jotka toimintayksikössänne merkitään tutkittavasta henkilöstä otettuihin näytteisiin?

- Nimi
- Henkilötunnus
- Näytteenottaja
- Näytteenottopäivämäärä
- Näytteenoton kellonaika
- Näytekuvaus (mitä on otettu näytteeksi)
- Näytteenotto kohta
- Muuta, mitä?

66. Miten työsuojeluun liittyvät näytteet säilytetään toimintayksikössänne?

- Kuten tavalliset laboratorionäytteet
- Lukitussa tilassa ennen niiden jatkotutkimukseen lähettämistä
- Muuten, miten?

67. Onko kyseisten näytteiden säilytysaika määritelty toimintayksikkönne ohjeistuksessa?

- Kyllä
- Ei

68. Kuinka kauan työsuojeluun liittyviä näytteitä säilytetään toimintayksikössänne?

- Alle 1 kk
- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

69. Miten toimintayksikössänne menetellään työsuojeluun liittyvien näytteiden luovuttamisessa?

- Näytteet luovutetaan poliisille jos rikosilmoitus on tehty
- Näytteet viedään säilytettäväksi jos rikosilmoitusta ei ole tehty
- Luovutetaan pyydettyä tutkittavalle henkilölle

- Muuten, miten?

70. Millä perusteella kyseisiä näytteitä hävitetään toimintayksikössänne?

- Sisäisten ohjeiden perusteella
- Tutkittavalta saadun luvan perusteella
- Toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti
- Poliisilta saadun luvan perusteella

- Muu peruste?

Kuolleesta henkilöstä otettavat näytteet

Kysymykset 71-83 koskevat kuolleesta henkilöstä otettavia näytteitä ja menettelytapoja.

71. Otetaanko toimintayksikössänne näytteitä kuolleista henkilöistä?

- Kyllä
- Ei

72. Minkä tahon aloitteesta tai määräyksellä näytteenotto tapahtuu?

- Poliisi
- Lastenvalvoja (isyysnäytteet)

- Tuomioistuim
- Terveydenhuollon toimintayksikkö
- Omainen
- Muu, mikä?

73. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista näytteet, joita toimintayksikössä otetaan kuolleesta henkilöstä?

- Tutkittavan henkilön vaatteet
- Tahrinäytteet
- Veritahrinäytteet
- Verinäytteet
- Silmän lasiaisnäyte
- Biopsia/kudos pala
- Muu, mikä?

74. Kuinka usein ja kuinka paljon toimintayksikössä on kyseisiä näytteenottotilanteita, arvioikaa myös tapausten lukumäärä?

- Viikottain. Kpl
- Kuukausittain. Kpl
- Harvemmin.
Kpl/vuosi

75. Kirjataan kuolleesta henkilöstä näytteiden ottaminen ja vastaukset potilasasiakirjoihin?

- Kyllä
- Ei

76. Mitkä terveydenhuollon ammattihenkilöt ottavat näytteitä kuolleista henkilöistä toimintayksikössä?

- Virkalääkäri
- Vuokralääkäri
- Ulkopuolinen päivystäjä
- Sairaanhoidtaja
- Laboratorion henkilökunta
- Muu terveydenhuollon ammattihenkilö,
mikä?

77. Kuinka vainajan henkilöllisyys todetaan?

- Henkilöllisyys todetaan henkilötodistuksesta

- Omainen varmistaa henkilöllisyyden
- Henkilöllisyyttä ei varmisteta, mikäli henkilö on ennestään tunnettu
- Poliisi varmistaa henkilöllisyyden

78. Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista ne tiedot jotka toimintayksikössänne merkitään kuolleesta henkilöstä otettuihin näytteisiin?

- Nimi
- Henkilötunnus
- Näytteenottaja
- Näytteenottopäivämäärä
- Näytteenoton kellonaika
- Näytekuvaus (mitä on otettu näytteeksi)
- Näytteenotto kohta

- Muuta, mitä?

79. Miten kyseiset näytteet säilytetään toimintayksikössänne?

- Kuten tavalliset laboratorionäytteet
- Lukitussa tilassa ennen niiden jatkokutkimukseen lähettämistä

- Muuten, miten?

80. Onko kyseisten näytteiden säilytysaika määritelty toimintayksikkönne ohjeistuksessa?

- Kyllä
- Ei

81. Kuinka kauan kuolleista henkilöistä otettuja näytteitä säilytetään?

- Alle 1 kk
- 1-6 kk
- 6-12 kk
- Pidempään

82. Miten toimintayksikössänne menetellään kuolleesta henkilöstä otettujen näytteiden luovuttamisen suhteen?

- Näytteet luovutetaan poliisille oikeuskemiallista tutkimusta varten
- Näytteet luovutetaan toiseen terveydenhuollon toimintayksikköön
- Näytteet viedään säilytettäväksi
- Näytteet luovutetaan pyydettyä omaiselle

- Muuten, miten?

83. Millä perusteella kyseiset näytteet hävitetään toimintayksikössänne?

- Sisäisten ohjeiden perusteella
- Toimintayksikön vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti
- Poliisilta saadun luvan perusteella
- Muu peruste?

Näytteenottoa ja menettelytapoja koskevat ohjeet

Kysymykset 84-87 koskevat näytteiden ottoon liittyviä kirjallisia ohjeita.

84. Valitkaa alla olevista valtakunnallisista ohjeista ne jotka toimintayksikössänne ovat käytössä?

- SETU-pakkaus (Seksuaalirikosnäytteenottopakkaus)
- RAP-ohjeistus (Raiskatun akuutti apu- Seksuaalista väkivaltaa kokeneen tutkimus ja hoito)
- Poliisin päihdetutkimuspakkauksen käyttöohje
- Poliisin ohje, mikä?
- Muut ohjeet, mitkä?

85. Onko organisaatiossanne ja/tai toimintayksikössänne laadittu paikallisia kirjallisia ohjeita?

- Kyllä
- Ei

86. Valitkaa alla olevista vaihtoehtoista ne tilanteet joista organisaatiossanne tai toimintayksikössänne on olemassa paikallisesti laaditut kirjalliset ohjeet?

- Seksuaalirikostapaukset
- Väkivalta- ja pahoinpitelytapaukset
- Liikennejuopumukset
- Huumaamistapaukset
- Myrkytystapaukset
- Työtaturmat
- Työsuojeluun liittyvät tapaukset
- Isyyden määräykset

- Kuolleesta henkilöstä otettavat näytteet

Muu tilanne,

- mitkä?

87. Paikallisesti laadittujen ohjeiden yhdys henkilön tiedot

Nimi

Sähköposti

Puhelinnumero

Avoim palaute

88. Mitä muuta asiaan liittyvää haluatte nostaa esiin?

Lähteet

- Anttila, V.-J.; Kalima, S.; Ristola, M. : Neulanpistotapaturmat työssä. *Duodecim* 2000; 116: 2217-35.
- Huumausainetestausta työelämässä. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2006:2.
- Isyyslain uudistaminen, Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 56/2013.
- Käypä hoito -suositukset. www.kaypahoito.fi
- Lastensuojelun käsikirja. www.sosiaaliportti.fi
- Lunetta, P. Oikeuslääketieteellinen päihdetutkimus. *Terveysportti. Lääkärin käsikirja*. 31.1.2013.
- Lääkintöhallituksen ohjekirje oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta ja lähettämisestä. Lääkintöhallituksen ohjekirjeet 23.1.1974, Dno 11795/39/73.
- Mäki, M.; Taskinen, S.; Tamminen, T.: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistus ja hoito. *Terveysportti. Lääkärin käsikirja*. 11.2.2013.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma, Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010:5.
- Ohjeita huume- ja lääkeainetutkimuksiin. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Päihdeanalytiikan yksikkö.
- Oikeuslääketieteelliset tutkimukset. Virka-apuna pyydettyjen näytteiden ottaminen. HUSLAB.
- Poliisin tulostietojärjestelmä (PolStat)
- Potilastiedote seksuaalirikosepäilyssä yhteispäivystyksessä/ VKS päivystyspoliklinikalla. Vaasan keskussairaalan ohje 5.4.13 TB.
- Sajantila, A.; Brusila, P.: Raiskauksen uhrin tutkiminen ja hoito. Lääkärin käsikirja. 10.9.2013.
- Seksuaalista väkivaltaa kokeneen tutkimus ja hoito terveydenhuollon toimipisteessä – Raiskatun akuuttiapu.
- Suomen Lääkäriliitto. Lääkärin eettiset ohjeet. www.laakariliitto.fi.
- Viranomaisille uudet ohjeet väkivallan uhrin tutkimiseen. *Suomen Lääkärelehti*, 2008;63 (10):974-976.
- Toimenpiteet henkilökunnan biologisissa altistumistilanteissa. HUS. 18.9.2012.
- Tyrmäystippatutkimusten suorittaminen. Keskusrikospoliisi. Rikostekninen laboratorio. Ohje 2400/2011/190/
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/23/EY
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/45/EU
- Isyyslaki (700/1975) (kumottu)
- Laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä (101/2001)
- Laki kuolemansyyn selvittämisestä (459/1973)
- Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008)
- Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999)
- Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta (378/2005)
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
- Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994)
- Laki yksityisestä terveydenhuollosta (152/1990)
- Mielenterveyslaki (1116/1990)
- Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
- Pakkokeinolaki (806/2011)
- Poliisilaki (872/2011)
- Sosiaali- ja terveysministeriön asetus kiireellisen hoidon perusteista ja päivystyksen erikois- alakohtaisista edellytyksistä (652/2013)
- Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista 298/2009
- Tartuntatautilaki (583/1986)
- Terveydenhuoltolaki (1326/2010)
- Valtioneuvoston asetus huumausainetestiä tekemisestä (7.4.2005/218)
- Valtioneuvoston asetus oikeuslääkeopillisista tutkimuksista suoritettavista korvauksista (862/2004)
- Veripalvelulaki (197/2005)
- Yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla, Valtiosopimukset 24/2010.

Lainsäädäntö:

- Asetus kuolemansyyn selvittämisestä (948/1973)
- Erikoissairaanhoidolaki (1062/1989)
- Euroopan ihmisoikeussopimus.
- Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/98/EY